T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

# L. N. TOLSTOY'UN YAPITLARINDA KAFKAS TEMASI

Nermin Seda Akdoğan

2501080734

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Emine İnanır

İstanbul 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

# TEZ ONAYI

Enstitümüz RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan 2501080734 numaralı NERMİN SEDA AKDOĞAN'IN hazırladığı "L.N. TOLSTOY'UN YAPITLARINDA KAFKAS TEMASI" konulu YÜKSEK LİSANS/ ~~DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 12.112010 CUMA günü saat: 11.30' de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....Kabulü.....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

| JÜRİ ÜYESİ | KANAATİ(*) | İMZA |
|---|---|---|
| **PROF. DR. ZEYNEP GÜNAL** | Kabulü | Zeynep Günal |
| **DOÇ. DR. TÜRKAN OLCAY** | kabul | |
| **DOÇ. DR. GÖNÜL UZELLİ** | Kabul | |
| **DOÇ. DR. EMİNE İNANIR** | kabul | |
| **YRD. DOÇ. DR. HÜLYA ARSLAN** | kabul | |

Adres: Besim Ömerpaşa Caddesi Kaptan-ı Derya Sokağı 34452 Beyazıt/İstanbul
Tel: 0212 440 00 00 / 14219-14220-14221-14222-14226-14227-14243
Fax: 0212 440 03 40 e-mail: sbe@istanbul.edu.tr

## ÖZ

Pek çok kaynakta "ahlak öğreticisi" olarak tanımlanan L. N. Tolstoy (1828-1910), Rus edebiyatının olduğu kadar dünya edebiyatının da temel taşlarından biridir. Tolstoy'un yaşam algılayışı ve ahlak değerlerini sorgulayışı, yaşamı boyunca keskin çizgilerle ayrılan aşamaların ahenkli bir bütünselliği olmuştur. Yaşam karşısında duruşuyla ahlak öğreticisi ve toplum önderliği görevini üstlenen Tolstoy'un, öğreti mozağinin çeşitliliğinde sanatsal dürtülerinin yanı sıra gözlem gücü de belirleyici rol oynamıştır. Bu bağlamda, Tolstoy'un Kafkasya coğrafyası ve halkı ile olan ilişkisi, yaşamının ve yapıtlarının biçimlenmesinde tetikleyici güç olmuştur. Bu yüksek lisans tezinde, Tolstoy'un yaşamının farklı dönemlerinde birçok yapıtında ana tema olarak Kafkasya'yı işlenişine yer verilmiştir. Bu tez çalışmasının amacı, Rus düşünce ve kültür tarihinde önemli bir yeri olan L. N. Tolstoy'un ahlak anlayışındaki değişimle beraber yaşamının farklı dönemlerinde yazdığı edebi yapıtlarda Kafkasya coğrafyası ve halkına olan yaklaşımını göstermek olmuştur.



## ABSTRACT

L. N. Tolstoy (1828-1910), who is defined as "ethics instructor" in many resources, is one of the cornerstones of world literature as well as Russian literature. Tolstoy's perception of life and his questioning of ethics has been a consistent integrality of phases which has been separated sharply during his life. Tolstoy has taken on the role of ethics instructor and leader with his standing against life; his power of observation and his artistic intentions had a significant role on the variety of his doctrine's mosaic. In this perspective Tolstoy's relation with Caucasia and its folks has been a triggering factor on shaping his life and his masterpieces. In this master thesis the subject is how Tolstoy handled Caucasia in his works in different phases of his life. The aim of this thesis is to show the approach of L. N. Tolstoy, who has had an important place in Russian thought and cultural history, towards Caucasia and its people by analyzing his masterpieces written in different times of his life also considering the change in his ethics understanding.

# ÖNSÖZ

Tarih boyunca birçok çok imparatorluğu barındıran, sayısız kültürü içine alan Kafkasya, Rusya için de her zaman özel bir coğrafya olmuştur. Stratejik açıdan öneminin yanında coğrafi güzelliği ve kültürel varlığı ile de birçok Rus yazar ve şair Kafkasya'yı anlatan yapıtlar vermişlerdir. Rus yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy da, Kafkasya'dan etkilenen yazarlardan biridir. Yaklaşık 3 yıl (1851-1854) Rusya'nın Kafkasya ordusunda görev alan Tolstoy, bu coğrafyayı yakından görme olanağını yakalamıştır. Bu çalışmada, Rus ve dünya edebiyatında yapıtları ve "ahlaki öğretici" kimliği ile ayrı bir öneme sahip olan Tolstoy'un sanatındaki Kafkasya'yı işleyişi yer alacaktır. Aynı zamanda bu tezi oluştururken Kafkasya coğrafyası, insanı ve kültürü hakkında çok sayıda gözlemi ve bilgisi olan Tolstoy'un yapıtlarında ve yaşamındaki değişmeler ışığında Kafkasya'ya bakışı ve yapıtlarında farklı işleyiş biçimlerine de yer verilmesi amaçlanmıştır.

Bu tez çalışması giriş kısmı dışında üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Tolstoy'un yapıtlarındaki Kafkasya'yı ele almadan önce, Çarlık Rusya'nın o bölgedeki politikası ve Kafkasya'nın Rus edebiyatına yansıması anlatılacaktır. İkinci bölümde ise Tolstoy'un içinde yaşadığı XIX. yüzyılda meydana gelen toplumsal olaylara ve Rus edebiyatında gerçekleşen gelişmelere yer verilecektir. Yine bu bölümde Tolstoy'un yaşamı anlatılarak ve Rus ve dünya edebiyatına getirdiklerine bakılacak, son bölümde ise Tolstoy'un yaşamının üç farklı döneminde yazdığı Kafkas temasını içeren yapıtları incelenecektir. Ek kısmında ise L. N. Tolstoy'un yaşamındaki önemli tarihlerin kronolojik sıralamasına yer verilecektir.

Bu tezin biçimlenmesinde büyük emeği olan danışmanım Doç. Dr. Emine İnanır'a teşekkür ederim. Sonsuz desteği ve anlayışı nedeniyle Okan Üniversitesi Rusça Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Hülya Arslan'a teşekkür etmek isterim. Ayrıca, her zaman yanımda olan dostum Deniz İslamoğlu'na

ve bu çalışmaya kaynak toplarken yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Hanife Çaylak'a; gösterdikleri sabır ve olağanüstü destekleri nedeniyle de annem Nihal Akdoğan, babam Tahir Akdoğan ve kardeşim Serkan Akdoğan'a teşekkürlerimi sunuyorum.

# İÇİNDEKİLER


**ÖZ (ABSTRACT)** III

**ÖNSÖZ** IV

**İÇİNDEKİLER** VI

**GİRİŞ** 1

**1. XIX. YÜZYIL RUS TOPLUMSAL YAŞAMINDA KAFKASYA**

1.1. Çarlık Rusya'nın Kafkaslara Açılma Politikası 7

1.2. Kafkas Temasının Rus Edebiyatına Yansıması 15

**2. L. N. TOLSTOY'UN İÇİNDE BULUNDUĞU TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ORTAM**

2.1. XIX. Yüzyılda Rus Toplumsal Yaşamındaki Gelişmeler 25

2.2. XIX. Yüzyılda Rus Edebiyatında ve Kültürel Yaşamındaki Gelişmeler 30

2.2.1. Rus Aydınlarının Doğu'ya Bakışı 39

2.3. L. N. Tolstoy'un Yaşamına Kısa Bir Bakış 45

2.3.1. L. N. Tolstoy'un Yazınsal Alana Getirdiği Yenilikler 50

**3. L. N. TOLSTOY'UN YAPITLARINDA KAFKAS TEMASI**

3.1. L. N. Tolstoy'un Yaşamında Kafkasya Dönemi 55

3.2. L. N. Tolstoy'un Kafkas Temasını İşlediği İlk Dönem Yapıtları 58

3.2.1. "Baskın" 63

3.2.2. "Orman Kesimi" 68

3.3. L. N. Tolstoy'un "Kazaklar" Yapıtındaki Kafkasya'ya İlişkin İzlenimleri 71

3.4. Rus Edebiyatında "Kafkas Tutsağı" 83

3.4.1. L. N. Tolstoy'da "Kafkas Tutsağı" 86

3.5. L. N. Tolstoy'un "Hacı Murat" Adlı Yapıtında Kafkasya 89

3.6. L. N. Tolstoy'un Yapıtlarındaki Kafkas Temasında "Ötekileştirme" 108

**SONUÇ** 119

**KAYNAKÇA** 123

**EK 1:** L. N. Tolstoy'un Yaşamındaki Önemli Tarihler 130

# GİRİŞ

Adını Karadeniz, Azak ve Hazar Denizi arasında uzanan dağlardan alan Kafkasya, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış bir coğrafya olarak karşımıza çıkar. Rusya için ayrı bir öneme sahip olan Kafkasya, 1820-1830'lu yıllardan sonra Rus edebiyatının önemli inceleme konularının başında yer alır.

Rus ve dünya edebiyatının "peygamberi" kabul edilen düşünür ve edebiyatçı Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910) sadece yazın dünyasına önemli yapıtlar veren bir yazar değildir. Aynı zamanda ahlak anlayışı ile yaşadığı dönemde ve sonrasında birçok kıtada farklı kültürden milyonlarca insanı "insan insandır" felsefesinde birleştiren bir ahlak öğreticisidir. Bu çalışmada, Tolstoy'un Kafkasya'ya bakışı, yapıtlarında Kafkas insanı ve coğrafyasına yer veriş şekli bir bütün olarak incelenecektir. Aynı zamanda Kafkasya'nın Tolstoy'un yaşamındaki önemine değinilerek, o dönem Kafkasya hakkında genel Rus algısında oluşan "öteki" kavramının, Tolstoy'un yaşamındaki değişikliklerle birlikte yapıtlarında ele alışındaki paralelliğe yer verilecektir. Bu çalışmada Tolstoy'un Kafkas temasını öne çıkardığı yapıtlar ele alınmakla birlikte, yazarın farklı dönemlerinde bu temayı algılayışı ve yapıtlarına yansıtılış biçiminin incelenmesi amaçlanır.

Genel hatlarıyla Tolstoy'un yapıtlarında Kafkas temasını irdelediğimiz çalışmamız giriş bölümü dışında üç bölümden oluşur. İlk bölümde, "XIX. Yüzyıl Rus Toplumsal Yaşamında Kafkas Teması" başlığı altında kısaca Rus tarihinde Kafkasya'ya yer verilerek; Rusya'nın Kafkasya'daki ilk egemenliğinin yaşandığı Rus Çarı IV. İvan (1533-1584) döneminden; 1814-1864 yılları arasında Kafkas Savaşı'nı kapsayan zaman dilimi incelenecektir. Ayrıca Rusya'nın yüzyıllarca politik amaç edindiği Kafkasya ve söz konusu coğrafyanın Çarlık Rusya için vazgeçilmezliğine değinilecektir.

Rus edebiyatında Kafkas temasının özellikle 1820-1830 yılları arasında yazılan yapıtlarda yoğunluk kazandığını görülür. A.S. Griboyedov (1795-1829), A.S. Puşkin (1799-1837), A.A. Bestujev-Marlinski (1797-1837), A.İ. Polejayev (1804-1838), M.Yu. Lermontov'un (1814-1841) yapıtlarında Kafkasya özel bir yer tutar. Bu çalışmada, özellikle A.S Puşkin ve M. Yu. Lermontov'un yapıtlarında Kafkasya'ya yer veriş biçimine dikkat çekilecektir. O dönemde savaşla iç içe olan Kafkasya, edebiyat yapıtlarında ve toplumun inancında bir sürgün ve savaş yeri olarak tanımlanırken, Kafkas halkı da uygarlıktan uzak bir "öteki" olarak görülür. Birçok kez Kafkasya'da bulunan Puşkin ve Lermontov ise Kafkas temasına ilk kez farklı anlamlar yükleyerek, Kafkasya ile özgürlüğü birleştirir.

Tezin ikinci bölümünde, dönemin tarihi olayları ile iç içe olan Tolstoy'un yapıtlarını incelemek için XIX. yüzyılda Rusya'da yaşanan toplumsal ve kültürel olaylara ve edebiyata yansımasına yer verilecektir. Rus Çarı I. Petro (1672-1725) ile başlayan "Avrupalılaşma" sürecinin II. Katerina (1729-1796) döneminde ağırlık kazandığı görülür. Bu süreç içerisinde Rusya, hem topraklarını genişletir hem de kültürel alanda Avrupalılaşma faaliyetlerine başlar. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Rus toplumsal yaşamında üç önemli olay karşımıza çıkar. İlki, 1812'de Fransa-Rusya arasında, Rusya'nın büyük kayıplar sonucunda kazandığı Vatan Savaşı, diğeri 1825 yılında Çarlık otoritesine son vermek isteyen subaylar ve aydınların katıldığı Dekabrist Ayaklanması ve üçüncüsü de 1861'deki Toprak Köleliği Reformu'dur. Bu gelişmelerin toplumda, dolayısıyla da Rus edebiyatının "Altın Çağı" kabul edilen XIX. yüzyılın ikinci yarısında edebiyattaki gerçekçilik akımına etkisi, çalışmamızda yer alacaktır. Rus aydınlarının Doğu'ya bakışı ve yapıtlarında Doğu'dan beslenmesi Kafkasya'ya duyulan ilgi ile doğru orantılı olmuştur. Tezin ikinci bölümünde, Doğu kavramının, özellikle XIX. yüzyıldan sonra Kafkasya'ya duyulan ilgi ile birleşmesi incelenecektir.

Yukarıda söz ettiğimiz gibi, Tolstoy'un yapıtlarında Kafkas teması Rusya'da özellikle XIX. yüzyılda yaşanan toplumsal olayların, kültürel yaşama yansıması ile iç

içe olur. Tolstoy, Batı kültürü almasına karşın ilk gençlik yıllarından itibaren Doğu kültürüne de ilgi duyar. Bu da Tolstoy'un yaşamı ve özellikle yaşama bakışı ve yapıtlarındaki Kafkasya teması için önemlidir. Yaşamında bir çıkış noktası aradığı dönemde henüz 23 yaşındayken büyük kardeşi Nikolay'ın askerlik yaptığı Kafkasya'ya gönüllü olarak giden Tolstoy, Kafkasya'da 2 yıl 7 ay kalır.

Tezin üçüncü bölümünde, Tolstoy'un Kafkasya'ya gittiği dönemde (1851-1854) nasıl bir ruh hali içinde olduğu ve kaldığı süre içinde onda yaşanan değişime günlüklerinden yararlanılarak dikkat çekilecektir. Çünkü Tolstoy'un ruh halindeki bu değişim yapıtlarında da belli bir değişime neden olur. Tolstoy Kafkas temasıyla birleştirdiği ilk savaş öykülerini burada yaptığı gözlemlerden yararlanarak yazacaktır. Tolstoy içinde Kafkasya'yı barındıran çok sayıda yapıt verir. Biz bu tez çalışmamızda, yazarın yaşamının farklı dönemlerinde yazdığı beş temel yapıt üzerinde duracağız. Tolstoy'un Kafkas temasını incelediğimiz ilk dönem yapıtları arasında "Baskın" (Nabeg) ve "Orman Kesimi" (Rubka lesa) gelir. "Baskın" adını taşıyan öyküsünü Tolstoy, 1852 yılında tamamlayacaktır. Bu yapıtında yazar, orduya katılan gönüllü bir subayın ağzından Rus askerlerinin bir Kafkas köyüne yaptığı baskın anlatılır ve "kahraman kimdir" sorusunun cevabı arar. Tolstoy'un 1855'de yayınlanan "Orman Kesimi" öyküsünde ise farklı karakterler taşıyan Rus askerler konu edilir. Bunların dışında da Tolstoy, bu temayı taşıyan çok sayıda öyküler yazar. "Rus Askerleri Nasıl Ölüyor" (Kak umirayut ruskie soldatıy), "Tipi" (Metel), "Kafkasya'da Avcılık" (Ohota na Kavkaze), "Rütbesi Alınmış Subay" (Razjalovannıy) bunlara bazı örneklerdir. Bazı farklılıklar olmakla birlikte ilk dönem öykülerinde, Puşkin ve Lermontov'dan etkilendiğini görüyoruz.

Tolstoy'un Kafkasya'ya gittiği dönemi anlattığı ve 1863 yılında basılan uzun öyküsü (povest) "Kazaklar" (Kazaki) ise otobiyografik türdendir. Özellikle şunu belirtmek gerekir; bu yapıtın adını taşıyan "Kazaklar", o dönem Kafkasya'da yaşayan, Rus kökenli; fakat birçok yönü, gelenek ve görenekleri ile Kafkas kültürünü benimsemiş, bir halktır. Tolstoy "Kazaklar"da kendi gibi gönüllü askerlik görevi için Kafkasya'ya

giden Rus genci Olenin'i anlatır. Burada Tolstoy bir dönem içinde yaşadığı Moskova soyluları ile bu yerel halkın yaşama bakışları arasındaki farkı sade bir dille ortaya koyar. Olenin'in Kafkasya'ya gitmeden önceki duygu ve düşüncelerinin, Tolstoy'un duygu ve düşünceleri ile örtüştüğü görülür.

Tolstoy'un yapıtlarında, Kafkas temasının işlemesinin yaşamının tüm dönemlerine yayıldığını görülür. İlk kez bu konuda yazdığı ilk dönem öykülerinin yanında Tolstoy'un, Rus edebiyatında birçok yazarın yapıtının da adını taşıyan "Kafkas Tutsağı" (Kavkaskiy plennik) öyküsü 1872 yılında yayımlanır. Yapıt, birbirinden farklı karaktere sahip iki Rus subayının "dağlılar" tarafında tutsak alınması olay kurgusu üzerine kurulur. Bu öyküde iki farklı kültürü temsil eden Rus asker Jilin ile, Tatar kız Dina'nın dostluk ilişkilerine yer verilir.

Tolstoy'un 1904 yılında tamamladığı "Hacı Murat" (Hadji Murat) uzun öyküsü ise bir direnişçi olan Hacı Murat'ın hikayesini anlatır. Burada asıl vurgulanmak istenen ise Hacı Murat'ın kişiliğinde Kafkas halkının yaşamları uğruna verdikleri mücadeledir. "Hacı Murat" sadece bir direnişçinin yaşam öyküsü değil, aynı zamanda Kafkas kültürünün de ayrıntılarını doğal ortamından anlatan bir yapıttır. Aynı zamanda Tolstoy'un Kafkas temasını işlediği bu son uzun öyküsünde yazar, iki uygarlığı Rus ve Kafkas halkını birbirine yaklaştırmayı amaçlar. "Hacı Murat"ta Tolstoy, birçok yapıtında olduğu gibi ruhun diyalektiğini başarıyla okuyucuya sunar.

Bu çalışmada, Tolstoy'un Kafkas temasını taşıyan yapıtlarında "ötekileştirme" sorunsalı üzerinde durulacaktır. Rus edebiyatında XIX. yüzyılda Doğu teması ile orantılı olarak yer alan Kafkas temasının biçimlenmesi, Tolstoy'un yapıtlarında ve bakış açısındaki değişim gibi süreklilik gösterir. Son bölümde "öteki" olarak bakılan Kafkas uygarlığının kültürel yapısının ögeleri işlenecektir. Tolstoy'un ilk Kafkas temasını ele alındığı "Baskın" öyküsünden, aynı konulu son yapıtı "Hacı Murat"a varan 50 yıllık süreçte yapıtlarında Kafkasya'yı işlemesi farklı olur. İlk dönem

yapıtlarında Kafkasya'daki izlenimlerini anlatmada, daha çok Rus askerlerine yer veren Tolstoy, "Kazaklar" adlı yapıtında Kafkas doğasına duyduğu hayranlığı ve bunun karşısında "uygar" olarak adlandırılan Rus soylularının yapay durumunu anlatır. "Hacı Murat"ta ise bireyi ön plana çıkarmış, toplum olarak ne Rus ne Kafkas halkının yaşanan savaşta suçlu olmadığını; suçlunun, iki halkın başında bulunan liderler Şamil ve Nikolay olduğunu vurgular. Tolstoy yaşamının son döneminde ahlaki öğretisi kapsamında, iki toplumun da birbiri için "öteki" olmadığı, yaşamda en önemli şeyin "kişinin mutluluğu" olduğu sonucuna ulaşır. Bu çalışmanın Ek kısmında ise Tolstoy'un yaşamının tarihi kronolojisine yer verililecektir.

Tolstoy'un Kafkas temasının ağırlıklı olduğu ilk dönem yapıtları öykü türündendir. Rusçada **rasskaz** olarak ifade edilen bu türün, Türkçedeki karşılığı hikaye ve öykü olarak eşdeğer bulur. Bu çalışmada **rasskaz**'ın karşılığı olarak öykü sözcüğü tercih edilecektir. "Hacı Murat" ve "Kazaklar" ise **povest** yani uzun öykü türündedir. **Povest** Türkçeye roman olarak da çevrilir. Bu nedenle alıntılarda bu biçimde bir çeviri görmek olasıdır. Şiir çevirillerinde S. A. olarak yapılan kısaltma tarafımdan çevrildiğini belirtmek için kullanılır.

Önemle üzerinde durulması bir diğer durum ise Kafkasya'nın coğrafi anlamıdır. Rusçada **Kavkaz** olarak belirtilen coğrafi terim Kafkasya'nın kuzey bölümünü anlatmak için kullanılır. Güney bölümü için ise **Zakavkaz** (Trans Kaftasya ya da Kafkas ötesi) olarak tanımlanır. Trans Kafkasya bu coğrafyanın güneyini oluştururken, Kuzey Kafkasya ise bu bölgenin geri kalan kısmını oluşturur. Kafkasya'nın bu iki bölümü ile birlikte, Kuzey Kafkasya'da batısı ile doğusu ile birbirlerinden ile farklı özellikle sahiptir. Kuzey Kafkasya'nın doğusunda Çeçenistan ve Dağıstan, batısında Çerkezlerin yaşadığı bölge bulunur. Tez çalışmasında, söz edilen Tolstoy'un yapıtlarında geçen Kuzey Kafkasya coğrafyasıdır. Orada farklı tarzda "dağlılar" tanımlaması kullanılır. Genel anlamda Kuzey Kafkasya'da yaşayan halklara "dağlılar" denilirken, Tolstoy'un yapıtlarında yerel halka etnik kimliğine

göre, Çeçen, Çerkez bazen de Tatar adı ile de kullanılır. Belli söylemlerde "Tatar" tanımı Müslüman olanı işaret eder.

Çalışmada, ele alınan yapıtların tezin içeriği arasından anlamının vurgulanabilmesi için birincil kaynaklar kullanılarak olay örgülerinde detaya inilecektir.

# 1. XIX. Yüzyıl Rus Toplumsal Yaşamında Kafkasya

## 1.1 Çarlık Rusya'nın Kafkasya'ya Açılma Politikası

Kafkasya, yüzyıllar boyunca birçok uygarlığın yaşadığı ve büyük imparatorlukların sınırlarına katmak istediği bir coğrafyadır. Başta Bizans, Osmanlı, Persler olmak üzere birçok imparatorluğun politik açıdan önem verdiği Kafkasya, stratejik konumu nedeniyle tarihinde çok kez savaşlara sahne olur.

Karadeniz ve Hazar Denizi arasında yer alan Kafkasya, bir bütün olarak değerlendirilmekle birlikte coğrafi bir tanımlama olarak iki başlık halinde, Güney (Kafkas Ötesi-Trans Kafkasya) ve Kuzey Kafkasya olarak da incelenir. Kuzey Kafkasya, Avrupa kıtasının güneydoğu ucunda, Asya ile de sınırı olan bir bölgedir. Günümüzde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın topraklarının bulunduğu yer ise Güney Kafkasya coğrafyası içinde yer alır. Kafkasya'daki yeryüzü şekilleri ve orada yaşayan çeşitli etnik gruplar bölgenin siyasi yapısının biçimlendirilmesinde etkisi olan faktörlerdendir. Kafkasya kültürünün biçimlenmesinde bölgenin coğrafi özellikleri etkili olur. U. Tavkul, "Kafkasya için Türkiyat Araştırmalarının Önemi" adlı çalışmasında, Kafkasya'nın adını, Karadeniz ve Azak Denizi ile Hazar Denizi arasında, kuzeybatı ve güneydoğu doğrultusunda uzanan sıradağlar sistemi olan Kafkas Dağları'ndan aldığını yazar:

> "Kafkasya adının kökeni, eski Yunan kaynaklarında günümüzde batı Kafkaslarda yaşamakta olan Adige halkının ataları olarak zikredilen "Kavkas" terimine dayanmaktadır. Eski Yunanlılardan Romalılara "Kavkasus" olarak geçen bu ad, Kafkas sıradağlarının adı olarak kullanılmıştır."[1]

[1] Ufuk Tavkul, "Kafkasya için Türkiyat Araştırmalarının Önemi", **Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, 25-26 Mayıs 2006, s. 188.

XVI. yüzyılda Kafkasya'da, Osmanlı ve İran egemenliği bulunur. Moğolların kurduğu devletlerden biri olan Altın Ordu Devleti'nin (1227-1502) yıkılmasından sonra, bölge hanlıklara ayrılır. Bunlardan Kazan, Kırım, Astrahan hanlıklarının birbirleri ile mücadeleleri siyasi bir boşluk oluşmasına neden olur. Bu süreçte, Osmanlı ve İran'ın bu bölgede etkili bir nüfusu hissedilir. Kafkasya'da yaşayan bazı hanlıklar, Osmanlı'nın egemenliğini kabul ederken, Güney Kafkasya'da bulunan Derbent ve Bakü'de o dönem İran toprakları içerisinde yer alır.

Bulunduğu coğrafya gereği yüzyıllar boyunca mücadelenin eksik olmadığı Kafkasya, Rusya'nın da uzun yıllar genişleme alanlarından biri olur. Altın Ordu'dan sonra, hanlıklar arasındaki siyasi ve askeri otoritenin zayıflaması ve Osmanlı-İran arasında mücadele, Rusya'nın bölgede yayılmasını kolaylaştırır. Rusya'nın Kafkasya'daki ilk hakimiyeti tarihte Korkunç İvan olarak bilinen Rus Çarı IV. İvan[2] dönemine denk gelmektedir. Kazan, Altın Orda Devleti'nin yıkılmasından sonra Kafkasya'da kurulan hanlıkların en büyüklerinden biri konumundadır. Akdes Nimet Kurat, "Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917'ye kadar" adlı çalışmasında, Kafkasya'da Rus etkisinin 1552 yılına rastladığından bahseder:

> "Rusya'nın, 1552'de Kazan Hanlığı'nın zaptı, 1556'da Rusların Hancıtarhan'ı ele geçirmelerine imkan vermekle kalmamış, Moskova nüfusunun daha da güneye inmesine yol açmıştır. Bu defa Rus ilerleyişi Kuzey Kafkasya'ya doğru gelişmiştir. Çerkezler, muhtelif Türk kavimleri ve Gürcüler arasında Rus tesiri kendini hissettirmekten gecikmemiştir. Kafkasya'daki ilk Rus tesirinin başlangıcı 1552 yılında gözükmektedir. O sene iki Çerkez beyi Moskova'ya gelerek, Çar İvan'ın kendilerini himayesi altına alması için ricada bulunmuşlardır."[3]

---

[2] IV. İvan (1533-1584) Kendini Çar ilan ettikten sonra hükümdarlık haklarının tanrıdan gelmiş olduğuna inanarak "Çarlığına mani olduklarını zannettiği boyları hainler" diye öldürmeye başlamış ve Rusya'da 20 yıl süren en şiddetli bir terör rejimini yaşatmak suretiyle Rus tarihinin en tanınmış zalim, müstebit hükümdarı olarak nam salmıştır. Rusya'nın büyümesi ve kuvvetlenmesi yönünde işler yapmıştır. Bkz. A. N. Kurat, **Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917'ye kadar**, 4. bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.173-174.

[3] **A.e.**, s. 155.

Çarlık Rusya'nın ilk İmparatoru I. Petro'nun[4] 1682'de Çarlık Rusya'nın başına gelmesi ile birlikte dış politika olarak benimsediği sıcak denizlere inme hedefini sistemli bir şekilde gerçekleştirir. Necmettin Aygün "Kafkasya'da Rus-Osmanlı Mücadelesi ve Kars Dolaylarında Sınır İhlalleri-1826" adlı makalesinde, I. Petro'nun göreve geldiği ilk yıllarda temkinli olarak Kafkasya'da ilerleyişini sürdürdüğünü dile getirir:

> "Rusya, Kafkaslardan güneye yayılma siyasetinin ilk dönemlerinde (16. yüzyıldan 18. Yüzyıl ortalarına kadar) mümkün olduğunca Osmanlı Devleti'ni rahatsız etmeden genelde dostluk ilişkileri kurarak Hazar denizi sahillerinden güneye inmeye; Osmanlı etkisinin yoğun olduğu Kırım, Azak, Anapa, Sohum gibi mahallerden uzak durmaya gayret etmiştir."[5]

I. Petro'nun sıcak denizlere inme politikasının en önemli ayaklarından birini oluşturan Kafkasya, Petro'nun tahta geçmesinden bir süre sonra önemli bir hedef halini alır. Bu doğrultuda Azerbaycan Rus topraklarına katılır.

Altın Orda'nın yerine kurulan hanlıkların en uzun hüküm süreni olan Kırım Hanlığı (1441-1783), Osmanlı ve Çarlık Rusya arasında önemli mücadelelere sahne olur. Kırım Hanlığı'nın toprakları, Kırım Yarımadası ve Azak Denizi'nden Kafkasya'nın kuzeybatısına kadar dayanmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğunun himayesinde olan Kırım'a, Rusya 1687'de seferler düzenler. Osmanlı ve Rusya arasında, 1768-1774 yıllarından yapılan savaşlardan sonra imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması (1774) ile Kırım'a özerklik verilir. Zekeriya Türkmen, "XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası" adlı çalışmasında, Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Rusya'nın Kafkasya egemenliğinin arttığına işaret eder:

---

[4] I. Petro'nun (1672-1725) Rus tarihindeki rolü çok büyüktür, o Rus hükümdarlarının en ehemmiyetlisi sayılır. Petro, Rusya'yı eski Moskova zihniyetinden tamamiyle kurtarıp yeni bir Rusya yarattı, Rusya'yı Avrupalılaştırdı. Sonraki Rusya tarihi Büyük Petro'nun çizdiği yoldan yürüyerek büsbütün emperyalist bir çehre aldı. Bkz. Kurat, **a.g.e.**, s.271-272.

[5] Necmettin Aygün, "Kafkasya'da Rus-Osmanlı Mücadelesi ve Kars Dolaylarında Sınır İhlalleri-1826", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları**, C. 3, No: 6, Güz 2007, s. 93.

> "XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı-Rus savaşının (1768-1774) sonucu olarak, Ruslar'ın Kırım Hanlığını Osmanlı Devleti'nden koparmak için başlattıkları çabalar olumlu netice verdi. Kırım'ın Rusya'ya bağlanması ile Osmanlı Devleti'ne kuzeyden gelecek tehditlere karşı engel teşkil eden bir kalesi düşmüş oldu. Böylece Ruslar'a Kafkasya kapıları da açılmış oldu."[6]

1787-1792 yılları arasındaki Osmanlı-Rus Savaşı sonunda 10 Ocak 1792'de Yaş Anlaşması imzalanır; bu anlaşmaya göre, Kırım tamamen Rus topraklarına katılır.

Osmanlı'nın büyük kayıp verdiği Küçük Kaynarca Anlaşması'ndan sonra güçsüz duruma düşmesi aynı zamanda, Kafkasya'da Rusya'nın hızla artan gücü, Çarlık Rusya'nın bu bölgede daha da söz sahibi olmasına zemin hazırlar. Rusya'nın güneye inerek sıcak denizlere açılma politikasını devam ettiren Çariçe II. Katerina[7] "1783'te çıkardığı bir fermanla Rusya'nın Gürcistan'ın himayesi altına aldığını resmen ilan etmiştir."[8] Petro döneminde Azerbaycan'a, daha sonra da Gürcistan'a da hakim olan Rusya, böylelikle Kafkasya'nın tümüne sahip olmak için bölgede önemli bir konuma gelir.

Yukarıda da belirtiğimiz gibi, Kafkasya'da çok sayıda farklı etnik yapıya mensup topluluklar yaşar. Abhazlar, Abazalar, Adigeler, Elbruz, Karaçay-Malkarlılar, Osetler, Çeçen-İnduşlar, Avar, Kumuk, Lezgi etnik gruplar bunlardan bazılarıdır. XIX. yüzyıla gelindiğinde Kafkasya'nın tamamına egemen olmak isteyen Çarlık Rusya, farklı etnik yapısı olan Kuzey Kafkasya halkları ile mücadeleye başlar. Kuzey Kafkasya halkının büyük kısmının Müslüman olması ve bölgedeki dağlık arazinin zorlukları, Kuzey Kafkasya'yı Rusya için zor bir hedef haline getirilir. Araştırmacı U. Tavkul "İslamiyetin XIX. Yüzyılda Kafkasya Halklarının Toplumsal Yapılarına

---

[6] Zekeriya Türkmen, "XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin başından 1828 Türkmençay Anlaşması'na kadar)", **Manas Sosyal Bilimler Dergisi**, No:10, 2004, s.10.

[7] II. Katerina (1762-1796) bilhassa fütuhat siyasetini takip bakımından Büyük Petro'yu andırmaktadır. Katerina'nın Rusya'nın büyümesi işinden yaptığı hizmetlerden ötürü "Büyük" lakabı verilmiştir. Bkz. Kurat, **a.g.e.**, s.293-294.

[8] **A.e.**, s. 299.

Tesirleri" adlı çalışmasında, İslamiyet'in Kafkasya'nın Dağıstan bölgesinde VIII. yüzyılda yayılmaya başladığını, Çerkezler arasında ise XV-XVII. yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisi ile İslamiyet'e geçildiğini yazar:

> "İslamiyet Kafkasya halklarının toplumsal yapıları üzerinde çok çeşitli tesirler bırakmış ve değişmeye sebep olmuştur. Batı Kafkasya'da aristokrasinin zayıflamasına ve toplumsal tabakalar arasında eşitlik düşüncesinin gelişmesine sebep olan İslamiyet, 19. yüzyılda Rusya'nın Kafkasları işgal etmesini de yıllarca geciktirmiş ve Kafkasya halkları arasında birlik ve dayanışma oluşturulmasına vesile olmuştur. Ruslara karşı "etnik kimlik" özelliği kazanan İslamiyet sayesinde Kafkasya halkları "Birleşik Kafkasya" ideali etrafında toplanmışlardır."[9]

1812 yılında, Fransa'nın Rusya Seferi sonrası Moskova'dan çekilmesi, Rus Çarı I. Aleksandr'ın (1801-1825) gücünü büyük ölçüde Kafkasya'ya yöneltmesine neden olur. XIX. yüzyılda Rusya, kendi hakimiyetine karşı ayaklanan Dağıstan'ı ve Kuzey Kafkasya'daki tüm alanı ele geçirmeye karar verir. 1825'in Aralık ayında, Çar'ın otoritesini sınırlanmasını isteyen subay ve aydınların içinde bulunduğu Dekabrist[10] (Aralıkçı) ayaklanmasından sonra buraya katılan "3000 asker Kafkasya'ya savaşa gönderilir." [11]

Kafkasya'daki nüfusunu ve hakimiyetini kaybetmek istemeyen İran ise Rusya'nın Kafkasya'da artan gücünden rahatsız olur. İran, Rus Çarı I. Aleksandr'ın ölümünden sonra, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki egemenliğine son vermek için 1826'da Rusya'ya savaş ilan eder; fakat başarılı olamaz. Rusya ve İran arasında, 21 Şubat 1828'de imzalanan Türkmençay Anlaşması ile Revan, Nahçıvan ve Talış Hanlığı

---

[9] Ufuk Tavkul, "İslamiyetin XIX. Yüzyılda Kafkasya Halklarının Toplumsal Yapılarına Tesirleri", **Kırım Dergisi**, C.7, No:25, 1998, s. 10.

[10] 14 Aralık 1825'te Çar'ın otoritesini (I. Nikolay) bir anayasa ile sınırlandırmak isteyen subay ve aydınlar ayaklanmışlardır. Peterburg'da Senato Meydanı'nda Büyük Petro heykeli önünde halk ve askerler "Yaşasın Konstitüsyon" (meşrutiyet) diye bağırdılar. Rusya tarihinde ilk defa olmak üzere Çar'lık rejimine karşı açık bir demonstrasyon (nümayiş) ve siyasi ayaklanma vuku bulmuştu. Bkz. Kurat, **a.g.e.**, s. 318.

[11] V. Ya. Hutorskoy, **İstoriya Rossii**, Moskva, İzdatelsliy dom noviy vek, 2000, s.269.

Rusya'ya verilir, böylece Rusya, Güney Kafkasya'daki egemenliğini daha da pekiştirmiş olur.

Ruslar, Güney Kafkasya'da egemen olduğu sırada (XIX. yüzyıl) Kuzey Kafkasya'ya hakim değildir. Fakat Rusya'nın yüzyıllardır dış politikasında hedef olarak belirlediği güneye inme politikasını gerçekleştirmek, kendi toprakları ile Güney Kafkasya arasındaki bağlantıyı sağlamak için Kuzey Kafkasya'yı ele geçirmesi gereklidir. A. Temizkan "Rusya ve Osmanlı Devleti'nin Kafkas-Ötesinde Nüfus Mücadelesi" adlı çalışmasında, Rusya'nın Kafkasya'yı ele geçirmesinin Orta Asya siyaseti için büyük önem arz ettiğini belirtir:

> "Bu bütünlüğün önündeki engel ise Osmanlı Devleti'ni sürekli takviye ve teşvik ettiği Kuzey Kafkasya toplulukları idi. Bu engelin ortadan kalkması için Rusya bir asırdır hazırlanıyordu. Zira Kafkasya'yı almadan Orta Asya'yı alması zor görünüyordu. Gürcistan'ın Rusların eline geçmesiyle Ruslara karşı direnişe devam eden Kuzey Kafkasya halklarının durumu iyice zorlaşmıştır. Ruslar bu hamleyle sadece Kafkasya'da değil Orta Asya siyasetinde de önemli bir avantaj kazanmış oluyorlardı."[12]

Rusya'nın Kafkasya'nın tamamına egemen olmak istemesi, Osmanlı ve İran'ın Kafkasya'dan kopmak istememeleri, bölgede uzun yıllar sürecek mücadelelerin başlamasına neden olur. Çarlık Rusya'nın Kafkas halklarına karşı başlattığı ve yaklaşık 50 yıl süren Kafkas Savaşı (1817-1864) Rusya'da, I. Aleksandr, I. Nikolay, II. Aleksandr'ın Çar olduğu dönemlere rastlar. Çarlık Rusya ordularının komutanları arasında generaller; Aleksey Petroviç Yermolay (1816-1827), Mikhail Semyonoviç Vorontsov (1844-1853) ve Aleksandr Baryatinski (1853-1856) yer alır. 1817 yılında Kafkas halkları adına savaşı imam (şeyh-dini ve dünyaevi işlere hakim yönetici) Hacı Muhammed yürütür. Gazi Muhammed (1793-1832) Avar asıllıdır. Gazi Muhammed'in imamlığı 1829-1832 yılları arasında üç yıl sürer.

---

[12] Abdullah Temizkan, "Rusya ve Osmanlı Devleti'nin Kafkas-Ötesinde Nüfus Mücadelesi", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.45, No:2, 2006, s. 460.

Yukarıda belirtildiği gibi birçok yönden ele geçirilmesi zor olan Kuzey Kafkasya için Rusya ayrı bir savaş stratejisi geliştirir. Ş. Mansur "Çeçenler" adlı incelemesinde, Rusya'nın Kuzey Kafkasya halkları ile savaşında farklı yollara başvurduğunu öne sürer:

> "Rusya için Kafkasya'nın tek bir hamle ile alınamayacağı açıktı. Bunun için önce Kuzey Kafkasya ve Rusya arasında karakter itibari ile dağlılara benzeyen sert, cesur, dayanıklı bir kavim yetiştirdi; Hazardan Azak Denizi'ne kadar uzanan bir savunma hattı yapıldı."[13]

N. Aygün, Ruslar, Kafkas Savaşı boyunca Rus Kazakları adı verilen halkı savaş sırasında kullandıklarını ve askeri yönleri güçlü olan Rus Kazaklarının Rusya'nın Kuzey Kafkasya halklarına karşı giriştiği savaşta önde yer aldıklarını belirtir:

> "Rusya'nın yayılma politikalarından 1830'larda Kafkasya Kolordu Komutanı olan A. Velyaminov'un ifadelerindeki sömürge ve işgal felsefesini ele aldığımız belgede yeterince görmek mümkündür. Velyaminov'a göre: "Dağlıları dize getirmenin yolu, ovaları, verimli ve müsait toprakları onlardan koparmak ve buralarda Kazak stanitsaları (köyleri) kurmaktır."[14]

Rusya'ya karşı Kuzey Kafkasya adına savaşı yürüten ilk imam Hacı Muhammed'den[15] sonra onun yerine Hamzat Bey (1832-1835) imamlık görevine gelir. Kafkasya adına kısa bir süre görevde kalan Hamzat Bey'in ölmesinden sonra 1835 yılında Şamil[16] imam olur. Kafkas Savaşı'nda 1840 yılı itibari ile yeni bir dönem başlar. Kafkas halkının üçüncü imamı olan Avar asıllı Şamil, Çeçen dağlılarla Dağıstan'daki maddi ve manevi gücü birleştirir. Şamil, pusu ve baskını içinde

---

[13] Şamil Mansur, **Çeçenler/İnceleme**, Ankara, Sam Yayınları, 1995, s. 49-50.
[14] Aygün, **a.y.**, s. 100.
[15] Gazi Molla ya da Gazi Muhammed Dağıstanlıları kutsal savaşa çağıran ilk bildirisini Arapça olarak 1829'da yazdı. Dağıstan'da dini liderlerin toplantısında imam ilan edildi. Bkz: John F. Baddeley, **Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil**, çev:Sedat Özen, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1989, s.244-245.
[16] Şeyh Şamil: Dağıstan'ın Gimra köyünden olan Şeyh Şamil, Ruslara karşı Kafkaslıların istiklalini korumak için savaşan en büyük kahramanlardan biridir. Mükemmel bir medrese tahsili gören aynı zamanda kabiliyetli bir şef, cesur ve kahraman bir kimse olan Şeyh Şamil 25 yıldan fazla Rus istilasına karşı durdu. Bkz. Kurat, **a.g.e.**, s.331-332

barındıran gerilla stratejisi uygulayarak, 25 yıl savaştığı Rusları Avar, Çeçen ve Güney Dağıstan'dan uzaklaştırır. 1834-1859 yılları arasında Rusya ile olan savaşta Kuzey Kafkasya'nın imamı olan Şamil döneminde, Rusya önemli kayıplar verir. K. K. Sultanov, birçok tarihçinin çalışmalarında, Şamil karekterinin ağırlıklı olarak yer aldığını belirterek; özellikle Kafkas Savaşı üzerine çalışan tarihçi R. G. Hamzatov'un araştırmalarında, Şamil imgesi "onur yasalarını koruyan, kahramanlık örneği olarak yapıtlarında ele almakta"[17] olduğunu ifade eder.

Şamil, 6 Eylül 1859'da 70 bin kişilik Rus ordusuna direndikten sonra teslim olur. Kısa bir süre sonra Rusya Kafkasya'yı tamamen ele geçirmiş ve yerli halkın göçü başlar.

[17] K.K. Sultanov, **Ot doma k miru**, Moskva, Nauka, 2007, s.95.

## 1.2 Kafkas Temasının Rus Edebiyatına Yansıması

Rusya'nın X. yüzyıldan başlayan Kafkasya ilgisi edebiyatta kendini ancak XIX. yüzyıl itibariyle göstermeye başlar. Rus edebiyatında tema olarak Kafkasya ve savaş 1800-1810 yıllarında görülür. 1820-1830'lu yıllara gelindiğinde ise bu konunun Rus edebiyatının en ilgi çeken konularından biri olduğu gözlenir. Özellikle ilk dönemde A.S Griboyedov (1795-1829), A.S Puşkin (1799-1837), A.A Bestujev-Marlinski (1797-1837), A.İ Polejayev (1804-1838), M.Yu. Lermontov (1814-1841) gibi sanatçıların yapıtlarında Kafkasya özel bir yer tutar.

Çok katmanlı etnik yapıdaki Kuzey Kafkas halkının yaşadığı bölgenin coğrafik özellikleri de çok çeşitlidir. Kafkas dağlarının güney eteklerinden Karadeniz'e uzanan kısımda yaşayan Abhazlar ve dağların kuzey kesiminde yaşayan Abazalar, Kuban ve Terek ırmaklarını kapsayan Orta Asya düzlüklerine kadar uzanan topraklarda bulunan Adigeler (Çerkezler), Elbruz dağının çevresindeki dağlık arazide yaşayan Karaçay-Malkarlılar, Daryal geçidinin güneyinde yaşayan Osetler, Terek Irmağı havzasında yaşayan Çeçen-İnduşlar, Dağıstan bölgesinde yaşayan Avar, Kumuk, Lezgi halkları yerli Kafkas halklarını oluşturur. Rus kaynaklarına göre, Kafkasya adını dağlardan almakta, orada yaşayan halka etnik durumuna bakılmaksızın "dağlılar" (gortsı) denilmektedir. Kafkasya Dilleri Profösörü B. G. Hewitt "Diller Dağı: Kafkasya" adlı makalesinde, "Kafkasya'nın yerli halkı kimlerdir" sorusunu şöyle yanıtlar:

> "Coğrafi dağılıma göre, en uygun olarak sınıflandırılan üç grup bulunmaktadır: Kuzeybatı Kafkasya (3 dal:Abhazca-Abazaca, Çerkesçe ve Ubıhca); Kuzey Orta Kafkasya veya (Çeçence, İnguşça ve Batsça'yı birleştiren (Vai) Nah), alt gruplarıyla daha farklı Kuzeydoğu Kafkasya (veya Dağıstan dilleri); Güney Kafkasya (veya Kartveluri: Gürcüce, Megrelce, Lazca ve Svanca."[18]

[18] B. G. Hewitt, "Diller Dağı: Kafkasya", Çev. Ali İhsan Aksamaz, **Tarih ve Toplum**, C.32, No:189, İstanbul, 1999, s.163.

Kafkas temasının yanı sıra, 1812 yılındaki Rusya-Fransa arasındaki Vatan Savaşı ve 1825'deki Dekabrist Ayaklanması, 1815-1825 dönemi Rus edebiyatını etkileyen en önemli toplumsal olaylar arasındadır. Dönem edebiyatında ağırlıklı konular kahramanlık ve özgürlük olur. 1825'ten sonra edebiyatta bir umutsuzluk dönemi, özgürlüğe karşı inançsızlık başladığını görmekteyiz. Rus şair N. R. Ogarev (1818-1877) o dönem Rusya'sını "düşünceye boğulan Rusya" [19] olarak tanımlar.

1820'li yıllarda Rus edebiyatında ve toplumunda görülen umutsuzluk havası beraberinde yeni bir çıkış noktasını da getirir. İ. İ. Modebadze ve T. N. Megrelişvili, "XI-XXI. Yüzyıllarda Rus Edebiyatında Doğu ve Batı " (Vostok i zapad v russkom literature XI-XXI vekov) adlı çalışmalarında, Rus edebiyatında yeni çıkış yollarının arandığı 1820'li yıllarla birlikte Doğu'ya duyulan ilginin beraberinde Kafkasya'yı getirdiğine dikkat çeker:

> "Rus edebiyatında dönemin Doğusu'nun gizemli havasına duyulan özlem Rus romantiklerini Kafkas'a yaklaştırmıştır."[20]

Rusya'da XIX. yüzyılda, Kafkas Savaşı ve Kafkas toplumu üzerine çok sayıda araştırma yapıldı. M. O. Kosven(1885-1967), V. M. Jirmunskiy (1891-1971), P. P. Zubov (1796-1857), R. G. Hazirov (1942-), V. Ya. Propp (1895-1970) gibi birçok etnik bilimci, tarihçi ve bu konuda araştırma yapan isimlerin başında gelir. Zubov, 1835'de Peterburg'da yayımlanan "Kafkasya'nın Manzaraları" (Kartina Kavkazkogo kraya) adlı incelemesinde, Kafkas coğrafyası, kültürü hakkındaki ayrıntıları açıklarken; "Kafkas halkını ülkesinin bağımsızlığı için her şeyi yapan, genel itibariyle sakin kişiler"[21] olarak tanımlar.

---

[19] V. R. Amineva, "Russkaya literatura vtaroy polovinıy 1820-1830", (Çevrimiçi) http://window.edu.ru/window_catalog, 6 Şubat 2010.

[20] İ.İ Modebadze, T. N. Megrelişvili, "Vostok i Zapad v "Kavkazskom" tekste russkogo romantizma",**Vostok i zapad v russkoy literature XI-XXI vekov**, Fatih Universitet, Stambul, 22-24 iyunya 2009, s.126.

[21] Platon Zubov, **Kartina Kavkskogo kraya**, Peterburg, Tipografiya konrada vitsgebera, 1835, s. 221.

Kafkas toplumu hakkında bir bütün olarak inceleyen çalışmaların yanı sıra farklı etnik kültürleri araştıran çalışmalarda vardır. Örneğin; N. F Dubrovina'nın "Rusların Kafkasya'daki Egemenliği ve Savaşlar Tarihi" (İstorii voynıy i vladıçestva russkih na Kavkaze, 1871) adlı incelemesinde, Çeçenler hakkında o dönem Rus toplumunda yaygın olan düşünceyi anlatır:

> "Pis koku ve ten, yersiz bir büyüklük, yüce gönüllü bir meçhullük... sinsi, çıkarcı ve yüksek seviyede kendini beğenmişlik ve gurur-işte budur Çeçenler"[22]

Bilindiği gibi, 1820 yıllarında Rus edebiyatında romantizm akımı etkilidir. Bu nedenle, yapıtlarda bağımsızlık teması ağırlıklı olarak yer alır. O dönem öne çıkan Kafkas Savaşı temasında kahramanlık imgesine yer verilir. Özellikle, ilk dönem yapıtlarda Kafkas Savaşı'nda 1816-1827 döneminde Rus ordusunun başında bulunan General Yermolay'ın kahramanlıkları yapıtlarda işlenir. Puşkin'in "Kafkas Tutsağı" poeması (1820-1821) Yermolay'dan söz edilen yapıtlara bir örnektir:

> "Savaş hızını artırıyor!...
> Kar kaplı başını kaldıran,
> Kafkasya, boyun ey: Yermolay geliyor!"[23] (Çev: S.A.[24])

Bazı yapıtlarda ise Kafkasya'nın doğa güzelliği ve onun kişinin ruh dünyasında bıraktığı etki vurgulanır. Lermontov'un "Kafkasya'nın Mavi Dağları" (Siniye gorıy Kavkaza) adlı şiiri bu çerçevede bir yapıttır:

---

[22] N. Dubovin, **İstoriya voynıy i vladıçestva russkih na Kavkaze**, SPB, 1871, C.1, s.420.
[23] A.C. Puşkin, **Coçineniya Puşkina**, Peterburg, pod. red. Moorodova, C. 1-2, 1887, s. 297.
[24] Alıntılarda, bu ve bundan sonra karşılaşılan **S.A.** ifadesi şiir çevirilerinin tarafımdan yapıldığını belirtmek için kullanılmıştır.

"Kafkasya'nın mavi dağları sizi selamlıyorum!
Senin dağların benim yabancım değil;
Çocukluğumda bu dağlar beni kucaklarında taşıdılar,
Bulutlar beni sardı,
Siz beni gökyüzüne taşıdınız,
Ve ben o zamandan itibaren seni ve gökyüzünü hep hayal ettim."[25] (Çev: S.A.)

XIX. yüzyıl Rus edebiyatında, Kafkas teması dediğimizde özellikle üç adın ve yapıtlarının öne çıktığını görmekteyiz. Bunlar arasında, Puşkin'in "Kafkas Tutsağı" (Kavkazkiy plennik), Lermontov'un "Çerkezler" (Çerkezıy), "Kafkas Tutsağı" (Kavkazkiy plennik), "İsmail Bey", "Hacı Abrek", "Mıtsıri", "Kafkasya", "Köy Bakını" (Aul bastundji), Tolstoy'un "Hacı Murat" ve "Kafkas Tutsağı" yer alır.

Çağdaş Rus edebiyatının kurucusu sayılan Puşkin, Kafkas temasını sanatsal yönden biçimlendirerek, XIX. yüzyıl Rus edebiyatında çok anlamıyla yerleştirir. Aynı zamanda, Kafkas savaşını güçlü betimlemeleri, çok yönlü gözlemleriyle yapıtlarında işleyen ilk yazarlar arasında yer alır.

Bilindiği gibi, Rus edebiyatının yenilikçi şairi Puşkin, lise döneminde klasisizmin etkisi altında kalır. İlk yapıtlarında ürünlerinde ağırlıklı olarak insan ve doğa uyumunda, insan ruhunu ortaya çıkarır. Kafkasya'nın Puşkin'in yapıtlarında yer almasında, yazarın yaşam öyküsü de rol oynar. Puşkin, soylu ailelerin çocuklarının eğitim gördüğü Çar Köyü Lisesi'nden (Tsarskoyeselo Lisesi) mezun olduktan sonra Petersburg'da Dışişleri Bakanlığı'nda göreve başlar. Fakat Çarı hedef alan yergi içeren şiirlerinden dolayı Güney'e sürgüne gönderilir. V. E. Krasovskiy "XIX-XX Yüzyıllarında Rus Edebiyatı" (Russkaya literatura XIX-XX vekov) adlı

[25] M. Yu. Lermontov, **Polnoye cobraniye soçineniye M. Yu Lermontova**, redaksiya V. V. Kallaşa, Moskva, C.1, 1914, s.102.

çalışmasında, Puşkin'in Güney'e sürgün edilmesinin yaşamının seyrinde önemli değişikliklere neden olduğunu söyler:

> "Puşkin'in yaşamındaki aşamalarından biri olan Güney Sürgünü (1820-1824) onun hayatının dönüm noktasıdır. Yaşamının gidişatını değiştirmiştir: memuriyeti bırakmış, soylu sınıftan sürgündeki şaire dönüşmüştür."[26]

Puşkin'in sürgünle tanıştığı Kafkasya, onun sadece yaşamında değil yukarıda da dediğimiz gibi, yapıtlarını da etkiler. 1821-1822 yılında Kafkasya'da bulunduğu dönemde ilk Güney poeması olan "Kafkas Tutsağı"nda Puşkin, Çerkezlerin köylerine getirdiği Rus tutsağı, Kafkasya doğasını ve özgürlük kavramını kaleme alır. Romantik lirik bir yapıt olan "Kafkas Tutsağı"nda Puşkin, yaşamının değerini bulmak için uygarlıkla ilişkisini kesmeyi amaçlayan bir kahraman yaratır. Puşkin, "Kafkas Tutsağı" adlı yapıtında doğa ve özgürlük kavramından bahseder. "Özgürlük! Bu ıssız dünyada yalnız seni arıyor"[27] dizelerine yer verirken; diğer yandan, kahramanın yaşamını anlatmada doğa gibi "yerel aktörler" de yapıtta yerini alır:

> "Görkemli tablolar!
> Sonsuz kar yağışının tahtları!
> Birbirine bağlanmış hareketsiz bulutlar,
> Onların çevresinde dev başlı
> Başında parlayan buzlardan bir taç,
> Büyük ve görkemli Elbruz
> Mavi gökyüzünde parlıyordu."[28] (Çev: S. A.)

---

[26] V. E. Krasovskiy, **Russkaya literatura XIX-XX vekov**, MGU Filologiçeskiy fakultet, Moskva, 2000, s.58.
[27] Puşkin, **a.g.e.**, s. 282.
[28] **A.e.**, s. 286.

Puşkin'in sanatı üzerinde çocukluğundan başlayarak yapıtlarıyla tanıştığı İngiliz Yazar Lord Byron'un etkileri görülür. Byron, yaşamda duyulan acıyı da sevinci de yapıtlarında kapalı bir şekilde değil yüksek sesle dile getirir. Puşkin ve yapıtları hakkında çok sayıda araştırması bulunan A. Behramoğlu "Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği" adlı çalışmasında, şairin Güney'e sürgününün yaşamı ve yapıtları açısından kader niteleliği taşıdığını belirterek "Puşkin'in sanki Güney'e sürgün edilmesi ve Byron şiirleri ile özellikle orada tanışması gerekiyordu"[29] diye yazar. Bayroncu romantizmin etkileri görüldüğü Puşkin'in "Kafkas Tutsağı" yapıtı ile şair romantizme geçiş yapacaktır. Tüm yapıtlarında olduğu gibi burada da doğayı betimlemesi önemli yer tutar. Şair, 1820-1824 yılları arasında Kafkasya'da bulunduğu dönemde söz konusu coğrafyanın olağanüstü doğasından etkilenmesi ve bunun beraberinde "özgürlük" kavramının farklı yönlerden sanatsal dürtüleri yönlendirmesi sonucunda, dönemin edebiyat anlayışında, önemli yapıtlar verir.

Yazarın dikkatini özellikle, orada yaşayan insanların bağımsızlık mücadeleleri ve coğrafyanın gizemli havası çeker. Puşkin'in devrimci-romantik döneminde şiirlerine bakıldığında özgürlüğün simgesi olarak dağ, deniz, rüzgar, ve kartal görülür. Puşkin'in 1822'de yazdığı "Tutsak" (Uznik) şiiri bu ögelerin yansıdığı şiirlere örnektir:

"Zindandayım, nemli bir karanlıkta.
Beslediğim genç kartal, avluda,
Altında parmaklıkların çırpıyor kanatlarını
Gagalarken kanlı bir yiyecek parçasını

Gagalıyor ve fırlatıyor, gözleri pencerede,
Sanki aynı arzuyu taşıyor benimle.

[29] Ataol Beyramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.107.

Bakışı çığlığıyla diyor ki tutsaklık yoldaşım:

"Vakit geldi artık, uçalım dostum, uçalım!

O beyaz dağa doğru, daha da öteye bulutlardan,

Denizin gökyüzü ile buluştuğu maviliklere,

Sadece rüzgarın ve benim gidebildiğimiz o yerlere..."[30]

XIX. yüzyıl Rus edebiyatı dünyada olduğu kadar Türkiye'de de bilim insanları, araştırmacılar tarafından detaylı incelenmiş ve benimsenmiş bir dönemdir. Bu dönemin öncü isimlerinden M. Yu. Lermontov (1814-1841) da çağdaşı Puşkin gibi Kafkasya'yı etkin bir şekilde yapıtlarına taşır. A. Behramoğlu'na göre, "Kafkas imgeleri, hiçbir Rus yazarın yapıtında Lermontov'unkinde olduğu gibi yansımamıştır."[31] Puşkin'in yaşamından ve yapıtlarından etkilenen ve bir ardılı olarak görülen Lermontov'un Kafkasya ile tanışması daha erken yaşlara rastlar. Bu topraklara Lermontov'un ilk gidişi daha 4 yaşındayken, 1818 yılında büyükannesi Yelizaveta Aleksevna Arseneva'nın kardeşini ziyaretine denk gelir.

Ancak, şairin Kafkasya ile tanışması sadece çocukluk dönemiyle sınırlı kalmaz. Lermontov, 25 Şubat 1837'de Puşkin'in düello sonucu ölmesiyle, Çarlık Rusya rejimini sorumlu tutması ve buna ithafen yazdığı "Şairin Ölümü" (Smert poeta) adlı şiirinden dolayı Kafkasya'ya gönderilir. Bu sırada Lermontov, sürgündeki Dekabristlerle de tanışma olanağı bulur. Özgürlük yanlısı olan Lermontov'un özellikle Kafkas temasını içeren yapıtlarında vatanseverlik teması ağır basar. Lermontov'un yapıtlarında, Kafkas karakterini belirleyici çizgileri arasında Çerkezlerin sert mizaçları, yaşamları uğrana benimsedikleri vatan savunma anlayışları yer alır. Lermontov'un "İsmail Bey" poemasında şairin Kafkasya'yı

[30] Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX Yüzyıllar)**, İstanbul, İstanbul Ünv. Ed. Fak. Yayınları, No:3427, s. 17-18.
[31] **A.e.** , s.35-36.

anlayışını, özgürlük mücadelesindeki haklı ve haksızı yargılayışını anlamak mümkündür:

"Savunmasız köyler yanıyor...
Yırtıcı hayvan gibi boyun eğen halka
Süngüleri ile giriyor galip;
Yaşlıları ve çocukları öldürüyor,
Masum geç kızları ve kadınları, kanlı elleri ile okşuyor..."[32] (Çev: S. A.)

Yazarın yine Kafkasya'da sürgünde yaşadığı dönemde kaleme aldığı "Mıtsiri" adlı şiiri ise yerel halkın bağımsızlık duygularına düşkünlükleri ve doğa betimlemelerine yer verilir. Lermontov, Gürcistan savaş yolunda bir manastırda yaşlı bir adamla karşılaşmış; onunla özgürlük hakkında yaptığı konuşma üstüne bu dizeleri kaleme almış, kaderini sorgular. Yapıtın adı Gürcistan dilinde "inancını kaybeden rahip" anlamına gelir. Lermontov bu şiirinde yazgısını sorgular:

"Boyuna kaderimle tartışıyorum.
Bana gülmesi gerekiyordu
Bu düşünce ile doluyum
Kimseye beddua etmiyorum..."[33] (Çev: S. A.)

Kısa süren yaşamında pek çok kere Kafkasya'da bulunan Lermontov için Kafkasya'nın önemini dönemin Rus eleştirmeni V.G. Belinski "Zamanımızın Kahramanı" adlı çalışmasında şu sözleriyle anlatır:

---

[32] M. Yu. Lermontov, **Polnoye sobraniye soçineniye M. Yu Lermontova**, redaksiya V. V. Kallaşa, Moskva, C.2, 1914, s.112.
[33] M. Yu. Lermontov, **Polnoye sobraniye soçineniye M. Yu Lermontova**, redaksiya V. V. Kallaşa, Moskva, C.3, 1914, s.87.

> "Lermontov'un yaşamında Kafkasya özel yerlerdendi. Genç şairi en fazla şaşırtan, onun yaşamına en fazla etki yapan bu sihirli coğrafyaya gerçek emeği verdi. Puşkin'in yapıtlarında olduğu gibi Kafkasya, Lermontov için de bir ninnidir. Puşkin'den sonra hiç kimse Lermantov kadar onun bakir ve eşsiz doğası ile mükemmel etkisine bu kadar şairane teşekkür etmemiştir" [34]

Lermontov Fransız büyükelçisinin oğlu Ernest de Barant ile giriştiği düello sonucu 1840-1841 yıllarında ikinci kez Kafkasya'ya sürülür. Lermontov'un ölümüne birkaç ay kala Kafkasya'da yazdığı "Rüya" (Son) adlı şiirinde ölümünü önsezisi dizelerine yansıtır:

> "Dağıstan vadisinde, öğle sıcağında,
>
> Göğsümde kurşun ölü gibi yatıyorum..."[35] (Çev: S. A.)

Kafkas temasını yapıtlarına taşıyan ve bu konunun yazınsal olarak işlenmesinde yeni bir dönem açan Puşkin ve Lermontov'un önemli bir ortak özelliği olduğu öne sürülür. Özgürlük yanlısı iki şair de Çarı hedef alan şiirleri nedeniyle Kafkasya'ya sürgüne gönderilmişlerdir. Bu durum beraberinde ikisinin de ölümünde sarayın yani I. Nikolay'ın etkisinin olduğu iddialarını getirir. B. M. Eyhenbayum "Çar I. Nikola'nın Lermontov ile İlgili Düşünceleri" adlı çalışmasında, I. Nikolay Lermontov'un "Çağımızın Kahramanı" romanını okuduktan sonra eşine yazdığı mektuba yer verir:

> "Romanda (Kafkas ordusunda) yüzbaşının yerine, gerçekte başkalarının canını sıkmamak için kesinlikle ilgi gösterilmemesi gereken ve pek de sevimli olmayan zavallı karakterleri (gerçekten böyleleri varsa bile) romanının kahramanları yapmış. İyi yolculuklar, Bay Lermontov! Bırakalım da artık o, romanındaki yüzbaşıya benzer insanların bulunduğu ortamda, eğer mümkün olabilirse tabii, başını dinlesin ve yüzbaşının yarım kalan betimlemesini

[34] V. G. Belinskiy, "Geroy naşego vremeni.Soçineniye M. Lermontova", **Sobrani soçineniyi, hudojestvennaya literatura**, Moskva, 1941, s.26.
[35] Lermontov, **a.g.e.**, s.105.

tamamlasın; tabii eğer gerçekten bu karakteri yakalayıp betimleyebilecek yeteneği varsa."[36]

Hiç şüphesiz, Çarın Lermontov ile ilgili düşünceleri bu mektupla sınırlı kalmaz. Diğer tüm Rus Çarları gibi I. Nikolay da Kafkasya konusunda çok yönlü duyarlılık gösterirler. Sarayın baskıcı yaptırımları sonucu kendilerini sürgünde bulan yazarların, Kafkasya'nın doğasından insanların mücadele gücünden etkilenerek, daha da güçlü yapıtlar vermesi ve bu eserlerin toplumun aydın kesimini yönlendirici, halkı aydınlatıcı özellikte olması saray yönetimini tarih boyunca rahatsız eder.

[36]Boris Mihayloviç Eyhenbayum, "Çar I. Nikola'nın Lermantov ile İlgili Düşünceleri", Çev:Atlan Aykut, **Littera Edebiyat Yazıları**, C. 21, Aralık 2007, s.3.

# 2. L. N. Tolstoy'un İçinde Bulunduğu Toplumsal ve Kültürel Ortam

## 2.1. XIX. Yüzyılda Rus Toplumsal Yaşamındaki Gelişmeler

Bir yazarın yapıtlarını oluştururken tartışmasız etkilendiği en önemli olgu, yaşadığı yer, dönem ve bunların getirdiği siyasi, toplumsal koşullardır. Tolstoy'un içinde yaşadığı ortamı değerlendirirken, XVIII. ve XIX. yüzyılda Rusya'da yaşanan siyasi gelişmelere ve onun getirdiği toplumsal yaşamı da irdelemek gerekir.

Kuşkusuz Tolstoy'un yapıtlarında ve "Tolstoyculuk" akımının oluşmasında en önemli faktörlerden biri olan ve Rus tarihinde en önemli olayların başında gelen 1861'de toprak köleliğinin kaldırılmasıdır. Bu tarihten önce yaşanan süreç, Rus algısında önemli değişmelere ve gelişmelere neden olduğundan ülkede yaşanan siyasal rejimden söz etmek gerekir. Rusya konusunda araştırma yapan bilim insanlarının çoğu Petro dönemini milat olarak kabul eder. Büyük Petro (Velikiy) sıfatıyla anılan I. Petro, Rusya'nın 14. Çarı ve ilk imparatorudur. İlk olarak 1682'de üvey kardeşi V. İvan ile birlikte tahta çıkar. İlk yıllardan itibaren rotasını Karadeniz'e çeviren ve bu bölgeye tümüyle hakim olmak isteyen Petro, 1695 yılında Kırım'a sefer düzenler. Petro döneminde Osmanlı yönetiminde bulunan Azak Kalesi kuşatılarak, 1696'da ele geçirilir. Ö. G. İşyar, "ABD Avrasya'da Rus Çarı I. Petro'nun Güneye Yayılma Stratejilerinden mi Etkileniyor?" adlı çalışmasında, I. Petro'nun Çar olmasının Rus tarihinin önemli aşamalarından biri olduğunu belirtir:

> "Rusya açısından, 1695'te I. Petro'nun Çar olması, bu ülkenin güneye yönelik yayılma stratejilerini sabitleyip, belirginleştiren önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir." [1]

[1] Ömer Göksel İşyar, "ABD Avrasya'da Rus Çarı I. Petro'nun Güneye Yayılma Stratejilerinden mi Etkileniyor?", **Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, Ankara, Tartışma Platformu OAKA, 2008, s.161.

1696 yılında tahtı ele geçiren Petro, yaklaşık iki yıl başka adla Avrupa'ya giderek Avrupa'nın yeniliklerini öğrenir. Rus Çarının en önemli amacı, ülkesini Avrupa'nın en güçlü devletlerinin arasına koymaktır. Bunun da ancak her alanda değişimle ve yenileşme mümkün olacağını düşünen Petro, bu nedenle uzun yıllar Avrupa'da yaşar. B. Karaca "Rus Edebiyat Tarihinde Öykü Türlerinin Gelişim Evreleri" adlı çalışmasında, I. Petro döneminde Rusya'nın ilk kez batılılaşma hareketleriyle karşılaştığını söyler:

> "I.Petro 1689'dan 1725 yılına kadar süren çarlığı döneminde Rusya'daki ilk batılılaşma hareketlerini başlatan düzenlemeler yapar. Bu yolla, günümüzün moda tanımlamasıyla, Batı kültürünün Rusya'da serbest dolaşımına izin verilmiştir."[2]

Petro tahta çıkmadan önce Çarlık Rusya, askeri alanda önemli başarılar kazanamamış sönük bir ülke konumundadır. Bu nedenle Petro başa gelir gelmez; ilk olarak askeri alanda yenilemeler yapar. Orduda büyük reformlar yapan Petro, o döneme kadar parlak sonuçlar alamadığı İsveç'e 1700 yılında savaş ilan eder. 20 yıl sürecek Büyük Kuzey Savaşı sonunda İsveç'e üstün gelen Rusya, Baltık ülkelerini hakimiyeti altına alır.

Petro'nun Çarlık Rusya'yı Avrupalılaştırma sürecine sokması birçok açıdan ülkede yeni açılımlara neden olmuşsa da uygulanan mutlakiyetçi rejim baskıyı da beraberinde getirir. V. Ya. Hutorskoy "Rus Tarihi" (İstoriya Rosii) adlı çalışmasında, Petro zamanında yaşanan zaferlerin ve gelişmelerin bedelinin köylülere yeni vergiler olarak yansıdığını ve bunun da halk arasında büyük bir hoşnutsuzluğa neden olduğunu yazar. Bu memnuniyetsizliktan dolayı, 1705 yılında gerçekleşen Astrahan ayaklanması sonrasında "45 kişi işkence nedeniyle ölmüş, 300 kişi idam edilmiş, diğerleri de sürgüne gönderilmişlerdir."[3]

---

[2] Birsen Karaca, "Rus Edebiyat Tarihinde Öykü Türünün Gelişim Evreleri", Ankara **Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,** C.44, No: 1, 2004, s.150.

[3] V. Ya. Hutorskoy, **İstoriya Rossii,** Moskva, İzdatelskiy dom noviy vek, 2000, s.160.

II. Katerina (1762-1796) Rusya tarihinde Petro'dan sonra en önemli isimlerden biri kabul edilir. Katerina, Petro'nun Rusya'yı ileri taşıma siyasetine devam eder. Kırım, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın topraklarını ülkesine katan Katerina, Petro'nun sıcak denizlere inme politikasını kendisine hedef olarak alır. Katerina da mutlakiyetçi rejime devam eder. Rus imparatorlarının Rusya'yı büyütmek hedeflerinin yanında, mutlakiyetçi düzeni korumayı da kendilerine görev edinir. G. K. Sönmezoğlu "Rusya Tarihi" adlı çalışmasında, Katerina'nın en büyük hedefinin her alanda Petro'ya yetişmek hatta onu geçmek olduğunu belirtir. Katerina'nın askeri, mali ve kültürel gibi devletin her kademesinde çok sayıda iyileşme çabaları olduğunu ifade eden Sönmezoğlu, bu düzende köylülerin yer bulamadığını belirtir:

> "1785 tarihi müsaadat ile asilzadeganın vaziyeti, bir nizam altına girdi; bundan sonra, vilayetlerde bir mareşal riyasetinde meclislere sahip oldular. Burjuvazi sınıfı hususi bir nizama tabii tutularak, bu sayede belediye teşkilatı kuruldu. Buna mukabil, köylüler tamamen unutuldu."[4]

Rus tarihi incelendiğinde, ciddi kayıpların yaşandığı savaşlar dikkati çeker. Bunların başında gelenlerden biri de Fransa ile yapılan Vatan Savaşı'dır (Oteçestvennaya Voyna, 1812). A. N. Kurat "Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917'ye Kadar" adlı çalışmasında, Vatan Savaşı'nın Rusya tarihi için öneminden bahseder:

> Napolyon'a karşı hiçbir meydan muharebesini kazanamadıkları halde, Ruslar, Rusya'nın tabi ve coğrafi şartlarından faydalanarak nihai zafer elde etmiş ve Rusya'yı düşman istilasından kurtarmış oldular. 1812'de Napoleon'un Rusya'yı boşaltmaya mecbur kalması ve rus seferi neticesinde Napoleon ordusunun tamamiyle erimesiyle, Rusya durumu birdenbire değişti; o zamana kadar hemen hemen bütün Avrupa'yı hakimiyeti altında tutan galebe kalmış bir devlet sıfatıyla dünyanın en ehemmiyetli ve kuvvetli bir devleti derecesine çıkarmış oldu.[5]

---

[4] Galip Kemali Sönmezoğlu, **Rusya Tarihi**, İstanbul, Kanaat Kitapevi, t.y., s.319.

[5] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi-Başlangıçtan-1917'ye kadar**, 4 bs., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s.307.

Başta Vatan Savaşı olmak üzere yıllar süren savaşlar nedeniyle köylülerin yaşadıkları sıkıntılar daha da artar. Diğer yandan I. Aleksandır'ın baskıcı rejiminden kurtulmak isteyen subaylar ve aydınlar gizli gizli örgütlenirler. 1825 yılında I. Nikolay'ın henüz tahta geçtiği dönemde, Çar'ın otoritesini anayasa ile sınırlandırmak isteyen ve 14 Aralık'ta Peterburg'da bir grup soylu ve subaylar, tarihe Dekabrist adıyla geçen ayaklanmayı gerçekleştirir. Bu ayaklanmanın yaşanmasında Fransız Devrimi'nin etkisi de büyük olur. Ayaklanma kısa sürede bastırılmış, Rıleyev, Kahovski bir kısım ayaklanmacı yazarlar idam edilir, bazıları da Kafkasya'ya sürülür. Her ne kadar isyan bastırılmış gibi görülse de aslında bu olay bir sis perdesinin aralanması gibi, hiçbir şey eskisi gibi olmayacağının da işareti olur. I. Nikolay çarlığı korumak adına çok sert tedbir ve sansür faaliyetlerine başlatır. Bu nedenle, I. Nikolay dönemi ise tarihte sansür ve ayaklanmaların dönemi olarak geçmiştir. V. Ya. Hutorskoy, I. Nikolay'ın ayaklanma ve devrim hareketlerini devletin gücünü kullanarak bastırmayı kendine hedef haline getirdiğini yazar:

> "I. Nikolay devrimle mücadeleyi kendine misyon edinmişti. Bu mücadeledeki en önemli silahını da devlet gücünü kullanarak olacağını düşünüyordu."[6]

Daha öncede bahsedildiği gibi, Rusya'da toprak köleleiğinin kaldırılması ülke tarihinde birçok olayın sonucu ve olması nedeniyle önemlidir. 1861 tarihinde Rus Çarı II. Aleksandır döneminde ise toprak köleliği (serfliği) kaldırılır. Bundan önce Rus tarihinde yaşanan Rus köylülerinin serfleştirme durumuna bakmak gerekir. I. Petro'nun Rusya'yı Avrupa'nın bir numaralı ülkelerinden biri yapma projesi ve diğer çarlarında bu vasiyeti kendileri tarafından benimsenmesi bu hedefle yapılan savaşlar ve mutlakiyetçi rejim en fazla köylüleri etkiler. Rusya'da toprak ve toprak köleliği sistemi özellikle merkezi sistemi güçlendirmek mutlakiyeçi yapının bozulmaması için yüzyıllardan beri devam eden bir sistemdir. Rusya'da olan toprağa bağlı köylülük sisteminde, köylüler toprakla birlikte alınıp satılan toprak ağasının malı

[6] Hutorskoy, **a.g.e**, s.270.

konumundadır. I. Petro'dan başlayarak özellikle XIX. yüzyılda Aydınlanma hareketinden sonra Rusya'nın Avrupa'ya açılması Rus aydınlarının Batı'ya bakışı ile Rusya'da da özgürlük arayışlarına neden olur. Fakat bu anlayışı yaymak Çarlık sistemini değiştirmek ve toprak köleliğinin kaldırılması ile mümkün olacağı kabul edilir. A. N. Kurat, II. Aleksandır'a kadar Rusya'da serfliğin kaldırılması tarihini şöyle özetler:

> "Boris Godunov zamanında kararlaştırılan II. Katerina zamanında klasik bir şekil alan rus köylülerinin 'serfliği' (toprağa ve çiftlik sahiplerine bağlı ve tabi oluşları) I. Aleksandr zamanından beri Rus devlet idaresi ve sosyal hayatının en ehemmiyetli meselelerinden biri olmaya başlamıştı. II. Katerina ve I. Aleksandr gençlik çağlarında maruz kaldıkları felsefi görüşlerin tesiriyle Rusya'da "en ilerici bir devlet sistemi" kurmayı düşünürken rus "mujik" (köylü) lerini tam bir serbestliğe kavuşturmayı bile tasarlamışlar, fakat bunun yerine hakikatte, tam bir istibdat rejimi tesis etmekle, köylüleri daha ağır sosyal şartlar içine koymuşlardı. I. Nikola'nın bürokratik ve formalist rejimi "köylü serfliği" nin olduğu gibi muhafazasını gerektirmişti."[7]

19 Şubat 1861'de yasalaşan karar ile toprak reformu yapılarak milyonlarca Rus köylüsü köle olmaktan çıkarılmış ve köylülere az da olsa toprak verilmiştir. Serfliğin kaldırılmsını öngören ferman ile devlet ve çiflik arazilerinde yaşayan köylüler serbest oldu. Bu nedenle II. Aleksandr "Kurtarıçı Çar" (Tsar osvobditel) olarak anılır. Rus tarihini yazan birçok araştırmacı gerçekleşen toprak reformunun köylüleri gerçek bir özgürlüğe taşımadığını ifade eder. Rus dilbilimci ve gazeteci (1920-1993) Yu. A. Fedoyuk "Anlaşılmayan Klasikler ve XIX. Yüzyıl Rus Yaşamı Ansiklopedisi" adlı çalışmasında, yapılan toprak reformunun bekleneni karşılamadığını yazar:

> "19 Şubat 1861'de toprak köleliğinin tamamen kaldırılmasında toprak kölelerinin haklarından çok büyük toprak sahiplerinin çıkarları gözetilmiştir. Burada köylülerin kişisel özgürlükleri bulunmamaktadır: Verilen topraklardan yetiştirilen ürünlerin alınıp satılmasında toprak sahiplerine bağlı kalacaklardı." [8]

---

[7] Kurat, **a.g.e.**, s.338-339.

[8] Yu. A. Fedosyuk, **Şto neponyatno u klassikov ili entsiklopediya russogo bıyta XIX veka,** Moskva, İzdatelstvo Flinta-Hauka, 2003, s.162.

Yukarıda da bahsedildiği gibi; XVIII. ve XIX. yüzyıllar Çarlık Rusya'da savaşlar ile birlikte baskıcı düzen toplumsal yaşamda çok yönlü yansımaları ile ortaya çıkan gelişmeler olur.

## 2.2 XIX. Yüzyılda Rus Edebiyatında ve Kültürel Yaşamındaki Gelişmeler

Bilindiği gibi, edebiyatı besleyen ana kaynakların başında toplumsal olaylar ve kültürel birikim gelir. Rus edebiyatının en parlak dönemi olarak kabul edilen XIX. yüzyıl da önceki yılların birikiminden, dünya edebiyatı ve kültürel yaşamından etkilenir.

Sadece Rus siyasi yaşamında değil kültürel alanda da birçok yenilik yapan I. Petro (1672-1725) tahta çıktığı 1689 yılından itibaren o zamana dek dünyaya kapalı olan Moskova Çarlığı'nı imparatorluğa dönüştürerek her alanda Avrupalılaşma sürecini başlatır. Petro döneminde Rus kültürel yaşamında birçok yenilik meydana gelir: İlk Rus Gazetesi "Vedomosti" yayınlanmaya başlanır, ilk tiyatro okulu açılır, matbaacılık okulunun açılması ile çok sayıda kitap basılır, ilk resim okulu ülkeye kazandırılır. I. Petro'nun Rus kültür yaşamında yaptığı yenilikler ile kilisenin etkisi azaltılarak aydınların kültürel yaşamında etkisi artar.

I. Petro tarafından zemini kurulan Rusya'da Aydınlama çalışmaları, II. Katerina (1729-1796) döneminde birçok alana yayılır. II. Katerina Rusya'da edebiyat dergileri kurar, okullar açar, Avrupa'nın en önemli düşünürlerini ülkesine davet eder. V. V. Komarov ve K. İ. Fedorova "Rus Edebiyatı'nın Kısa Tarihi-Edebiyatta 1840'lı

Yıllar" (Kratkaya istoriya russkoy literaturıy-literatura 1840 godov) adlı çalışmalarında, Rus kültürel yaşamında Katerina döneminin önemine değinir:

> "Rus tarihinde kültürel yaşamın zihinsel faaliyetleri birçok önemli olayla biçimlenmiştir. Bu dönemin doğuşunu Katerina'yla ilişkilendirebiliriz."[9]

Petro tarafından benimsenen ve II. Katerina'nın da devam ettiği Avrupalılaşma süreci, XVIII. yüzyıl Rusyası'nın kültürel yaşamındaki yeniliklerin Avrupa'yla bağlantılı gelişimini beraberinde getirir. S. M. İvanov "Çağdaşlaşma Sürecinde Rusya'nın ve Türkiye'nin Yazgılarındaki Benzerlik Üzerine" adlı çalışmasında, I. Petro'nun geliştirdiği mutlakiyeçi sistemin, II. Katerina'nın aydınlanmacı mutlakiyetçi anlayışıyla devam ettiğini ifade eder:

> "Bu dönemde Rusya Bilimler Akademisi kurulmuş, Avrupa eğitim sisteminin temelleri atılmış, mahkemelerde ve soylular arasında Aydınlanma düşüncesi geniş yankı bulmuştur. II. Katerina'nın aydınlanmacı mutlakiyetçilik rejimi içinde I. Petro'nun despot mutlakiyetçiliği gelişmiştir. Ve sonuç olarak, 18. yüzyılın sonunda, Rusya aristokrasisi, Batıya, reformların başladığı döneme oranla çok daha fazla bağlı duruma gelmiştir."[10]

Rusya'da XVIII. yüzyıl ile başlayan, edebiyat, mimari, güzel sanatlar gibi birçok alandaki gelişim ve değişim süreci dikkat çeker. Bu gelişmeler özellikle edebiyat alanında sadece Rusya'da değil, dünya edebiyatına da bir dönüm noktası olan XIX. yüzyıl Rus edebiyatının başlangıç noktası olacaktır. E. İnanır "I. Petro ve II. Katerina'nın Kanatları Altında XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı" adlı çalışmasında XVII. ve XVIII. yüzyılların Rus yazınının altın çağının zeminini hazırlayan bir süreç olduğunu yazar:

---

[9] B.B. Komarov, K. İ. Fedorovna, "Kratkaya istoriya russkoy literaturıy- literatura 1840 godov", **Ensiklopediçeskiy slovar**, (Çevrimiçi) http://www.vitart.ru/history-russia-culture-pages/article-literatura-1840-godov.html, 15 Ocak 2010.

[10] Sergey M. İvanov, "Çagdaslasma Sürecinde Rusya'nın ve Türkiye'nin Yazgılarındaki Benzerlik Üzerine (18. Yüzyıl - 20. Yüzyılın Basları)", Çev.Bülent Duru, (Çevrimiçi) http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/dururusya.pdf, 3 Mart 2010.

> "XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın ilk çeyreği Rus yazınında ana fikirlerin, temaların edebi türlerin, yazın dilinin arayış içinde olduğu bir süreçtir. Dönemin edebiyatında çok farklı ve önemli yapıtlar yazılmamış olsa da, bu süreç bir geçiş aşaması olarak Rus edebiyatı ve kültürünün gelişmesi için iyi bir zemin kazandırmıştır."[11]

Avrupa'nın, Rusya'nın siyasi ve kültürel yaşamına ektisi oldukça büyüktür. Bilindiği gibi, Avrupa'da aydınlanma dönemi Rönesans ve Reform hareketleri ile gelişen olaylar sonucu olur. Aydınlanma felsefesi önce İngiltere'de başlayan sonra Fransa'ya geçen bir dünya görüşüdür. Kilisenin getirdiği skolastik düşünceden arınmak istenir. Aydınlanma hareketinin temelinde reform ve Rönesans hareketleri yer alır. Reform, XVI. yüzyılda Avrupa'nın önemli bir bölümünü papaların egemenliğinden çıkaran ve Protestan kiliselerin kurulmasına sebep olan dini harekettir. Rönesans ise XV. ve XVI. yüzyılda önce İtalya'da başlayan daha sonra Avrupa'ya yayılan edebiyat, bilim ve güzel sanatlar alanındaki değişim ve yenileşmenin adıdır.

XVIII. yüzyılın akıl çağı olduğunu söyleyen yazar ve hukukçu Servet Tanilli "Uygarlık Tarihi" adlı çalışmasında, o dönem Avrupa'da kilise ayrıcalığını bir yana bırakmak, monarjik iktidarı aklın öne çıkardığı bir sistem kurulmak istendiğini yazar. Tanilli, 1789'da gerçekleşen Fransız Devrimi'nin amacının, yeni bir siyasal sisteme ihtiyaç duyulması, köylülerin üzerinde büyük yük oluşturduğu feodal sistemin değiştirilme gereksinimden doğduğunu belirtir:

> "Fransız ihtilali genel burjuva niteliği yanında, Fransız ihtilalini ileriye doğru iten köylü ve kentli emekçi kütlelerin başkaldırma hareketlerini de içinde taşımasıdır."[12]

Yukarıda da söz edildiği gibi, edebiyat toplumsal gelişmelerin ürünüdür, dünyada XVIII. yüzyıla kadar devam eden skolastik düşünce ile bir çıkış noktası aranmaya

---

[11] Emine İnanır, **I. Petro ve II. Katerina'nın Kanatları Altında XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı**, İstanbul, İskenderiye Yayınları, 2008, s. 70.
[12] Servet Tanili, **Uygarlık Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2006, s. 116.

başlanır. Batı'da romantizm akımı Fransız Devrimi sonrasında yaşanan gelişmelerin edebiyata yansıması biçiminde gerçekleşir. Rusya'da ise romantizm kendini daha geç hissettirir. Rusya ile Fransa arasındaki Savaş'ın (1812-1814) etkileri, otoriter rejimin toplumun her kanadına özellikle de Rus köylüsü üzerine baskısı, toplumda ve edebiyatta yeni arayışları beraberinde getirir. 1814 yılında sonuçlanan ve Napolyon'a karşı kazanılan zafer Rusya'da romantizmin etkisini göstermesinde de etkili olur. XVIII. yüzyılda Rus edebiyatında etkili olan klasisizmden[13], duyguyu ön plana çıkaran ve toplumda oluşan tepki ile yaşananları değiştirme isteği düşüncesi sahip romantizme geçiş yapılır.

Hiç şüphesiz, edebiyat akımları ve ilgili yapıtlar o dönemde yaşanan koşulların izlerini taşımaktadır. Fransız Devrimi sonrası yaşanan değişimler sonucu ortaya çıkan romantizm, edebiyatta bireysel özgürlük, başkaldırı, hoşnutsuzluk, sınırsızlık ilkelerini getirir. T. Olcay, "Edebiyatta Romantizm" adlı çalışmasında, Rus edebiyatında romantizmin "1810'lardan sonra, yani Batı edebiyatından daha geç"[14] ortaya çıktığını yazar. Söz konusu dönem Rusyası'na baktığımızda bu normal bir sonuç olarak görülebilir. Çünkü uzun bir süredir halkın büyük hoşnutsuzluğu, yıllardır süren savaşlardan bıkkınlığı, yaşanan koşulların değiştirme isteği yaratır. Koşulları değiştirme isteği ile aydınlar ve subayların yoğun olarak katıldığı Dekabrist (Aralıkçı) ayaklanmasının bastırılmasından sonra muhalefetin susturulması, özgürlük hareketinin zayıf düşmesi, güvensizlik ortamı oluşturur. B. Karaca "Rus Edebiyatınının Güncel Sorunlarından Biri: Sovyet Döneminde Arşivlere Kapatılan Yazarlar" adlı çalışmasında, o dönem Rusya'da şair ve yazarlar arasında Dekabrist ayaklanmasını destekleyenler ve desteklemeyenler olarak bir ayrım olduğunu belirtir:

[13] Her alanda akıl ilkelerinin yerleştiği bir dönemin bir akımı olan klasisizm, 17. yüzyıldan itibaren özellikle Fransız edebiyatında baş gösterdi. Rusya'da I. Petro'nun reformlarından sonra, Avrupa kültürünün benimsenmesine duyulan ilgi ile özellikle satir/hiciv türünde yapıtlar verilmeye başlandı. Rus edebiyatında bu akımın temsilcilerin arasında A.D. Kantemir, M.V. Lomonosov ve S.P. Sumarokov bulunmaktadır. Bkz. Gennadiy Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, Çev.Yılmaz Onay, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2005, s.467-474.

[14] Türkan Olcay, "Edebiyatta Romantizm", **Yaşasın Edebiyat**, No:10, Ağustos 1998, s.56.

> "Fransız Devrimi'nin bir benzerini Rusya'da gerçekleştirmek arzusuyla yapılan 1825 yılındaki Dekabrist ayaklanmasına katılan veya ayaklanmayı destekleyen yazarlar, şairler, eleştirmenler ve düşünürler ile yönetimin yanında olanlar arasında "ilerici" (ayaklanmayı destekleyenler) ve "gerici" (yönetimi destekleyenler) ayrımı yapılıyordu." [15]

Söz konusu dönemde Çar I. Nikolay'ın (1825—1855) uygulamaları, Rus edebiyatında sansür ve ayaklanmaların dönemi olarak geçer. 1826 yılında Çar'ın himayesinde kurulan 3. Şubenin görevi siyasal güvenliği sağlamanın yanında devletin ideolojini kabul ettirmek olur. 1825 yılı Rus toplumu ve edebiyatında genel bir karamsarlık havasının hissedildiği dönemin başlangıcıdır. Diğer bir yandan bu durum sonun başlangıcı olarak da değerlendirilebilir.

Genel itibariyle yaşam koşullarını değiştirme isteğini içinde barındıran romantizm akımının temsilcileri arasında V. A. Jukovski (1783-1852), K. N. Batüşkov (1787-1855), A. S. Puşkin (1799-1837), A. A. Bestujev-Marlinski (1797-1837), D. V. Davidov (1784-1839), M. Yu. Lermontov (1814-1841) sayılmaktadır.

Burada Rus edebiyatına yeni bir yön veren Puşkin'e ayrı bir başlık açmak gerekir. Rus yazar F. M. Dostoyevski onun için "Puşkin bize gelecekten haber veren peygamber gibidir" der. V. E. Krasovskiy "A. S. Puşkin" adlı çalışmasında, "Rus ruhunu sembolize eden Puşkin'in, insan ve sanatçı olarak dünya seviyesinde bir sanat değeri kurduğunu"[16] belirtir. Puşkin kısa yaşamının üç bölümünde üç akımı temsil eden yapıtlar verir. A. Behramoğlu "Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği" adlı çalışmasında, ilk yapıtlarında klasisizm akımının etkileri hissedilen Puşkin'in, ilk Güney poeması olan "Kafkas Tutsağı" ile "hem Rus edebiyatında romantik edebiyatın üst ürünü, hem de Rus romantizminin iki kanadının birleşmesinin kesin

---

[15] Birsen Karaca, "Rus Edebiyatının Güncel Sorunlarından Biri: Sovyet Döneminde Arşivlere Kapatılan Yazarlar", **İmge Öyküler**, C. 1, No: 2, Nisan-Mayıs 2005, s.113.

[16] V. E.Krasovskiy, "A.S. Puşkin", **Russkaya literatura XIX-XX vekov**, Moskovsiy gosudarstvennıy universitet im. M.V Lomonosogo Filologiçeskiy fakultet, 2000. s.53.

bir aşamasına"[17] geçiş yaptığını yazar. B. Suchkov "Gerçekçiliğin Tarihi" adlı çalışmasında, Puşkin'in gerçekçi edebiyata insan yüreğinin çözümsel incelemesinin temellerini attığını ifade eder:

> "Puşkin bireyselciliği öne süren fikirleri güçlü bir şekilde eleştirmiş, bu fikirlerin iyiliğe ve insancıllığa düşman olduğunu göstermiştir. Bu işide ilk önce romantik kahramanı tahtından indirmekle başlamıştır."[18]

Rus toplumsal yaşamındaki olaylar edebiyatta yeni arayışların yaşanmasına yol açar. 1830'lu yıllarla edebiyatta romantizmden gerçekçiliğe geçiş dönemi başlayarak, "Rus Edebiyatının Altın Çağı" dönemine girilir. N. V. Gogol ile edebiyatta yeni bir dönemin başladığını söylemek olasıdır. Gogol'ün yapıtlarında derin psikolojik ögeler ile yeni dünya görüşünün birleştiğini görmekteyiz. "Hepimiz Gogol'ün paltosundan çıktık" diyen Rus yazar Dostoyevski, Rus edebiyatına Gogol ile gelen yeni bir bakış açısından söz eder. İlk kez bir yazarın bakış açısıyla gerçek yaşam bir araya getirilir. Oyun ve roman yazarı Gogol, ağırlıklı olarak toplumda var olan düzeni eleştiren yapıtlar verir. Gogol, "Müfettiş" (Revizor, 1836) adlı oyunu ile Rusya'daki bürokrasiyi eleştiririr. "Ölü Canlar" (Mörtviye duşi, 1842) adlı romanında ise Gogol, dönemin Rusya'sında var olan sınıfsal farklılıkları ve çarpıklıklar ana tema olarak ele alır. Birçok yazar ve aydın tarafından, Rus edebiyat eleştirisinin temelini attığı kabul edilen V. G. Belinski (1811-1848) o dönem edebiyata yön veren "Milli Notlar" (Oteçestvennıye zapiski) ve "Çağdaş" (Sovremennik) adlı dergileri çıkarır. T. Olcay'ın "Rus Edebiyatında Doğalcı Okul" adlı çalışmasında belirttiği gibi, "babası Gogol, kuramcısı Belinski olan 1840-1850 arası varlığını sürdüren edebiyat topluluğu"[19] olan Doğalcı Okul, Rus edebiyatının romantizmden gerçekçiliğe geçiş dönemini temsil eder. Bu dönemde yaşamı ve toplumu olduğu gibi veren edebiyat yapıtları ile karşılaşıyoruz. Tolstoy'un da içinde bulunduğu Rus edebiyatının altın çağı kabul edilen XIX. yüzyılın ikinci yarısına Doğalcı Okul'un katkıları önemlidir. V. İ. Kuleşov "XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Tarihi" (İstoriya russkoy literaturıy XIX)

---

[17] Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.119.
[18] Boris Suchkov, **Gerçekçiliğin Tarihi**, Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul, Bilim Yayınları, 1976, s. 103.
[19] Türkan Olcay, **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2003, s.77.

adlı çalışmasında, gerçekçiliğe yön veren Doğalcı Okul'un kahramanlarının Puşkin, Lermontov ve Gogol olduğunu belirtir:

> "Puşkin, Lermontov ve Gogol'ün adımları gerçekçilik faaliyetlerinin gelişmesinde etkili oldu; eleştirel yöntem sanatın tüm alanına yerleşti."[20]

1830'lu yıllardan başlayarak Rus edebiyatına gerçekçilik akımının girmesiyle yazarlar yapıtlarında ağırlıklı olarak toplumun sıkıntılarını işlerler. N. S. Pekin ve N. N. Karaman "Temel Edebiyat Bilgileri" adlı çalışmalarında, gerçekçilik akımıyla "benlik romandan uzaklaşarak, roman objektif bir inceleme ve gösterme konusu olduğunu"[21] vurgularlar. Rus edebiyatında gerçekçi dönemin temsilcileri arasında N. V. Gogol (1809-1852), F. M. Dostoyevskiy (1821-1881), A. İ. Hertsen (1812-1870), İ. S. Turgenyev (1818-1883), İ. A. Gonçarov (1812-1891), F. İ. Tyutçev, İ. A. Ostrovskiy (1823-1886), N. A. Nekrasov (1821-1878), M. Y. Saltıkov-Şçedrin (1826-1889), L. N. Tolstoy (1828-1910), A. P. Çehov (1860-1904) bulunur.

1830'lu yıllardan XIX. yüzyılın sonuna kadar Rus edebiyatınında var olan gerçekçilik döneminin ana çizgisi edebiyatın gerçeklere dayanmasıdır. G. Pospelov "Edebiyat Bilimi" adlı çalışmasında, XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki Rus edebiyatındaki eleştirel gerçekçiliğin en önemli amacının "ulusal anlam" taşıması olduğunu belirterek, bunun da farklı biçimde yapıtlara aktarıldığını ifade eder:

> "Kendilerinden öncekiler gibi 19. yüzyılın ikinci yarısındaki büyük Rus gerçekleri de, yaşamı, yüksek düzeyde tüm ulusal anlam taşıyan, fakat buna karşın gene de yanılsamalı (illusyoner) olan idealler temelinde yansıtmışlardır. Bu idealler çok değişik yönsemeler gösteriyordu ve farklı düşünsel-sanatsal özellikler ve üsluplar taşıyan eserlerin yaratılmasına neden oluyordu."[22]

---

[20] Vasiliy İvanoviç Kuleşov, **İstoriya russkoy literaturıy XIX**, Moskva, Fond Mir, 2005, s.636.
[21] Nermin Suner Pekin, Nihal Nomer Karaman, **Temel Edebiyat Bilgileri**, İstanbul, Minnetoğlu Yayınları, 1982, s.966.
[22] Pospelov, **a.g.e.**, s.486.

B. Suchkov, Rusya'da eleştirel gerçekçi yazarlarların yaşadıkları çağın birer üyesi olarak farkındalıklarının artması ile kitlelerin de kendi farkındalıklarının kazanmasındaki paralelikten söz eder:

> "Rus edebiyatının etik gücü, insancıllığı kitlelere derinden yakınlık duruşu ve hayatı çıkışları açıkça ele alışı Rus edebiyatını kitleleri farkındalığın bir taşıyıcısı haline getirdiği gibi; Rusya'da toplumsal dönüşümler rayına oturur oturmaz, kitlelerin kendi farkındalığının da bir taşıyıcısı haline gelmiştir."[23]

Bu dönemin işledikleri konular arasında taşra, "küçük" insanların doğası, sosyal eşitsizlik, gündelik yaşam olarak karşımıza çıkar. Rus edebiyatına altın çağını yaşatan yazarlarden biri olan Dostoyevskiy yapıtlarında psikolojik çözümlemeye önem verir. Dostoyevskiy "İnsancıklar" (Bednıye lyudi, 1846), Suç ve Ceza (Prestupleniye i nakazaniye, 1866), Karamazov Kardeşler (Bratya Karamazovıy, 1881) adlı yapıtlarında yaşamının farklı dönemlerinde, farklı konularla insan ruhunun derinliklerini, toplumsal düzeni anlatır. L. Hafızoğlu "Rus Eleştiri Tarihinde F. M. Dostoyevskiy" adlı çalışmasında, romanlarında dinsel, felsefi, psikolojik ve dönemin sorunlarına sıkı sıkıya bağlı olan Dostoyevskiy'i, "toplum ve kişi yaşamının sınır noktalarına olağanüstü sezgilere sahip bir yazar"[24] olarak tanımlar.

O dönemde toplumun en büyük sıkıntılarından biri olan toprak köleliği, XIX. yüzyıl Rus edebiyatında sıklıkla yer alır. 1861'de kaldırılan toprak köleliği öncesinde yaşanan gelişmeler sorgulanır. Yu. A. Fedosyuk, Rus Yazar A. N. Ostrovski'nin "Vahşi Kız" (Dikarka) adlı piyesinde, 1861 toprak köleliğinin kaldırılmasının getirdikleri ve götürdükleri yapıtlarda yansıtıldığını yazar:

> "Rus oyun yazarı A. N. Ostrovski'nin (1823-1886) "Vahşi Kız" (Dikarka) adlı piyesinde iki toprak ağası Aşmetov ve Anna Stepanova arasındaki konuşmada, Aşmetov: (Toprak reformu konusunda) Bence biz çok da şikayet etmemeliyiz.

---

[23] Suchkov, **a.g.e.**, s.178.

[24] Leyla Hafızoğlu, "Rus Eleştiri Tarihinde F. M. Dostoyevskiy", **U. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:4, Sayı:5, 2003, s.126-127.

> Çok bir şey kaybetmedik der. Anna Stepanova ise şöyle cevap verir: Bir istisna ile bir şey kaybetmedik- Bu da kendimize ait olan bir mutluluk."[25]

A. Sürer "19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar" adlı çalışmasında, XIX. yüzyılda yapıtlarını oluşturan Rus yazarlarının ortak özelliğinin, toplumsal koşullardan etkilenmesi ve bu doğrultuda hep bir çıkış noktası aramak olduğunu savunur:

> "Rus yazarlarının tümü, hangi siyasal görüşü savunurlarsa savunsunlar, ağır bir ekonomik ve toplumsal bir bunalım geçiren Çarlık Rusyası'nda olumsuz koşulların değiştirilebilmesi ve ülkenin daha iyi bir yaşama kavuşabilmesi için "ne yapmalı" sorusuna yanıt aramışlardır. Bu arayış, aynı zamanda, Rus edebiyatının en önemli belirleyici özelliğidir. Bunun sonucunda da kimi yazarlaryurtlarının kurtuluşunu Batı'yı örnek almakta, kimi reformculukta, kimi dinde, kimi devrimde, kimi de Panslavizmde görmüş ve bu çelişkili görüşler yazarlar arasında da kutuplaşmaya ve sert tartışmalara neden olmuştur. Yine bu farklı dünya görüşleri sonucunda her bir yazar, değişik özellikler taşıyan, toplumun değilik kesimlerini temsil eden, ama sonuçta toplumda var olan gerçek tipleri karşımıza çıkarmışlardır."[26]

XIX. yüzyılda gerçekçilik akımının gelişmesinde Çar'a ve düzene karşı yaşanan ayaklanmaları ve Vatan Savaşı toplumu değiştirme isteği ile gerçekçilik akımının edebiyata girmesini sağlanır. Edebiyat yapıtlarında, toplumsal bakışın gerçek yaşam ile yapıt içeriğinin örtüşmesi ihtiyacı duyulur. Düzenin değişimi için toplumun ve sanatın her kademesinde birlik olma gereği gündeme gelir. 1840'lı yıllarla edebiyatta gerçekçilik akımının pekişmesi ile Rus edebiyatında yeni bir aşama ve dönüm noktası olmasını sağlayacaktır. XIX. yüzyılda gerçekçilik akımının etkili olduğu 1840'lı yıllarla başlayan dönemin yazarlarından olan İ. S. Turgenyev (1818-1883) "Babalar ve Oğullar" adlı yapıtında Rus yaşayışının köklü sorunları üzerinde duracak, N. Y. Gogol (1809-1852) "Ölü Canlar" romanında vatana hizmet duygusunun en yüce duygu olduğunu hatırlatacak, F. M. Dostoyevski (1821-1881)

---

[25] Fedosyuk, **a.g.e.**, s.162.
[26] Aydın Sürer, **19. yy Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2006, s.9

"İnsancıklar"da toplumun önemli bir bölümünü oluşturan "küçük insan"ların asıl büyükler olduğuna değinecek, İ. A. Gonçarov (1812-1891) "Oblomov" adlı romanında Rus soylularının kaderini yazacaktır. Ancak konuları farklı konularda anlatan bu yazarların tümü şu hususta birleşeceklerdir: Edebiyat toplumu yansıtır ve toplumsal yaşamda etkin bir biçimde yer alır.

### 2.2.1 Rus Aydınlarının Doğu'ya Bakışı

Doğu-Batı coğrafik tanımı dışında siyasi, kültürel, ekonomik birçok alanda kullanılan bir kavramdır. Bir kısım araştırmacı ve bilim insanı, etnik ve kültürel alanlarda kullanılan bu kavramları birbirine zıt iki kültürü, iki uygarlığı anlattığı kabul eder. Doğu-Batı biri ya da diğeri olmakla ölçülür. Batı, özgürlük, demokrasi, gelişme ve modernliği temsil ederken; Doğu, onunla zıt despotluk, mistik, gelenekselcilik terimlerini çağrıştırır.

Bunun yanında bazı çalışmalarda ise bu iki uygarlığın birbirini tamamladığından bahsedilir. M. A. Kılıçbay "Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti" adlı çalışmasında, Batı'nın Doğu'dan doğduğunu, ondan yeniden kurgulandığını söyler:

> "Batı uygarlığı denilen kültürel, ekonomik, toplumsal, siyasal alan boşluktan doğmamıştır. Çok uzun bir süre Doğu'ya bir ve aynı uygarlık çevresinin içinde yer alan bu alan, Doğu uygarlığının donması, ilerleyemez ve bundan da beteri değişemez hale gelmesi üzerine, bir başka mecraya giderek, kendini bir başka boyutta yeniden üretmiştir. Yani sonuçta Batı uygarlığı, Doğu uygarlığının tashih edilerek, hatalarından olabildiğince arındırılarak yeniden kurgulanmasından başka bir şey değildir. İşte kendini Doğulu kimlik içinde üreten ve Batı'ya kin duyan insanların hiçbir zaman anlayamadıkları başat kırılma noktası burada ortaya çıkmaktadır."[27]

[27] Mehmet Ali Kılıçbay, **Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti**, Ankara, İmge Kitapevi, 2001, s.52

Rus ve Batı Avrupa romantizminin tarihinde, Doğu kavramı önemli bir yer tutar. Ancak bu kavramın algılanması farklıdır. Batı için Doğu denizden uzak anlamında kullanılır. Dünyaca tanınmış eleştirmen ve kuramcı Edward W. Said'in (1835-2003) Avrupa'nın Doğu'ya bakışını anlattığı "Oryantalizm" adlı çalışmasında Doğu'nun sadece bir toprak parçası olmadığı üzerinde önemle durur:

> "Doğu sadece Batı'nın yakın komşusu değildir, bu alan aynı zamanda Avrupa'nın en geniş, en zengin ve en eski sömürgelerini kurduğu bir bölge ve uygarlığının ve dillerinin temelidir. Bu alan yine aynı zamanda Avrupa'nın kültürel rakibi; ilhamını yine Avrupa'dan alan büyük bir karşıtıdır. Dahası var... Doğu; fikirleri, hayalleri, kişiliği ve deneyleri ile kontraslar yaratarak Avrupa'nın (yahut Batı'nın) tarifini kolaylaştırmaktadır. Bütün bunlara rağmen bu Doğu'nun hiçbir yönü hayali değildir. Doğu, Avrupa'nın maddi kültürünün ve uygarlığının ayrılmaz bir parçasıdır."[28]

Rus edebiyatı ve kültüründe Doğu kavramının anlaşılması, Batı toplumlarından daha farklı dinamiklere dayanır. Aydınlar, bu kavrama farklı anlamlar yüklerler. XVIII. yüzyıldan itibaren Rusya için coğrafi olarak Doğu, güney toprakları özellikle Kafkasya bölgesini ifade eder. Doğu kavramının çok yönlü anlaşılması belirli bir süreçte olur. N.M. Haybulayeva "XIX. Yüzyılda Rus Kaynaklarında Kafkasya ve Kafkas Olgusunun Biçimlenmesi" (Formirovaniye obraza Kavkaza i kavkaztsev v russkoy publitsistiçeskoy literature XIX. veka) adlı çalışmasında, Rus topraklarının genişlemesiyle Rus algısında Kafkasya'nın Doğu olarak görülmesinde bir paralellik olduğunu söyler:

> "Eski Rus edebiyatında "Doğu" coğrafi ve mitolojik kavramlarla birlikte karşımıza çıkar. A. Nikitin'in "Üç Deniz Ötesi Gezisi" (Puteşestviye za tri morya) adlı yapıtında, Doğu özel bir kültürü tanımlamak amacıyla coğrafi bir

[28] Edward Said, **Oryantalizm**, Çev. Nezih Uzel, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1998, s.12.

terim olarak kullanılır . Ancak imparatorluğun güney kıyılarda genişlemesi ile Doğu yeni güney toprakların bir parçası olan Kafkasya olarak anlaşılır."[29]

Rus edebiyatında ilk olarak coğrafi anlamıyla karşımıza çıkan Doğu kavramı daha sonra farklı anlamlar kazanır. N. Gadjieva "XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatında Doğu" (Vostok v ruskoy literature XIX veka" adlı çalışmasında, Rus edebiyatında Doğu kavramının 3 aşamayı takip ettiğini belirtir:

1. "Geleneksellikle Doğu'yu birbirine bağlayan tema.
2. Doğu temasının Rus edebiyatında Batı Avrupa romantizmin uzantısı gibi yayılması.
3. Romantizmin bunalımına Doğu temasının yansıması ve aralarındaki bağlantı" [30]

XIX. yüzyılda Rusya'da aydınların Doğu'ya karşı bir eğilim içinde oldukları görülür. Siyasal olarak Çarlığın topraklarını genişletme arzusuyla Doğu'ya yönelmesi, edebiyatta, yaşadıkları coğrafya ve Batı dışında kültürlerin olduğu farkındalığını yaratır. E. İnanır "A. S. Puşkin'in 1829'daki Erzurum Yolculuğu'nun Nesnel-Mekansal Yazınsallığı" (Poetika predmetno-prosctranstvennogo izobrajeniya v puteşestvii v Arzurum vo vremya pohoda 1829 goda A. S. Puşkina) adlı çalışmasında, Doğu'ya duyulan merak dürtüsünün Rus edebiyatında Batı'da olduğu gibi ortaya çıktığını belirtir:

"XIX. yüzyıl Rus edebiyatında, Avrupa edebiyatında olduğu gibi kendi dünyasının yanında 'başka' bir dünya tanımı ortaya çıktı"[31]

---

[29] N.M Haybulayeva, "Formirovaniye obraza Kavkaza i Kavkaztsev v russkoy publitsistiçeskoy literature XIX. veka", CB **"Sovremennnıye problemıy literaturovedeniya:materialıy mejduharodnogo simpoziuma"**, Tiblisi, 2009, s. 388.

[30] N. Gadjieva, "Vostok v russkoy literature XIX. Veka", **Vostok i zapad v russkoy literature XI-XXI vekov**, Fatih Universitet-Stanbul, Materialıy Mejdunarodnoy konferentsii- 24-26 iyunya 2009, s.38.

1818 yılında Rusya Bilimler Akademisi bünyesine bağlı olarak Asya Müzesi'nin kurulması, bu olaydan sonra Rus bilim adamlarının Doğu ve Osmanlı kültürlerini inceleyen bilimsel çalışmaların hız kazanması Doğu kavramının Rusya'da daha ağırlıkta çalışılmasına yol açan nedenlerdendir.

Rus şair A. S. Puşkin'in öncülük ettiği çağdaşları gibi Batı eğitimi almış, dünya görüşünü çok yönlü geliştirmiş bir yazardır. Doğu teması ile yakından ilgilenen Puşkin, Rus edebiyatında Doğu temasını işleyen en önemli temsilcilerinden biridir. Puşkin'in dedesi Habeşistanlı bir prensin oğlu Abram Hannibal olması da Puşkin'i Doğu'ya çeken nedenlerdendir. Puşkin'in Doğu'yu algılayışı ve yapıtlarında yansıtması Rus edebiyatında bir dönüm noktası olur. F. Türkmen "Doğulu Konuların Rus Edebiyatında İşlenmesi Meselesi" adlı çalışmasında, Rus edebiyatında Doğu kavramını incelenirken, birçok araştırmacının Puşkin'i önemli bir başlangıç olarak kabul ettiklerini belirtir:

> "Bunun birinci nedeni onun Rus edebiyatında ilk olarak Doğuyu gerçekçi çizgilerle islemesi, ikinci nedeni de köken olarak kendisinin de doğulu olmasıdır."[32]

Edebiyat tarihçileri Puşkin'in Doğu'ya ilgisinin 1820'lerde Güney sürgünü dönemiyle başladığı ortak görüşünde birleşir. Güney'de bambaşka bir doğa ve Ruslardan çok farklı karakterlerle karşılaşması, şairin dünya görüşünü derinden etkiler. E. İnanır "Puşkin'in Yapıtlarında Doğu İmgesinden Türk İmgesine Geçiş" adlı çalışmasında, Puşkin'in Doğu'ya olan ilgisinin nedenleri arasında Batı'nın Doğu'ya olan ilgisinin artması olduğunu ifade eder:

---

[31] Emine İnanır, "Poetika predmetno-prostranstvennogo izobrajeniya v "Puteşestvii v Arzurum vo vremya pohoda 1829 goda A.S Puşkina", **İnterioryat folklora, literaturata,izkustvoto/kulturata**, Şumenskiiy Universitet, 2007, s. 71.

[32] Fikret Türkmen, "Doğulu Konuların Rus Edebiyatında İşlenmesi Meselesi", **Türkoloji Araştırmaları**, 2007, C.2, No:2, s.682.

"Rusya'nın Müslüman halklarıyla giriştiği savaşları, Yunanlılar'ın bağımsızlık hareketlerini, Avrupa'nın yabancı-egzotik kültürleri keşfederken Doğu'ya uzanışını, W.Bekford ve Byron'un "Doğu üslubu"nu romantizm başlıca olgularından biri yapıtlarını da dikkate alırsak Puşkin'in Doğu ve Türk kültürlerine gösterdiği ilginin nedenleri oldukça açıktır."[33]

Puşkin'de görüldüğü gibi, XIX. yüzyılda Doğu temasının gelişmesinde, Kafkas coğrafyasına ve kültürüne duyulan merak önemli bir etken olur. Puşkin özellikle çağdaşı Batılı yazarlardan farklı olarak Doğu'yu ve Kafkasya'yı uzaktan bakarak anlamaz. Yazarın vurguladığı onun gizemli havasını değil farklı özellikleri, gelenek ve görenekleridir. Puşkin, toplumda var olan önyargıdan sıyrılarak Kafkasya'ya yaklaşır. Puşkin ilk Güney poeması olan "Kafkas Tutsağı"nda bölge doğasını ve Çerkez halkının yaşadıklarını bir ressam gibi betimler:

"Köyde, kapılarının önünde
Çerkezler boş boş oturuyor.
Kafkasya'nın oğulları,
Tehlikeli endişeleri,
Atlarının güzelliği
Yabaniliğin getirdiği zevkleri konuşuyorlar...." [34](Çev: S. A.)

Rus yazar L. N. Tolstoy'un yapıtlarında ve yaşamında Doğu'nun büyük etkisi olur. Rus yazar A. Şifman "Lev Tolstoy ve Doğu" (Lev Tolstoy i Vostok) adlı çalışmasında, Asya'nın yani Doğu'nun Rus yazarın yaratıcılığına ve yaşamına etkisinden bahseder:

---

[33] Emine İnanır, "A.S Puşkin'in Yapıtlarında Doğu İmgesinden Türk İmgesine Geçiş", **6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirgeleri,** Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C.2, Ankara, 2008, s.782.

[34] A.C. Puşkin, **Coçineniya Puşkina**, pod. red. Moorodova, Peterburg, C. 1-2, 1887, s. 277.

" Tolstoy ilk defa, Doğu'dan Batı'ya eski kıtanın tüm üyelerini birbirine bağlayan ruhun yolu olur. Tolstoy'un yapıtlarında halkların bağımsızlık için verdikleri savaşı derin bir şekilde hissederek yazar." [35]

Coğrafya olarak da Batı ve Doğu arasında bulunan Rusya, anlayış olarak da bu iki coğrafyanın arasında yer alır. Bunu birkaç sebebe bağlayabiliriz: Özellikle I.Petro döneminden itibaren Batılılaşma politikası izleyen Rusya'nın hedefinde Batı değerlerine ulaşmak olur. Batılı olma özlemi ile politikalar belirlenerek, bu girişimlerde bulunulur. Ancak Rusya'nın Doğu olarak kabul ettiği Kafkasya bölgesi coğrafi ve kültürel olarak Rusya'ya Batı'dan çok daha yakın bir bölgedir. Bölgede yaşayan halklarla paylaşılan tarihi değerler, iç içe geçmiş sınırlar Rusya'yla onun Doğu olarak gördüğü Kafkasya'yı büyük bir mozaiğin ayrılmaz parçaları haline gelir. Tarihsel süreçte, her ne kadar Çarlık Rusya Batı ile bütünleşmek istese de kendinden farklı gördüğü Kafkasya ve Doğu ile yüzyıllardır etkileşimi, sahip olduğu değerler nedeniyle bu yönden kopamaz. Araştırmacı T. N. Oçirova'ya göre bu sorunun iki mantıksal yanıtı vardır:

- "Rus ruhu, Batı'ya eğilimli olarak Doğu kaynaklıdır.
- Rus ruhu, Doğu'ya eğilimli olarak Avrupa (Batı) toplumsal kültürel sistemine aittir."[36]

Birçok Rus düşünür Rusya'yı ne Doğu'da ne de Batı'da görür; Rusya'nın Batı ve Doğu kültürlerinin sentezi olduğunu söyler. Rusya ve Rus kültürü bu iki uygarlığın birleşmesi olarak kabul edilir. Rus yazar ve eleştirmen V. Solovev'e göre; "Rusya Doğu ve Batı ile birlikte dünyadaki 3. Güç"tür."[37]

---

[35] A. Şifman, **Lev Tolstoy i Vostok,** Moskva, İzdatelstvo Vostoçnoy Literatury, 2006, s.6.
[36] T. N. Oçirova, "Yevraziystvo puti russkogo istriçeskogo samorozanniya", **Seriya literatury i yazıyka**, C. 52, No: 4, 1993, s.35.
[37] İ. V. Kondakov, **Kulturologiya:İstoriya kulturıy Rossii**, Moskva, İzdatelsvo Omega-L, 2003, s.487.

## 2.3 L. N. Tolstoy'un Yaşamına Kısa Bir Bakış

Ekim Devrimi'nin Lideri V. İ Lenin (1870-1924), 1908 tarihini taşıyan "Tolstoy Rus Devriminin Aynasıdır"[38] (Kak zerkalo russkoy revolyutsii,1908) adlı çalışmasında, L. N. Tolstoy'un devrim öncesi Rus toplumunu anlatmadaki ustalığından söz eder. Tolstoy'un toplumu anlatmasındaki başarısı sadece Rus edebiyatı değil, dünya edebiyatında da önde gelen yazarlardan biri olmasına neden olur. Yazarlığının yanında onun bu kadar adının duyulmasına neden olan ve diğer edebiyatçılardan ayıran yönü aynı zamanda fikir ve sanat yaşamında da önemli katkılarıdır. S. İ. Kormilov "XIX-XX Yıllarında Rus Edebiyatı" (Russkaya literatura XIX-XX vekov) adlı çalışmasında, Tolstoy'u "hayat öğretmeni" olarak tanımlar:

> "Dünya edebiyatında klasikler arasına adını yazdıran Lev Nikolayeviç Tolstoy, Dostoyevski ile birlikte psikolizmin ustası, epik roman (destansı) türünün kurucusu, şahsına özgün bir düşünür ve "hayat öğretmeni" dir."[39]

Bir edebiyat yapıtını ya da onun ele aldığı temayı incelerken kuşkusuz onu meydana getiren yazarın yaşamını, bulunduğu şatları, içinde yaşadığı dünyayı ve toplum da incelemelidir. Bu nedenle Tolstoy'un içinde bulunduğu dönemi anlamak ve tanımak için öncelikli olarak "Tolstoy Kimdir?" sorusuna yanıt vermek gerekir.

Lev Nikolayeviç Tolstoy, 28 Ağustos 1828 tarihinde Rusya'nın Tula şehrinde yer alan Yasnaya Polyana adlı bir malikanede doğar. Soylu bir ailenin dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelen Tolstoy, doğuştan kont (graf) unvanına sahiptir. Tolstoy henüz iki yaşında iken annesini kaybeder.

---

[38] Bkz. V. İ. Lenin, "Lev Tolstoy, kak zerkalo russkoy revolyutsii", **Russkaya literatura v otsenkah, sujdeniyah, sporah**, Moskva, İzdatelstvo "Flinta" i "Hauka", 2005, s.315-317.

[39] S.İ. Kormilov, "L. N. Tolstoy", **Russkaya literatura XIX-XX vekov**, Moskva, MGY im. M.V. Lomonosova, C.1, 2000, s. 333.

Tolstoy'un babası Kont İlyiç Tostoy, 1812'de Vatan Savaşı'na katılmış, emekli bir yarbaydır. Dokuz yaşında da babasını kaybeden Tolstoy'un bakımını uzak akrabası olan T. A. Yergolskaya üstlenir. 13 yaşında akrabaların yanına Kazan'a yerleşen Tolstoy ilk okul eğitimini evde alır. İlk olarak Fransız mürebbiye Sen-Toma'dan eğitim alan Tolstoy, daha sonra eğitimine Alman mürebbiye Peselmana ile devam eder. Tolstoy, 1843 yılında Kazan Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümüne girer, burada Arapça ve Türkçe eğitimi almaya başlar. Bir yıl sonra bu fakülteden ayrılan Tolstoy, 2 yıl da hukuk fakültesinde okur. Ancak 1847 yılı ilkbaharında eğitimini yarıda bırakarak doğduğu yer olan Yasnaya Polyana'ya geri döner. Yazın uğraştığı çiftlik işlerinden umduğunu bulamayan Tolstoy, 1847 sonbaharında üniversite eğitimine yeniden başlamak için önce Moskova'ya sonra da Peterburg'a gider. Tolstoy'un yaşamının anlatıldığı bir çok çalışmada, ilk gençlik döneminde sık sık yaşadığı şehri değiştirdiği dikkat çekilir. İlk önce yüksek öğretim için sınavlara çalışan Tolstoy, daha sonra müzikle ilgilenir; sonra subay olmanın hayalini kurar. Yazar bir dönem ateizme inanır, kumar ile ilgilenir, çingenelerle yolculuk yapar.

1851 yılı bahar ayında Kafkasya'da askeri görevli olan büyük kardeşi Nikolay ona subay olarak Kafkasya'ya gelmesini önerir. 29 Nisan 1851 yılında Yasnaya Polyana'dan yola çıkan iki kardeş yaklaşık bir ay sonra Nikolay'ın birliğinin bulunduğu Kazak köyü Stagodladoskaya'ya gelirler. 1853 yılına kadar bu bölgede görev yapan Tolstoy, 1853 yılı sonunda Kırım Savaşı'nın çıkmasıyla Dunayskaya Ordusu'na gönderilir. Böylelikle birçok yapıtında iz bırakacak Kafkas doğası ve insanları ile tanışmış olur. İlk savaş öyküleri olan "Baskın" (1852-1853), "Orman Kesimi"ni (1853-1855) ve daha ilerde yazacağı "Kazaklar" (1852-1863), "Kafkas Tutsağı" (1872) ve "Hacı Murat" (1896-1904) bu etkinin en net görüldüğü yapıtlardır.

Ayrıca otobiyografik bir çalışma olan "Çocukluğum"u (Detstvo) Kafkasya'da tamamlayan Tolstoy, 1852'de Çağdaş (Sovremennik) Dergisi'ne gönderir. (Daha sonra yayımlanan ve bu yapıtın devamı sayılan 1854'de "İlk Gençlik" (Otroçestvo)

ve 1857'de "Gençlik" (Yunost) adlı yapıtları Tolstoy adı ile değil L.N takma adı ile basılmıştır. 1854 Kasımından 1855 Aralık ayına kadar Rusya'nın Sivastopol'deki birliğinde subay olarak Kırım Savaşı'na katılır. İlk dönem savaş öyküleri ile birlikte 1855-1856'da yazdığı "Sivastopol Hikayeleri" (Sevastopolskiye rasskazıy), "Savaş ve Barış"ın (Voyna i mir) temelini oluşturur. 27 Ağustos 1855'te Peterburg'a dönen Tolstoy tekrar "gürültülü" yaşamına başlar. Bu dönem Peterburg'da Çağdaş Dergisi'ni çıkaran dönemin önde gelen yazar ve eleştirmenlerinden N. Nekrasov, İ.S. Turgenyev, İ.A. Gonçarov ve N.G. Çernışevski ile tanışır.

1857 yılında yaklaşık bir buçuk yıl sürecek Avrupa yolculuğunda Almanya, Fransa, İngiltere, İsviçre, İtalya olmak üzere birçok Avrupa ülkesini ziyaret eder. Tolstoy gençlik dönemlerinden itibaren manevi arayış içerisine girer. Avrupa'da da istediğini bulamayan Tolstoy, köylü çocuklar için okul yapma düşüncesi ile Yasnaya Polyana'ya geri döner. Tolstoy köylülerin eğitimsizliğini önemli bir sorun olarak görür; bu nedenle 1859'da okul yaptıran Tolstoy, aynı zamanda 20 okulun yapılmasında da yardımcı olur. 1860 yılında eğitim sistemini incelemek için tekrar Avrupa'ya giden Tolstoy, yine arayışlarına ve sorularına bir yanıt bulamaz. 1862 yılında Yasmaya Polyana'da pedagoji ile ilgili bir dergi yayınlamaya başlar ve köylü çocuklar için açtığı okulda ilerici öğretim yöntemini uygular.

1862 yılının Kasım ayında bir doktor kızı olan 18 yaşındaki Sofya Adreevna Bers ile evlenir. Moskova'da yaşayan eşini Yasnaya Polyana'ya getirir. Bu dönem Tolstoy öteden beri aklında olan ve o dönem "1805" adını taşıyan bir kitap taslağı (daha sonra "Savaş ve Barış" adını alacaktır) üzerinde çalışmaya başlar. Tolstoy'un ilk yapıtlarından itibaren savaş temasını işlemesi ve savaşı yerinde görmesi "Savaş ve Barış"ı yazarken ona çok yardımcı olur. Tolstoy'un Rusya ve Fransa arasında 1812 Vatan Savaşı'nı anlattığı bu yapıtı, dünyanın en önemli romanları arasında kabul edilir.

1870 yılında Tolstoy bir yandan köy yaşamı ile ilgilenirken, bir yandan çocukların eğitimi ve pedagoji dergisini yayınlamaya devam eder. Bu dönem "Anna Karenina" (1873-1877) adlı romanını yazar. Tolstoy bu romanda iki önemli konuyu-dönemin aristokrasisini temsil ettiği değerlerin biçimlendirdiği evlilik yaşamını ve toprak köleliğinin kaldırılmasından sonraki durumu anlatmaktadır. "Anna Karenina" adlı romanını bitirdikten sonra 1880 yılından itibaren yeniden büyük bir ruhsal bunalıma girer ve bu dönemde dini içerikte kitaplar yazmaya başlar. Aradığı mutluluğu köylülerde bularak, onların yaşamı ışığında insanın kendisi için yaşaması değil, Tanrı'ya hizmet etmesi gereğini öğrenir.

Yaşamının son 25 yılında yazdığı yapıtları arasında, "İtiraflarım" (İspoved, 1880), "İvan İlyiç'in Ölümü" (Smert İvana İlyiça, 1884-1886), "Sergey Baba" (Otets Sergiy, 1890-1898), "Diriliş" (Voskreceniye, 1889-1899) yer alır.

Tolstoy yaşamında birçok kez ruhsal bunalıma girer. Bazen inanç olarak boşluğa düşer, bazen de istediği mutluluğu bulamamanın verdiği hüzne kapılır. Tolstoy yaşamında birçok kez değişimler ve hayal kırıklıkları yaşar. Üniversite yaşamını yarım bırakır, bir dönem asker olmak ister, bir dönem kağıt oyunlarına ve eğlenceye merak salar. Mutluluğu aramak ve savaş alanını görmek için Kafkasya'ya gider, Kırım Savaşı'na katılır, oradan Avrupa seyahatine çıkar daha sonra Yasnaya Polyana'ya geri dönerek burada evlenir. Evlilik hayatının da 15 yılı mutlu geçer; fakat yine çalkantılı ruh dünyasına geri döner. Fransız yazar Rommain Rolland "Tolstoy'un Hayatı" adlı çalışmasında, 50 yaşına geldiğinde herşeye sahip olan Tolstoy'un aradığı iç huzuru bulamadığını yazar:

> "Onun inancı yapmacık değildi de ondan, başkalarını düşünemeyecek kadar kendi kurtuluşu üzerine titreyen gizemci düşünürün bencilliğinden yoksundu da ondan, şimdi gördüğü zavallıları unutmazdı da ondan, yüreğinin tutukulu iyiliğinde, onların acılarından, onların düşkünlüğünden sorumlu olduğunu düşünüyordu da ondan: ayrıcalıklarından pay aldığı bu uygarlığın seçkin bir sınıfın milyonlarca insan uğruna feda ettiği bu korkunç putun kurbanlarıydı

bunlar. Bu cinayetlerin kazancını kabul etmek onlara katılmaktı. Bunları ortaya sermedikçe rahatlayamadı bilinci."[40]

Tolstoy 1880'li yıllarda kendini dine verir ve köylüler gibi giyinmeye başlar. Yazarı ruhsal olarak, özellikle zorlayan olaylardan biri de köylülere istediği kadar yardım edememesidir. Çünkü o malını tamıyla köylülere vermek isterken, ailesi bunu reddeder. "Mal" kavramını reddeden Tolstoy'un kendisinin zenginlik içinde olması, yaşamı ile görüşlerinin çelişmesi onu ruhsal bunalımlara sürükler. Tolstoy köylülerin yaşamında "tam dönüşüm" olmasını ister. Rus yazar ve eleştirmen V. B. Şklovski'nin (1893-1984) "Lev Tolstoy" adını verdiği yapıtında, Tolstoy'un ciddi bir toprak reformunun mutlaka olması gerektiğine inandığına yer verir:

"Tolstoy köylü devriminin kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu. Bunun yanlızca ataerkil yaşama dönüşümle olacağını görüyordu. Fakat dini inançla gelen bakış açısında bir dönüşümün yapılamayacağını hissediyordu."[41]

Kilisenin otoritesi reddeden Tolstoy, 1901 yılında Rus Ortodoks Kilisesi tarafından aforoz edilir. Kilise tarafından ateistlikle suçlanan Tolstoy'a göre, tanrı sevgidir. Tolstoy'un yakın arkadaşı Rus yazar Maksim Gorki "Tolstoy'dan Anılar" adlı çalışmasında, aralarında Tanrı hakkında geçen diyalogdan söz eder:

"Bana okuyayım diye verdiği günlüğünde garip bir özdeyişe çarpıldım: 'Tanrı benim isteğimdir.' Bugün kitabı geri veririken, bunun ne demek olduğunu sordum. 'Bitmemiş bir düşünce', dedi, kısık gözlerle sayfaya bakarak. 'Tanrı benim O'nu bilme isteğimdir demek istiyorum belki... Hayır, hayır o da değil..."[42]

---

[40] Rommain Rolland, **Tolstoy'un Hayatı**, çev:Tahsin Yücel, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995, s.67.
[41] V. Şklovski, **Lev Tolstoy**, Moskva, İzdatelstvo TSK VLKSM "Molodaya Gvardiya", 1963, s.547.
[42] Maksim Gorki, **Tolstoy'dan Anılar**, Çev.Akşit Göktürk, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1967, s.15.

Rus yayıncı Pavel İvanoviç Biryukov (1860-1931) Tolstoy'un hem arkadaşı hem de onun fikirlerinin takipçisidir ve Tolstoy'un en geniş kapsamlı yaşamını yazanların başında gelir. Biryukov "Tolstoy'un Biyografisi" adlı çalışmasında, Tolstoy'un inancın sevgiyi ve insanı ilk sıraya koyduğunu ayrımcılığı reddettiğini yazar: Tolstoy'a göre "Hristiyanlık-insan ruhundan öte hiçbir şeyin olmamasıdır."[43]

Girdiği bunalımlardan biri sonucunda hasta olarak evini terk eden Tolstoy, 1910 yılında Astapov tren garında hayatını kaybeder.

### 2.3.1. L. N. Tolstoy'un Yazınsal Alana Getirdiği Yenilikler

Tolstoy'un yapıtlar vermeye başladığı XIX. yüzyıl ortalarında Rusya edebiyatında gerçekçilik akımının etkilerini görüyoruz. Toplumcu gerçekçi olan Tolstoy, toplumu ve yaşadıklarını bir ressam gibi betimlemeleri ve tarihçi titizliği ile yapıtlarına yansıtır. Tolstoy'un yapıtları Rus ve dünya edebiyatını derinden etkilemiş klasikler arasında yer alır.

Rus devrimci ve eleştirmen N. Çerniçevski, Tolstoy'un en önemli özelliklerinden birinin, yapıtlarında ruhun diyalektiği kavramına verdiği önem olduğunu söyler. Rus yazar Kormilov "XIX-XX Yıllarında Rus Edebiyatı" (Russkaya literatura XIX-XX vekov" adlı çalışmasında, aynı zamanda Tolstoy'un ilk dönem öykülerinin yayınlayıcısı olan Çerniçevski'nin, Tolstoy'un yapıtlarında insan ruhunu öne çıkardığı düşüncesine yer verir:

> "Tolstoy'un sanatsal çehresinde yazar tarafından sürekli saklanan ruhun diyalektiği kavramına ve ruhun ahlaki temizliği yer verdi." [44]

[43] P. İ. Bityukov, **Biyografiya L. N. Tolstogo**, Moskva, Lib. Ru/Klassika, T. 3 Ç.1, Moskva, 1915.
[44] Kormilov, **a.g.e.**, s.333.

Tolstoy yapıtlarında yaşadığı dönemin etkilerini taşır. Yazarın yapıtlarında kendi üslubunun yanında, Doğalcı Okul ile başlayan XIX. Yüzyıl ikinci yarısında eleştirel gerçekçiliğin ağır bastığı dönemin de etkileri görülür. B. Suchkov "Gerçekçiliğin Tarihi" adlı çalışmasında, Tolstoy'un halkın görüşleri ile duygularını doğrudan doğruya ifade ettiğini belirtir:

> "İnsanlığın hayatı tam olarak, tüm somut ayrıntılarıyla Lev Tolstoy tarafından verilmiştir; öyle ki, Tolstoy'un yapıtlarında, gerçekçiliğin epik niteliği, kahramanların bireysel psikolojik içeriği ile eylemlerinin tarihsel alanı arasındaki bir dengeye dayanır" [45]

Tolstoy yaklaşık elli yıl sürecek yazınsal yaşamına, Kafkasya'da 1852 yılında tamamladığı "Çocukluğum" ile başlar ve ilk dönemden itibaren yapıtlarında olayları gerçekçilikle aktarmaktan vazgeçmez. A. Behramoğlu "Rus Edebiyatı Yazıları- XIX. ve XX. Yüzyıllar) adlı çalışmasında, Tolstoy'un yazınsal yaşamına başladığı 1850'li yıllardan itibaren çalışmalarında yeni arayışlara girdiğini yazar:

> "1850 yıllarında Tolstoy, sürekli olarak yeni arayış yolları aramakta, edebiyat sanatı üzerine düşünmektedir. Bu yıllarda vardığı sonuçlar; "duygu aktarımına ilgi"nin, "olay aktarımına ilgi"ye üstün gelmesi ve bunun yanı sıra psikolojik gözlem ve betimleme ayrıntılarının, yaşamın büyük akışıyla, ahlak ve felsefi araştırmalarla ve tarihsel süreçlerle birleştirilmesi gerekliliğidir." [46]

Tolstoy'un yapıtlarını, edebi kişiliğini anlamamız için onun yapıtlarında duygu ve düşüncesini nasıl aktardığına dikkat etmeliyiz. Türk edebiyatının önde gelen eleştirmenlerinden Berna Moran "Edebiyat Kuramları ve Eleştiri" adlı çalışmasında, duygu aktarımı olarak tanımladığı "bulaşım" kavramının Tolstoy için vazgeçilmez olduğunu vurgular:

---

[45] Suchkov, **a.g.e.**, s.182.
[46] Behramoğlu, **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX. Yüzyıllar)**, s.54.

> "Tolstoy'a göre duygu aktarımını başaran her eser sanat eseridir. Tolstoy'un duygu aktarımı dediği bulaşımın yer alabilmesi üç şeye bağlıdır: 1. Aktarılan duygunun bireyselliğinin çokluğu ve azlığı; 2. Duygunun aktarılışındaki açıklık; 3. Sanatçının içtenliği; yani aktardığı duyguyu kendisinin ne derece kuvvetle duyduğu."[47]

Tolstoy'un yaşamının büyük bölümünü çelişkiler ve bunalımlar içinde geçirdiğini biliyoruz. Yaşamın gerçek yüzünü anlatan Tolstoy, yapıtlarında da yaşamında da her zaman bir çıkış noktası aramış, mutluluğu bir çıkış noktası olarak görmüştür. Rus yazar V. S. Kemenov'un "L. Tolstoy ve Resim Sanatı" (L. N. Tolstoy i izobrazitelnoye iskusstvo) adlı çalışmasında, Tolstoy'un yapıtlarında kötümserliğe dair hiçbir ifadenin olmadığını belirtir:

> "Acımasız ve sert eleştirilerde dahi Tolstoy'un yapıtlarında ve anlayışında kötümserlik ve nihilizm adına bir şey olmadığı kabul edilir; tam tersine yaşamın değiştirilebileceğine inandığı derin inanış ve insanın bunu yapacak yeterliliğe sahip olduğu inancı bulunmaktadır. Tolstoy sanatta doğruluğa insanın haklılığına ve halkın gücüne inanmaktadır."[48]

Tolstoy sınırlara bağlı kalmayan bir dünya yazarı ve düşünürüdür. Yaşadığı dönemde ve sonrasında da her kıtada birçok ülkede onun yapıtlarını okuyan insanların yanı sıra onun öğretisi üzerine çalışan uzmanlar bulunur. S. Tuncer "Tolstoy-Yaşam Öyküsü-Savaş ve Barış" adlı çalışmasında, Tolstoy'un yaşam felsefesinin sorgulama ve insan sevgisi anlayışları ile biçimlendiğini belirtir:

> "Tolstoyculuk onun hayata bakışı ve ahlak anlayışıdır. Tolstoyizm ya da Tolstoyculuk yaşam ile ölümün anlamını sorgulayan, yaşamın anlamını tüm insanları sevmek, kardeş bilmek ilkesi ile özetleyen hristiyan temelli bir doktorinin adıdır."[49]

---

[47] Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s.121.
[48] V. S. Kemenov, "Tolstoy i izobrazitelnoye iskusstvo", **L.N. Tolstoy i izobrazitelnoye iskusstvo**, Moskva, İzdatelstvo İzobrazitelnoye İskusstvo,1981, s.9.
[49] Selaattin Tuncer, **Tolstoy-Yaşam Öyküsü-Savaş ve Barış**, İstanbul, Lebib Matbaası, 2004, s.37.

Genel anlamda "Tolstoyculuk" öğretisinin özü (Tolstoy'un dini ahlaki öğretisi), temel olarak Hıristiyan düşünce düzeninde var olan kötülüğe zor kullanarak karşı koyma yerine sevgiyi ön plana çıkarmaktır. Tolstoyculuk öğretisinin ortaya çıkması 1880'li yıllara rastlar. Tolstoy yaşamı boyunca hayatı sorgular, her zaman en iyiyi bulmaya çalışır, içinden çıkamadığı durumlarda da ruhsal bunalımlara girer. Yaşadığı bunalımlar bizi 1859 yıllarına kadar götürür. Kafkasya'dan dönüşü sonrasında burada gördüğü yaşam tarzını Yasnaya Polyana'daki köylüler arasında yayma çalışır; ancak kurguladığı yaşam tarzını onlara sağlayamaz. Tolstoy son nefesine kadar sorularına yanıt bulmaya çalışır, arayışlarını hep sürdürür. Yaşadığı bunalımlarda Tolstoy, özellikle şehirlerdeki yaşamı, bu yapay yaşamdan doğan sanatı reddeder. Reddettiği konular arasında Hıristiyan öğretisi de gelir. Ona göre, Hıristiyanlığın tek buyruğu sevgidir. O dönem devletin ve kilisenin reddettiği Tolstoyculuk işte bu süreçten sonra doğar.

Tolstoy'a göre; insanın yaşamının neye yaradığına, neye hizmet ettiğine bakmalıdır. Ona göre; biz konuşma yoluyla düşüncelerimizi aktarırız, ama duygularımızı ancak sanat yoluyla aktarabiliriz. Bundan ötürü sanat insanlar arasında iletişim sağlayan bir araçtır ve çok önemlidir. B. Moran Tolstoy'un kuramını şöyle özetler:

> "Bir eserin sanat eseri olabilmesi için anlatım, yani sanatçının duygularını dile getirerek aktarabilmesi şarttır. Ama sanat eseri ile değerli sanat eseri arasında bir ayırım yapmak gerekir, çünkü her sanat eseri değerli değildir. Değerli olması için aktarılan duygunun büyük halk yığınlarına bulaşabilmesi lazımdır; ama bu da yetmez, bir şart daha var: bulaşan duygunun yararlı türden bir duygu olması. Ona göre bu özellikleri barındırmayan eser ünlü bile olsa değersizdir."[50]

Toplumsal gerçekçi Tolstoy'u değerlendirirken romantizm ana hatları ile değerlendirmek gerekir. Tolstoy'un en etkilendiği yazarlardan biri olan J.J Rousseau (1712-1778) romantizm akımının habercisi olarak kabul görür. Tolstoy

[50] Moran, **a.g.e**, s.124.

çocukluğundan itibaren yapıtlarını okuduğu Rousseau gibi zorbalığa ve büyük mal kavramına karşı çıkar.

Aleksandr İvanoviç Herzen (1812-1870) adı da Tolstoy'un yaşamında ve düşüncesinde farklı bir yerde olur. Kuramcı aynı zamanda Rus sosyalizminin kurucusu kabul edilen A. İ. Herzen, köylülerin ve tarım hayatının sosyalizmin temelini oluşturduğu görüşündedir. Yaşamı boyunca Herzen ile mektuplaşan Tolstoy, onunla sıkı bir ilişkisi olur. L. S. Pustilnik'in Tolstoy ve Herzen (Tolstoy i Gertzen) adlı çalışmasında Tolstoy'un Herzen hakkındaki görüşlerine yer verir:

> "Tolstoy Yasnaya Polyana'da çocuklarla edebiyat üzerine konuşmasında "Siz bana Rusya'daki önemli yazarlar arasında kimi görüyorsunuz derseniz size Puşkin, Lermantov, Gogol, Herzen ve -kimsenin pek saymadığı liberal yazarımızı unutmayayım Dostoyevski-, sonra Griboyedov, Ostrovski, Tyutçev,"derim; düşünüyorum ki Rusya için en şansız olay Herzen'in burada yaşamamasıdır."[51]

Tolstoy'un dünya edebiyatına mal olan bir yazar olmasında sadece edebiyat yapıtlarındaki büyük başarısı değil aynı zamanda dünyanın her yerinde benimsenen insan merkezli ahlaki felsefesi de olur. Rus Yazar Yu. Krutogov "Rus Tarihinin Kahramanları" (Geroy russkoy istorii) adlı çalışmasında, Tolstoy'un yapıtları ve ahlak anlayışı ile yüzyıllarca yaşayacağından bahseder:

> "Tolstoy lise döneminden itibaren hiç bozulmayan çizgisiyle tüm zamanların en büyük sanatçısı ve büyük ahlak öğreticisi olmuştur. Yaşamı boyunca dünya nimetlerinden reddetmeye çalışmış; ve durmadan hakikati aramıştır. Dahi yazarın yapıtlarında da devam ettirdiği bu ahlak anlayışı yüzyıllarca yaşayacaktır."[52]

---

[51] Lyubov Semenovna Pustilnik, "Tolstoy i Gertsen", (Çevrimiçi) http://www.c-cafe.ru/days/bio/32/ tolstoy.php, 11.03.2010.

[52] Yu. Krutogorov, "L. N. Tolstoy", **Geroy russkoy istorii**, Moskva, Beliy Gorad, 2001, s.270.

# 3. L. N. Tolstoy'un Yapıtlarında Kafkas Teması

## 3.1 L. N. Tolstoy'un Yaşamında Kafkasya Dönemi

L.N. Tolstoy, 29 Nisan 1851'de Yasnaya Polyana'dan Kafkasya'ya gitmek için yola çıkar. İlk dönem yapıtlarının biçimlenmesinde büyük pay sahibi olan bu coğrafya, yazarın yaşamında ve düşünce yapısında yeni bir dönem açacaktır.

Tolstoy'un Kafkasya'ya gidiş nedeni gönüllü olarak Rus ordusuna katılmaktır. O dönem büyük kardeşi Nikolay, bu bölgede subay olarak görev yapar. Tolstoy Kafkasya'ya gittiği zaman 23 yaşındadır. Bu bölgeye gitmeden önce bir süre Moskova'da yaşamış olan Tolstoy, 20 Mart 1851 tarihli günlüğünde neden Moskova'da bulunduğunu şöyle açıklar: "Üç amaçla Moskova'ya geldim. Oyun oynamak, evlenmek ve bir yer edinmek."[1] Ancak o zamana kadar Tolstoy, Moskova soyluları içinde ne bir eş bulmuş, ne de önemli bir göreve gelmiştir.

Kafkasya, o dönemde Rusya ve bölgede yaşayan Kafkas halkı arasında savaşa sahne olur. Tolstoy, tarihte Kafkas Savaşı (1817-1864) olarak yer alan ve yaklaşık 50 yıl süren bir savaşın en yoğun yaşandığı dönemde kendi isteği ile bu bölgeye gider. Ancak Tolstoy'un Kafkasya'ya gidişi akıllara şu soruyu da beraberinde getirir: "Moskova'da kimseye hesap vermeden yaşayan, yaşamının merkezine kendini koyan bir kont neden çetin bir savaşın ortasına gitmek istesin?". Tolstoy'un Kafkasya'ya gitmek istemesi onun yaşadığı çevrede beklenmedik bir karar olarak karşılanır. Yaşantısından memnun olmayan genç Tolstoy, o dönem kendine bir çıkış yolu arar.

[1] L. N. Tolstoy, **Dnevniki 1847-1864**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1985, s. 34.

Tolstoy, Kafkasya'ya gitmeden önce içinde bulunduğu ruhsal durumu günlüğünde anlatır:

> "Yüreğimi kemiren üç iblis var: 1. Kumar tutkusu-Göze alınabilecek bir savaş 2. Haz düşkünlüğü-Çok çetin bir savaş-3.Boş gurur-Hepsinin en korkuncu"[2]

Bu duygularla yola çıkan Tolstoy, Kafkasya'ya giderken bir "bilinmeze" gider. Kendini ve yaşadığı toplumu geride bırakan Tolstoy, "Kafkasya'ya düşünmek ve yazmak için gider."[3] Gittiği dönemde günlüğüne yazdığı notlardan amaçlarından birinin de hayatı anlamak olduğu anlaşılır. Tolstoy, 1851 tarihli günlüğünde Mart-Mayıs başlığını taşıyan bölümde şöyle yazar:

> "Hayatta, iki tür mutluluk vardır. Biri erdemli insanların mutluluğu, biri de şöhret düşkünü insanların mutluluğu, ilki erdemden, ikincisi kaderden oluşuyor. Erdemli olmak için kökünü bırakmak gerekiyor; ikincinde ise köklerin birincisi kadar etkisi olmaz."[4]

Tolstoy'un Kafkasya'ya olan yolculuğu-aslında kendine yaptığı yolculuk- çevresi tarafından hoş karşılanmaz. Ancak yaşamının en önemli dönemlerinden biri olan Kafkasya'ya gidişi, yaşamını etkileyişi yönüyle, onun "amaçsız" amacı olur. 30 Mayıs 1851 tarihli günlüğünde, Kazak köyü Starogladkovskaya'dan şu notu düşer: "Gecenin üçünde Starogladkovskaya'dan yazıyorum. Buraya nasıl geldim, bilmiyorum. Ne amaçla?"[5] 2 Haziran 1851 tarihli günlüğünde ise yaşamını sorgular:

---

[2] Orhan Düz, **Tolstoy/Hayatı ve Eserleri Üzerine Makaleler ve Aforizmalar,** İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2002, s.19.
[3] V. Şklovski, **Lev Tolstoy**, Moskva, İzdatelstvo TSK VLKSM "Molodaya Gvardiya", 1963, s.131.
[4] Tolstoy, **Dnevniki 1847-1894**, s.39.
[5] **A.e**, s.37.

> "Kederli bir insanım fakat bunun nasıl bir keder olduğunu anlayamıyorum. Pişmanlığım yok bir şeye karşı hevesim de yok. Kaderime de kızmıyorum. Kafamda kurduğum bir hayalde yok."[6]

1851'de büyük kardeşi ile gittiği ve 3 yıl süren Kafkasya'daki gönüllü askerlik süreci Tolstoy'u derinden etkiler. İlk olarak Tolstoy yolculuğu sırasında karşılaştığı Kafkas doğasına hayran kalır. Kısa süre içerisinde tanıştığı kendinden olmayan "derin ve diğer" insanlar, onların gelenek ve görenekleri yaşamına amaç kazandırır. 11 Haziran 1851 yılında yazdığı günlükte, Tolstoy Kafkasya'daki ilk günlerini şöyle anlatır:

> "5 gündür buradayım, neredeyse günlük tutmayı bıraktım. Burada geceler çok parlak, günüm şöyle geçiyor: Hemen hemen hiç uyumuyorum 5'ten 8'e kadar yazıyorum; 8 den 10 kadar resim yapıyorum, yüzüyorum; 10'dan 12'ye okuyorum; 12'den 2'ye dinleniyorum; 4'ten 8'e kadar İngilizce çeviri yapıyorum. 8'den geceye kadar tekrar yazıyorum."[7]

22 Ağustos tarihli günlüğünde ise Tolstoy, Kafkasya'ya geldikten sonra ruh dünyasındaki değişimi yaşama karşı bakış açısını gözler önüne serer:

> "28 ağustos doğum günüm; 23 yaşında olacağım. Bu günden itibaren kendimi teslim etmek istiyorum. Yarın her şey güzel olacak şekilde düşünmek istiyorum"[8]

Tolstoy, bu cümleleri yazarak şimdiye kadar sahip olmadığı umut duygusunu yaşamak istediğinden ve Kafkasya'da bu gücü bulduğundan bahseder.

---

[6] **A.e**, s.40.
[7] **A.e**, s.42.
[8] **A.e**, s. 51.

## 3.2 Tolstoy'un Kafkas Temasını İşlediği İlk Dönem Yapıtları

Tolstoy'un 1851 yılında Kafkasya'ya gitmesi ile yaşamında başlayan yeni süreç, yazım yaşamında da gerçek bir başlangıç olur. Kafkasya'da Tolstoy, hızlı ve yoğun bir biçimde yazmaya başladığını görüyoruz.

Tolstoy'un bu dönemde özellikle otobiyografi türünden yapıtlar verdiği görülür. Birçok yapıtında kendini, izlenimlerini ve yaşadıklarını anlatır. Tolstoy "Çocukluğum"u (Detstvo) 1852 Mayıs-Haziran döneminde yazarken aynı zamanda ilk savaş öyküsü olan Baskın'ın (Nabeg) da planlarını hazırlar. Kafkas Savaşı'nı anlatan "Baskın" öyküsü, savaşın gerçek yüzünü anlatmak için Tolstoy'a yetmez. Tolstoy, bu konu hakkında iki öykü daha yazar: Bunlardan biri olan "Orman Kesimi"nde (Rubka lesa) "Argun nehri yakınlarında bulunan bir orman kesimine katılan Tolstoy'un yaşadıklarından izlenimlerini anlatılır."[9] "Orman Kesimi" öyküsünü Tolstoy, Kafkasya'dan dönünce 1855 yılında tamamlar. Aynı dönemde Kafkasya'da yaşadığı savaşı anlattığı ve ilk olarak "Kuşku" (Trevoga) adını taşıyan, daha sonra "Rus askerleri nasıl ölüyor" (Kak umirayut russkiye soldatı) olarak değiştirdiği öykü de ise konu gene savaştır. Ancak ilk dönem yapıtlarının asıl özelliğinin, Tolstoy'un betimleyici gücü olduğunun vurgulanması gerekir. İnsan yaşamının ve gerçeklerinin yüksek değerini anlattığı bu ilk dönem yapıtlarında betimleyici ögeler, öykülerin sanatsal yönünü artırır. Tolstoy'un ilk yapıtları Çağdaş (Sovremennik) Dergisi'nde yayınlanır.

Özellikle ilk dönem Kafkas temasını taşıdığı savaş öykülerinde, Tolstoy gözlem yeteneğini de kullanırken o döneme kadar Kafkasya'yı okuduğu A.S. Puşkin, M.Yu. Lermontov ve A.A Bestuşev-Marlinski'den etkilendiğini; ancak farklı bir bakış açısı

[9] Aleksandra Kovalenko, "Dva Kavkazki goda Lva Tolstogo", (Çevrimiçi) http://kmvline.ru/article/a_61.php, 18 Aralık 2009.

geliştirdiğini görüyoruz. XVIII. ve XX. yüzyılları inceleyen 250'yi aşkın yayını olan Rus araştırmacı A.M Rançin, "Tolstoy'un Yapıtları ve Yaşamı" adlı denemesinde, Tolstoy'un ilk dönem Kafkas ve savaş temasını işlediği yapıtlarında bu konuyu irdeleyen diğer yazar ve şairlerle ortak yönleri olduğunu kabul etmekle birlikte farkını da ortaya koymuştur:

> "Bu öykülerde de Tolstoy, savaş betimlemesi yaparken 'karmakarışık ve anlamsız' romantik ölümün önüne engel koymuştur. Tolstoy'a kadar Rus edebiyatında tam da böyle savaşın romantik algılama ve karamanlıklara romantik açıdan bakma yönü ağırlıktaydı. A.A Bestuşev-Marlinski 1830-1840 dönemi yapıtlarında Kafkaslardaki savaşı betimlerken büyük şöhretlerden bahsediyordu. Tolstoy'un öykülerinde görülen sıradan "günlük" olaylar savaşın romantik kahramanlarına ve haline karşı duruş sergileniyordu. Bu dönem yapıtları, Lermontov'un Kafkas savaşı ile ilgili "Valerik" şiirini hatırlatıyordu."[10]

Tolstoy'da Lermontov'un "Valerik" adlı (1840) şiirinde işlediği gibi kendi gözlem ve duygularını aktararak, Kafkasya'da yaşayan halkın geleneklerine ve ruh dünyalarına yer verir.

Yaşamı ve yapıtları ile 1850'li yıllarda, Tolstoy'un yazın çalışmalarının başlangıcında onun bilincini etkileyen kuramcı Aleksandr İvanoviç Herzen, Tolstoy'un ilk yapıtı olan "Çocukluğum" ile beraber Tolstoy'un büyük yeteneğini ilk fark edenlerden biri olur. 10 Nisan 1856 yılında Tolstoy'a yazdığı mektubunda Herzen, "Yeni yapıtınız Çocukluğum'daki içtenliğiniz beni şaşırttı"[11] diyerek görüşünü bildirir. Tolstoy'un 12 Şubat 1856'da bitirdiği Tipi (Metel) öyküsünün,

---

[10] A.M. Rançin, "Lev Nikolayeviç Tolstoy-Oçerk jzni i tvorçestve" (Çevrimiçi) http://www..portal-sovo.ru/philogy/37100.php, 21 Mart 2010 .

[11] Lyubov Semenovna Pustilnik, "Tolstoy i Gertsen", (Çevrimiçi) http://www.c-cafe.ru/days/bio/32/tolstoy.php, 11.03.2010.

aynı yıl Çağdaş Dergisi'nde yayınlanmasından sonra ise Herzen, "Yeni Rus dergilerinde çok ilginç yapıtlar yer alıyor. Tipi harika"[12] diye yazar.

Gözlem gücü ile yaratıcı yetilerini birleşen Tolstoy, Kafkasya'da bulunduğu dönemde yazma sürecinin temposuna kendisi de şaşırarak, yoğun duygularını sözcüklere dökerken bir şeyin eksik kalmasının endişesini taşır. Bu endişesini 3 Temmuz 1851 tarihli günlüğünde, şu sözleri ile anlatır:

> "Düşünüyorum gördüklerimi yazıyorum; harfler kelimeleri, kelimeler cümleleri kovalıyor. Acaba hislerim cümlelere yansıyor mu? Bu olmuyorsa yazdıklarım yetersiz kalır" [13]

Kafkasya coğrafyası ve halkın oradaki yaşam biçimi Tolstoy'un yaşamını ve yapıtlarını etkileyerek, daha sonraki yaşamı boyunca da bu etki devam eder. Pek çok yapıtlarında bu etki net olarak görülür. 1856 yılında "Rütbesi Alınmış Subay" (Razjalovannıy) adlı öyküyü yazmış, "Kafkasya'da Avcılık" (Ohota na Kavkaze) adlı denemesi ise 1857 yılında Çağdaş Dergisi'nde basılır.

Tolstoy Kafkasya'da bulunduğu dönem içerisinde günlüğüne sık sık birbirinden farklı iki duyguyu savaşı ve özgürlüğü anlatarak; alışılmamış bir şekilde bu iki olguyu şiirsel bir şekilde birleştiren bu yabani yere aşık olduğunu yazar. Tolstoy yaşamının sonraki dönemlerinde, Kafkasya hakkında birçok yapıt daha verecektir. Kafkas doğası, onların ataerkil yaşamını anlattığı otobiyografi özelliğini taşıyan "Kazaklar" (Kazaki) bunlardan biridir. Tolstoy'un 1852-1863 döneminde yazdığı bu roman Kafkasya'da biçimlenmiştir. Tolstoy, burada roman kahramanı Olenin ile kendini anlatır. Tolstoy, 10 yılı aşkın bir süre yazdığı "Kazaklar"da, Kafkasya'ya

---

[12] Pustilnik, **a.y.**
[13] Tolstoy, **Dnevniki 1847-1894**, s.45.

nasıl bir ruh halinde gittiğini, ne umduğunu ve ne ile karşılaştığından açık yüreklilikle bahseder.

Tolstoy Kafkasya'da bulunduğu dönemdeki izlenimlerini işlediği "Kafkas Tutsağı" (Kavkaskiiy plennik,1872) adlı poemasında savaşan iki halkın ruhsal hallerini yalın şekilde anlatır.

Tolstoy Kafkasya'da bulunduğu sırada "Kafkasya'dan Mektup'u" (Pismo s Kavkaza) yazmaya başladığı ve onun ilk bölümünü oluşturduğu "Baskın"dan, 50 yıl sonra 1896-1904 "Hacı Murat" adlı uzun öyküsünü yazmıştır. Diğer yapıtlarında duyulan otobiyografi ağırlığından çok Kafkas temasını taşıyan son uzun öyküsü "Hacı Murat"ta "kendilerinden olmayan" Avar kökenli Kafkas liderini anlatır. 76 yaşında bitirdiği bu yapıt ile Tolstoy'un yaşamı boyunca, Kafkasya ile ilgili hiçbir ayrıntıyı unutmadığını gösterir.

Tolstoy Kafkasya'ya 1851 yılında 40 günde gider ve orada 2 yıl 7 ay kalır. Bu dönem sırasında Tolstoy, Terek ırmağı kıyısında bulunan Kazak köyü Starogladkovskaya'da kalır, oradan Kizlar, Tiflis, Vladikafkas şehirlerinde bulunur; ayrıca Rus birlikleri ile birçok Kafkas köylerine baskına katılır. Bu dönem sadece Tolstoy'un ileride yazacağı yapıtları etkilemez; ayrıca yaşama bakış açısında büyük etkide bulunur. Tolstoy köylülerle ilişkisi ve Yasnaya Polyana'ya döndüğünde yapacakları burada kafasında biçimlenir. Orada öğrendiği en önemli erdem olan "başkaları için yaşama" fikrini burada uygulamış, kendini köylülerin eğitimine adar.

Tolstoy'un Kafkasya hakkındaki düşünceleri bir anda oluşmamıştır. Yaşamının birçok döneminde Kafkasya'da yaşadığı günleri "en mutlu günleri" olarak tanımlamıştır. Fransız yazar Rommain Rolland "Tolstoy'un Hayatı" adlı

çalışmasında, "Kafkasya herşeyden önce varlığının dinsel derinliklerini gösteriyordu Tolstoy'a"[14] der. Tolstoy'un yaşamı ve yapıtları hakkında birçok araştırma yapan ve Rus yazar ve eleştirmen P. A. Sergeyenko'nun (1854-1904) "Hacı Murat" adlı çalışmasında, Tolstoy'un Kafkas temasının tüm yaşamını etkilemesinin onun o bölgede yaşadığı mutlu günlere bağlar:

> "Lev Tolstoy 5 Aralık 1852'de kardeşine yazdığı mektupta 'Kafkasya'nın bana çok büyük faydası oluyor' cümlesini kullanmıştır. 1859'da Tolstoy 'Yaşamımda Kafkasya'da olduğumdan daha mutlu olmadım' demiştir. Tolstoy'un biyografisini yazan P. İ Biryukov'a Tolstoy en mutlu döneminin Kafkasya'da olduğunu belirtmiştir. Bu konu Tolstoy'un birçok yapıtlarını etkilemiştir"[15]

Tolstoy'un amaçsız ve bilinmezlerle başladığı ve yaklaşık 3 yılını geçirdiği Kafkasya ona farklı bir dünyayı göstermiş, bu da onun yapıtlarında ve yaşamında yeni bir çıkış noktası olmuştur.

---

[14] Rommain Rolland, **Tolstoy'un Hayatı**, çev:Tahsin Yücel, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995, s.24.

[15] A. Sergeyenko, **L. N. Tolstoy "Hadji Murat" neizdannıye tekstı**, Moskva, İzd. Vo AN SSSR, 1939, s. 518.

### 3.2.1 "Baskın"

"Baskın" (Nabeg) L.N. Tolstoy'un ilk savaş konulu öyküsüdür. 1851 yılında, askere çağırılmamasına rağmen kendi isteğiyle Rus ordusuna katılan Tolstoy, Kafkasya'da savaşın bizzat içinde olur. Çeçen köylerine baskınlar yapan Rus birliklerinin içerisinde yer alan Tolstoy, Baskın'da kendi izlenimlerini anlatır.

Tolstoy'un "Çocukluğum" yapıtını neredeyse bitirdiği dönemde yazığı Baskın'ı Aralık 1852'de tamamlayıp Çağdaş Dergisi'ni yöneten N.A Nekrasov'a gönderir. N. V. Burnaşeva, Tolstoy'un "Baskın" öyküsünde Kafkasya'da katıldığı baskınlardan izlenimlerini aktardığını ifade eder:

> "Tolstoy'un "Baskın" adlı öyküsü ilk olarak 1853 yılında Sovremennik Dergisi'nde L.N imzası ile yayınlanır. Baskın öyküsünün temelini 1851 yılında Tolstoy'un da katıldığı Kafkas köyüne (aul) yapılan basınlar oluşturur."[16]

"Baskın" öyküsü ilk olarak "Kafkasya'dan Mektup" (Pismo s Kavkaza) adını taşır. Tolstoy, deneme şeklinde yazdığı öykülerden oluşan, Kafkasya üzerine çalışmalarından ilk olarak 31 Mayıs 1852 tarihli günlüğünde söz eder:

> "Uyumuyorum. Cesaret üzerine yazıyorum. Düşünceler iyi; fakat tembellikten ve aptalca alışkanlıklardan heceler işlemiyor."[17]

Tolstoy'un Kafkasya'da bulunduğu 1851-1854 yılları arasındaki dönem, Kafkas Savaşı'nın en yoğun olduğu dönemdir. Moskova'daki başıboş yaşamdan uzaklaşmak

---

[16] N. V. Burnaşeva, "Kommentarii", **L.N Tolstoy sobraniye soçineniye v 22 tomah**, Moskva, Hudojestvennaya literetura, 1979, s.404.
[17] Tolstoy, **Dnevniki 1847-1894**, s.71.

için Kafkasya'ya gelen Tolstoy'un, burada daha önce hiç görmediği farklı bir ortamın içine girdiği önceki bölümlerde yer almıştı. Elbette, bu ortamın en önemli parçasını da savaş oluşturur. Bu nedenle ilk dönemde oluşturduğu yapıtların savaş teması taşıdığı görülür. Bu öyküde özellikle Tolstoy'un Kafkasya'da bulunduğu baskınlardan edindiği gözlemler önemli rol oynar.

Tolstoy'un "Baskın" öyküsünde gösterdiği savaşa bakış açısının insan merkezli olduğu dikkati çeker. "Baskın"da savaş teması içinde insanların yaşadıkları ve çektiği acılara ağırlıklı olarak yer verir. Tolstoy bu öyküyle savaşın içinden gözlem yapmayı sevdiğini gösterir. Türkiye'de Tolstoy'un yapıtlarında Kafkas temasını irdeleyen birçok makale yazan A. Aykut, "Baskın"da Tolstoy'un asıl anlatmak istediğinin savaşın insana yansıması olduğunu belirtir:

> "Bu hikayesinde Tolstoy, anlatıcının düşünce ve duyguları önemli olmasına rağmen, onu ilk plana koymuyor. Anlatıcı, kahramanın içinde bulunduğu konuma ve kahramanın ilkelerine değer veriyor. Savaşın görkemli manzarasını kabul ediyor, ancak insanların ölümü de ona üzüntü veriyor. Yaşamın gerçeği olarak baktığı savaşı protesto etmekten de kaçınmıyor."[18]

"Baskın" öyküsü orduya gönüllü katılan subayın ağzından anlatılır. Bu öyküde birçok subay yer alır. Bunlardan biri de Yüzbaşı Hlopov'dur. Hlopov, öykünün de anlatıcısı olan gönüllü subayın baskına gelmesini istemez. Hlopov, gönüllü subaya öğüdünü şöyle dile getirir: "Neden geleceksiniz ki? Kendinizi neden riske atıyorsunuz?"[19] Ancak, gönüllü beklemek ya da Kafkasya'da yaşanan olaylara dışarıdan bakmak için gelmez. İnsanların nasıl birbirini öldürdüklerini merak eder. Anlatıcı aynı zamanda askerlerin ne derece cesaretli olduklarını da bilmek ister. Cesaret teması öykü içerisinde önemle durulmaktadır. Yüzbaşı ise cesareti şöyle

---

[18] Altan Aykut, "Otnoşeniye L. N. Tolstovo k voyne v rannih Kavkaskih (Habeg i Rubka Lesa)", **L. N. Tolstoy'un Yazınsal Mirası Sunumları**, İstanbul, 2008, s.22.

[19] L.N. Tolstoy, **Povesti i rasskazi 1852-1857**, glavniy redaktör: M. B. Hrapkenko, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1979, s.210.

tanımlar: "Kahraman, kahraman gibi davranandır."[20] İşte öykünün ilk bölümünde yer alan konuşma, bize Tolstoy'un Kafkasya'da bulunduğu ilk dönemde nasıl hareket ettiğinin ipuçlarını verir.

Bu öyküde o dönem Kafkasya coğrafyasında yaşanan savaşın yöneticisi ve komutanı olan imam Şamil'den söz edilir. Kafkasya'ya yeni gelmiş olan gönüllü subay çevresini gözlemleyerek, duyduklarını anlamaya çalışır. Bölgedeki tüm dağlarda bulunduğunu söyleyen Tatar'a gönüllü subay Şamil'i görüp görmediğini sorar. Tatar, çevresinde binlerce müridi olan Şamil'i görmenin zor olduğunu söyler. Kafkasya'daki savaşta dağlıların lideri ve simgesi olan şimdiye kadar hakkında birçok şey duyduğu Şamil'i Tolstoy bu öyküyle bu şekilde sorgulamaya başlar.

"Baskın" öyküsüne Tolstoy, Kafkasya'ya geldikten kısa bir süre sonra başlar. Buna rağmen öyküde Tatarca kelimeler kullanır; aynı zamanda Kafkas şarkısına yer verir. Tolstoy'un kullandığı kelimeler, ince ayrıntılar onun hem kuvvetli gözlem gücünü, hem de bu bölgeye gelmeden önce Kafkas kültürü ile ilgilendiğini gösterir.

Tolstoy'u Kafkasya'ya geldiğinden itibaren kendine hayran bırakan doğası onun aklına hep şu soruyu getirir: "Neden böylesi ne bir doğada insanlar birbirini öldürmek ister. Tolstoy "Baskın"ın 6. bölümüde savaşın anlamsızlığını şu şekilde sorgular:

> "Bu parlayan gökyüzünün altında bu mükemmel doğa güzelliğinin olduğu coğrafyada insanlar acaba birlik içinde yaşayamazlar mı? Acaba bu büyüleyici doğanın içinde ruhlarında kötülük ve intikam duygusu yok olabilir mi?

[20] **A.e.**, s. 211.

> İnsanların kalbinde bütün hoş olmayan şeyler doğanın eli değerek kalkabilir-dolaysız ifade güzellik ve iyilik olabilir?"[21]

Öykünün 9. bölümünde, Rus askerleri baskın için köye gelir. Tolstoy, burada savaşın başka bir boyutunu insanlar üzerine yansıtarak gösterir. Köye baskın yapılmış, köylüler bölgeden ayrılır. Rus subaylar, baskın sırasında köyde kalan yaşlı bir Tatara diğerlerinin gittiği yere gitmesini söylerler. O, gitmek istemez; "Ruslardan korkmuyor musun" sorusuna "Neden korkayım ki ben onlara ne yaptım"[22] biçimde cevap verir. Tatar içinde intikam duygusu da taşımaz, savaşın nedenini de bilmez. Tolstoy'da savaşın tarafını tutmaktansa, onun getirdiği acıya hümanist yönüyle bakar. Anlatıcı Kafkasya'daki savaşta kimin haklı olduğunu saptamaz. Fakat kafasını kurcalayan savaş hakkındaki sorulara yanıt bulmaktan da kendini alamaz.

Öykünün anlatıcısı başta aradığı "kahramanlık nedir" sorusunun yanıtını öykünün sonunda bulur. Ancak bu cevap umduğu ve şu ana kadar duyduğu bir kahramanlık tanımına uymaz. Öyküde bu sorgulama anlatıcının şu cümleleri ile yer alır:

> "Yüzbaşının tipi pek de savaşçı değil. Ama buna karşılık ondaki bunca gerçeklik ve sadelik bu beni hayretler için de bıraktı."[23]

"Baskın" adlı öyküde anlatıcının beklediği bütün olayların içine atlaması gereken yüzbaşı, aslında kendi yerinden ayrılmayarak, askerleri bulunduğu yerden kumanda eder. Bu Tolstoy'un beklediği ve Kafkasya'ya gelmeden önce Rus askerlerinin bölgedeki kahramanlık hikayelerinin anlatıldığı türden değildir.

---

[21] **A.e.**, s. 219.
[22] **A.e.**, s.230.
[23] **A.e.**, s.231.

Burmaşeva, 1852 yılında "Baskın" adlı yapıtı oluşturan Tolstoy, çalışması üzerinde değişikliler yaptığını belirtir:

> "Yazarın ağzından yazılan Kafkasya'dan mektuplar yazıntısı, içerisinde savaş sırasında dikkat edilmeyen olaylar ve insanların tarafından savaşa bakılan "Gönüllü Askerin Öyküsü" adına dönüştü. Bu nedenle bazı yerlerde "Baskın" adını taşıyan öyküye bazı yerlerde "Baskın. Gönüllü Askerin Öyküsü" adını taşımaktadır."[24]

E.M. Beletskaya'ya göre, Tolstoy'un ilk Kafkas öyküsü olan "Baskın"da, yazar ulusal karakterin sorunlarını, gerçek ve gösterilen cesareti, Rus ve dağlılar arasındaki ilişkiyi resmederek ilk denemelerinde onların davranışları özellikle belirler:

> "Tolstoy'un ilk dönem yapıtlarının en önemli temalarından biri de cesaret kavramıdır. Bu ve bundan sonraki öykülerinin baş kahramanı-Rus askerler ve subaylarıdır. "Baskın"da yer alan kumandan Hlopova ve 'Orman Kesimi'nde yer alan kumandan Troşenko ile Tolstoy, bu eserlerinde Rus askerlerinin karakter yapısını ve cesareti resmeder."[25]

Tolstoy, nasıl bir etki altında iki askerin birbirini öldürdüğünü merak etmektedir. K. N. Lomunov "Ulusal Kahramanlık Destanı" Destanı" (Narodnaya geroiçeskaya epopeya) adlı çalışmasında, "Baskın"ın farklı düzeltmelerinde Tolstoy savaşa ilişkin görüşlerini şöyle açıkladığını yazar:

> "Savaş her zaman beni ilgilendirmiştir. Fakat büyük komutanların kafasındaki savaş değil. Benim hayal gücüm bu dehşetli olayları izlemeyi reddediyor: Onları anlamıyorum. Beni savaşın en fazla 'öldürme' olgusu ilgilendiriyor." [26]

---

[24] Burnaşeva, **a.y.**, s.404.

[25] E.M Beletskaya, "Gendernıye otnoşeniya v Kavkaskih proizvedeniyah L. N. Tolstogo" , **Doklad na mejdunarodnom hauçnom seminare**, sentyabr-2004, s.3.

[26] K. N. Lomunov, **Narodnaya geroiçeskaya epopeya (Voyna i mir Tolstogo)**, Moskva, Det. Lit., 1983, s. 248.

Janeva Taşlin Baljanovka, Lermantov ile Tolstoy arasındaki paralelliğe değindiği çalışmasında, çocukluğundan itibaren Lermontov'un yapıtlarından Kafkasya'yı okuyan Tolstoy'un ilk dönem yapıtlarında bu etki hissedilğini ifade eder:

> "Tolstoy'un 'Baskın' adlı yapıtında Lermontov'un 'Vasiyet' şiirinden bir monolog yer alır. Tolstoy "Baskın"da yazar yürüyüş sırasında Yüzbaşı Hlopov ile bulur. Tolstoy, bu şekilde Lermontov'a döner."[27]

### 3.2.2 "Orman Kesimi"

Tolstoy'un ilk savaş temalı öykülerinden biri olan "Orman Kesimi"ni (Rubka lesa) 1852-1854 yılları arasında yazar. "Orman Kesimi" ilk olarak "Toprak Sahibinin Öyküsü" (Rasskaz yunkera) başlığı altında yer alır. Orman Kesimi öyküsü de "Baskın" gibi de deneme türündedir. Tolstoy, uzun aralıklarla yazdığı bu öyküyü, 5 Temmuz 1854 yılında bitirir, ilk olarak 15 Haziran 1855 yılında Çağdaş Dergisi'nde yayımlanır.

Tolstoy, "Orman Kesimi" yapıtında Kafkasya'daki savaşın yönetimindeki yeteneği anlatarak başlıyor. Savaş, "boş, anlamsız" olarak betimleniyor. Rus yazar, eleştirmen ve kuramcı V. Şklovski (1883-1984), Tolstoy'un bu yapıtında cesaretin yorumlanmasının savaşın amacının analizinden, savaşın adaletinin analizinden geçtiğini söyler:

> "Tolstoy 'Orman Kesimi' adlı yapıtında, Kafkasya'daki savaşın türlerine yer veriyor: Kafkasya'da olan savaş, baskın-kalenin abluka edilmesi ya da doğrudan-köylerin güçlendirilmesi şeklinde olabileceği gibi düşmana sahip

[27] Janeva Taşlin Baljanovka, "Lermantovskiye praleli pri izuçenii proizvedeniy L. N. Tolstogo v şkole", (Çevrimiçi) http://festival.1september.ru/articles/500516, 25 Ekim 2009.

> olmak için kalelerin inşa edilmesi biçiminde de ortaya çıkabileceği belirtiliyor."[28]

"Orman Kesimi"nde Tolstoy üç asker tiplemesinde bulunur. A. Aykut, Tolstoy'un bu öyküsünde boyun eğen, komuta eden ve çaresiz asker karakterlerini kullandığını belirtir:

> "Orman Kesimi'nde çok sayıda asker ve subay tiplemesi kullanılmıştır. Orman Kesimi'nde yer alan asker tiplemesi ile birlikte subay ve asker ayrımı da net yapılıyor. Bu hikayede anlatıcı askerler ve subaylar arasında kesin bir sınır çizer. Askerler daha sevimli olarak betimlenir."[29]

Bu öyküde öncelikli olarak askerlere yer verilir, öykünün merkezine onlar konulur. Sert ve disiplinli heyecanlı uçarı Maksimov, yardımsever fakat deneyimsiz asker Jdanov, çalışkan ve korkusuz bombacı Antonov, çocuksu eğlenceli Velençuk ve maskot Çikin karakterleri yer alır. Özellikleri bakımından birbirinden farklı olan bu askerler özünde adaletli olmayan savaşın içinde acı çeken asker olarak sunulur.

Subay karakterleri arasında 16 yıldır Kafkasya'da olan Yüzbaşı Kirsanov, Bölük Komutanı Bolhov ve Yüzbaşı Troşenko yer alır. Burada askerlerin ve subayların savaşa bakışında da farklılıklar görülür. "Orman Kesimi"nin 9. bölümde Yüzbaşı Troşenko şöyle anlatılır:

> "Kafkasya onun için ikiye ayrılıyordu: "bizim ve bizim olmayan". İlkini sever, ikincisinden ise tüm ruhu ile nefret eder"[30]

---

[28] V. Şklovski, **Lev Tolstoy**, s.154.
[29] Aykut, **a.y.** , s.24.
[30] Tolstoy, **Povesti i Rasskazi 1852-1857**, s.251.

Tolstoy, tema olarak ayrıntılı olan ilk dönem yapıtlarından biri olan, "Orman Kesimi'nde de Rus askerinin karakterini geliştirerek"[31] bu duruma devam eder. Askerlerin birbirleri ile yakın ilişkisinden söz edilir. Ölüm teması Tolstoy'un diğer başka yapıtlarında olduğu gibi bu öyküsünde de önemli yer tutar. Arkadaşlarının çok sevdiği Velençuk'un ölümü, dramatik bir biçimde anlatılmakta, savaşın anlamsızlığı hem yazar hem öykü kahramanlarınca sorgulanır. Lomunov, bu yapıtta Tolstoy'un ağırlıklı olarak savaşın asıl aktörleri olarak görülen askerler tarafından savaşa baktığını, onların acıları yansıttığını yazar:

> "'Baskın', 'Orman Kesimi' ve 'Rütbesi indirilmiş asker' öyküleri, savaşa değil savaştaki insana adanmıştır."[32]

Tolstoy'un Kafkasya'yı anlattığı ilk dönem yapıtlarında Puşkin ve Lermontov başta olmak üzere birçok yazardan etkilenir. Bununla beraber Tolstoy'un ilk dönem yapıtlarında çağdaşı Rus yazar İ.S. Turgenyev (1818-1883) ile de anlatım yöntemi açısından ortak noktaları bulunur:

> "'Orman Kesimi' öyküsünde Tolstoy, temayı kurararken İ.S. Turgenyev'in düşüncelerine yaklaşmış, onun gibi derin psikolojik tahlillerde bulunmuştur. Tolstoy kahramanın duygu ve düşünceyi geliştiren sürecini değil aynı zamanda onun psikolojisinin hareketlerine yansımasını da betimlemekle ilgilenmiştir. Duygu ve eylem arasındaki ilişki, insanın iç dünyası ve bunun hareketlerine yansımasına önem vermiştir."[33]

Tolstoy'un "Orman Kesimi" öyküsünde diğerlerinden ayıran özellikle yer verdiği çok tipli askerlerdir. Rus edebiyatında o dönem pek rastlanmayan çok tipli asker çeşitleri, bu yapıtın Rus edebiyatında daha da iyi bir yer edinmesine neden olur.

---

[31] Beletskaya, **a.y.**, s.3.
[32] Lomunov, **Narodnaya geroiçeskaya epopeya (Voyna i mir Tolstogo)**, s.247.
[33] Burnaşeva, **a.y.**, s.408.

## 3.3 L. N. Tolstoy'un "Kazaklar" Yapıtındaki Kafkasya'ya İlişkin İzlenimleri

L.N. Tolstoy, "Kazaklar" (Kazaki) adı verdiği uzun öyküsünü, 1852-1862 tarihleri arasında yazar. Tolstoy'un, Kafkasya'da bulunduğu 1851-1854 yıllarında yaptığı gözlemlerden oluşan bu uzun öyküde de ilk dönem yapıtlarını birçoğunda olduğu gibi otobiyografik özellik taşır.

Tolstoy'un on yıla yakın bir dönemde yazdığı bu yapıtta iki ayrı kültür olan Kazak[34] ve Rus toplumunu karşılaşmıştır. "Kazaklar"da Tolstoy Kafkas coğrafyasını, insanını, yaşam biçimini, bunun yanında Rus kent yaşamını ve soylularını da yalın bir biçemle anlatılır. "Kazaklar" yalın üslubunun yanında Tolstoy'un en şiirsel yapıtlarından biridir. Sovyet edebiyat bilimcisi Gennadiy Pospelov "Edebiyat Bilimi" adlı çalışmasında, "Kazaklar" povest'tir. Sujesi genellikle daha az kapsamlı ve daha yalın kuruluğu"[35] olduğunu yazar.

Tolstoy'un bu yapıtını incelerken Kafkasya'ya gitmeden önceki ruh halini, oraya gittikten sonra yaşadıklarının düşünce dünyasına nasıl etki yarattığına yakından bakmak gerekir. Çünkü Tolstoy bu yapıtta öykü kahramanı Olenin'i anlatırken, bir ölçüde kendini anlatır. Tolstoy burada kendi dünyasını her yönüyle korkusuzca okuyucuya açar. Ama anlatmak istediği sadece kendi yaşamı ve yaşadıkları değildir.

---

[34] Yapıtta yer alan Kazak toplumu şu anda Orta Asya'da yaşayan Kazaklarla ilgisi yoktur. Kazaklar'ın tamamen Rus olduğu iddası onların Türkler ve Tataların torunları olduğu varsayımı kadar yanlıştır. Onlar hakkında tek bilinen şey karışık bir ırk olduğudur. Cesur ve atik olarak bilinen Kazaklar Ruslar'a büyük hizmet etmiş, Rus prensliklerine bir imparatorluk sayılabilecek topraklar eklemişlerdir. Bkz: John F. Baddeley, **Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil**, çev: Sedat Özen, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1989, s.38-39

[35] Gennadiy Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2005, s. 521.

Şklovski, Tolstoy'un bu yapıtında kendi ve kendi gibilerin yaşamını anlattığını ifade eder :

> "Tolstoy bu uzun öyküsünde sadece kendi hakkında bilgiler vermek istememiş, Olenin'e benzeyen insanları da anlatmıştır"[36]

Tolstoy'un 1863 yılında yayınlanan bu yapıtı 42 bölümden oluşur. "Kazaklar"ı yazmadan önce birkaç deneme yazmış ve bu uzun öyküyü yazarken birkaç defa adında değişiklikler yapar. Tolstoy bu yapıtının adını birkaç kez "Kaçak", "Kaçak Kazak", "Kazaklar" olarak değiştirir. Tolstoy "Kazaklar"ı yazarken oluşan metin 10 yıllık süre çerçevesinde birçok kez düzeltmeye gider. İlk yıllarda günlüğünde yer alan "Kafkas Subayının Notları" adlı denemesinden yola çıkar, ilk olarak hazırladığı taslağa "Kaçak Kazak" adını verir. S. Pavloslog, "Kazalar Povesti'nin İlk Taslakları" (Pervonaçalnıye nabroski-povesti Kazaki" adlı çalışmasında, Tolstoy'un "Kazaklar"ı yazarken kurgulayış biçiminde değişikler yaptığını anlatır:

> "Tolstoy 1856-1857 yılları arasında 'Kazaklar' öyküsü üzerindeki düşüncesini yeniler. Yapıt iki doğrultuya ayrılır: ilk olarak subay ve Teverli Kazakların karşılaşma konusundan oluştur, daha sonra Tolstoy, Kazakların birbiri ile olan ilişkilerine daha ağırlık verir. 1858 yılında ise ilk biçime döner. Yapıt ilk oluşturduğu taslak biçiminde basılır"[37]

Daha önceki bölümlerde Tolstoy'un Kafkasya'ya gidişini, giderkenki duygularına yer verilir. Burada Tolstoy'un roman kahramanı Olenin ile birçok ortak özellik karşımıza çıkar. Olenin'de tıpkı Tolstoy gibi Kafkasya'ya yaşamından bir çıkış umudu ile gider. Umduğundan çok farklı insanlar ve coğrafya ile karşılaşır, tıpkı Tolstoy gibi Kafkasya'da geçirdiği zaman yaşamının dönüm noktası olur. Bu nedenle

---

[36] Şklovski, **Lev Tolstoy**, s.131.
[37] S. Pavloskog, **Pervonaçalnıye nabroski-povesti "Kazaki"**, Moskva, iz-vo AN SSSR, 1939, s. 226.

Tolstoy'u anlamak için Olenin'in yapıtın ilk bölümünde yer alan Kafkasya'ya gitmeden önceki yaşamına bakmak gerekir. Olenin, Kafkasya'ya yola çıkmadan önce kalbi sevgi, pişmanlık ve anılarla doludur. Şimdiye kadar sadece kendisini seven Olenin, pişmanlıklarını geride bırakmak gerçek mutluluğu aramak için gitme kararı verir. Tolstoy gibi Olenin de sadece Moskova'yı değil önceki yaşamını da geride bırakmak ister.

Yapıtta yer alan Kazaklar, Kafkasya'da Terek ırmağı kıyısında yaşayan bir gruptur. Günümüzde Orta Asya'da yaşayan Kazaklar ile bağlantısı olmayan Terek Kazakları, o dönemki Kafkas Savaşı'nda Ruslarla birlikte Kafkas halkına karşı savaşmışlardır. Güçlü fiziklerinden dolayı Ruslar, Kazakları baskınlarda ön safhalarda kullanmaktaydı. Kazaklar uzun bir dönem Kafkas halklarıyla yaşarken onların gelenek ve göreneklerini benimserler. Tolstoy bu yapıtında da bize Kazak boyları ve bölgeye Rusların etkisi konusunda bilgiler verir:

> "Kazak boyları Çeçenlerin akrabaları olarak görülür; hürriyete, avare hayata, ve savaşa olan tutkularıyla tanınırlar. Rusya'nın etkisi ise kendisini ise kendisini sadece olumsuz alanlarda göstermiştir: seçimlere müdahale etmesi, kiliselerden çanların indirilmesi, buradan geçmekte olan birileri tarafından rahatsız edilmeleri. Kazak insanı, içindeki duygulara uyarak, kendisini öldüren dağlı yiğitten ziyade kasabasını koruyan ama barakasını sigara dumanına boğan bir Rus askerinden nefret eder. Bir Kazak için Rus mujiki 'yabancı, vahşi bir varlıktır'. Giyim tarzları, yiyecekleri diğer Kafkas halkları ile benzerlik gösterir. Rusların askerleri olarak savaşırlar ama içten içe kendilerini o etkileyici Kafkas insanın yanında görürler."[38]

Tolstoy burada savaşçılığı ile ünlü Kazakları da es geçmez. Özellikle genç asker Lukaşka imgesiyle genç ve yiğit Kazak delikanlıları anlatır.

[38] L. N. Tolstoy, **Povesti i rasskazi 1857-1863**, Moskva, Hudojestvennya literatura, C.3, 1979, s.164.

"Kazaklar"da, Tolstoy 1851 yılında Kafkasya'ya çıkışını anlatır. Roman kahramanı Olenin, Tolstoy'u simgeler. Olenin tıpkı Tolstoy gibi yaşamında yeni arayışlara girdiği bir dönemde Kafkasya'daki Rus ordusuna katılır. Olenin, Kafkasya'ya giderken "Belki de oralardan hiçbir zaman dönmeyeceğim"[39] der. Onun için "meçhul" olan bir coğrafyaya gider. Moskova soyluları arasında "genç adam" olarak tanınan Olenin, geç yaşta anne ve babasını kaybeder. Tolstoy'un da 10 yaşına gelmeden hem annesini hem de babasını kaybeder. Tolstoy, Olenin'in ruh dünyası ile ilgili bize ayrıntılı bilgiler verir. Tolstoy bu yapıtında da birçoğunda olduğu gibi ruhun diyalektiğini yakalar. Öyküde Olenin şöyle anlatılır:

> "Olenin maddi manevi hiçbir şey ile bağı yoktu, hiçbir şeye inancı da yoktu. Bunun yanında ümitsiz ve hüzünlü biri de değildi. Aşka inanmazdı. Arzuları emek ve çaba gerektirdiği anda istemeden bu heveslerden uzaklaşmaya ve tekrar özgürlüğüne kavuşmaya çalışıyordu. Yaşamındaki egemenlik duygusu onun için her şeydi. Şimdiye kadar sadece kendisini seven Olenin, Moskova'dan ayrılırken başka bir hayata adım atıyordu. Kafkasya'ya ya mutlu olmak için gidiyordu. "Yalnız mutlu olmak". Kafasında kurduğu bir kadın hayali vardı: Uzun örgülü saçları olan, selvi boyu olan bir Çerkez kızı."[40]

Tolstoy'un bu yapıtında sık sık doğa betimlemelerine rastlanır. Olenin, Kafkasya'da ilk uyandığı sabah, dağlara bakar, serap gördüğünü sanır. Dağlıları Kazaklardan ayıran Terek ırmağı boyunca Kazak kasabaları vardır. Tolstoy bu romanda onların yaşamlarını ayrıntıları ile anlatır. Yapıtta dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayan beyaz devasa dağların akşam kızıllığında aldığı durumu ve akşam olduğunda orada yaşayanların eve dönüşlerini betimlenir.

"Kazaklar" yapıtında Tolstoy, bu bölgenin kadınlarına özel yer ayırır. Güçlü ve her daim çalışan kadınlara hayranlıkla bakar. Nüfusça daha kalabalık olan Greben

---

[39] **A.e.**, s.155.
[40] **A.e.**, s.156.

kadınları erkeklerden daha zeki ve güzel görünümlü olduğu öyküde birçok kez şu şekilde vurgulanır:

> "Kadınlar hem fiziki hem manevi bakımdan gayet iyi yetişir, boyun eğişmiş görüntüsüne rağmen-Doğu'nun genelinde olduğu gibi ev içinde Batı'dakilere nazaran çok daha büyük nüfus ve üstünlükleri vardır. Ev, bağ, bahçe her şey kadının çalışması sayesinde elde edilmiştir ve onların çabaları ile devam ettirilir."[41]

Şeyh Şamil'in esir alındığı dönemde İngiltere'nin Moskova büyükelçisinin kardeşi ve Kafkasya ile ilgili çok sayıda yapıt veren John F. Baddeley'in "Rusyaların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil" adlı çalışmasıyla, Tolstoy'un "Kazaklar" adlı yapıtındaki bölge kadınları hakkındaki tutarlılık Tolstoy'un gözlemmindeki başarıyı gösterir:

> "Grebentsi kadınları yarı doğulu elbiseleri içinde; çeşitli renk ve anlamlarla dolu olarak göze çarparken güzellikleri ve rahat tavırları da dikkat çekiyordu. Bütün bunlar onlardaki Kafkas kanını ve süregelen Kabardey etkisini gösteriyordu. Yerlilerden daha az imrenilecek bir adet de bütün bağ ve bağhçe çalışmalarıyla ev işlerinin kadınlara bırakılmasıydı."[42]

Tolstoy her anlattığı öyküde o bölgeye ne kadar egemen olduğunu gösterir. Yerel kültürü ifade eden birçok imge bu yapıtta bulunur. Sarhoş olmak için değil geleneklerinden dolayı içtikleri "çihir" adını verdikleri yerel içkileri, erkek ve kadınların "beşmet" ve "lapçin" diye adlandırdığı yerel kıyafetlerinden bunlara verilebilecek örneklerdir.

---

[41] **A.e.**, s.164.
[42] Baddeley, **a.g.e.**, s.43-44.

Olenin, Kafkasya'ya giderken o bölgeden habersizdir. Nereye gittiğini nasıl insanlarla karşılaşacağını bilmez bu nedenle korkuları vardır. Fakat gittiği Kazak köyünde insanların da ona "öteki" olarak baktığını görür. Yerel halk, Rus askerlerinin Olenin'in kasabalarına gelmelerinden memnun değildir: "Niçin geldin, bizimle alay etmek için mi? evi sigara dumanı ile dolduracaksın"[43] sözleri ile kuşkulu bakışlar, Rusların orada istenmediğinin göstergesidir. Okulda öğretmenlik yapan bir Kazak reisinin evinin yanındaki diğer evi Olenin'e kiraya vermeyi kabul ederler.

Yapıtta yer alan Yeroşka karakterine ayrı bir bölüm ayırmak gerekir. Yeroşka sık sık Olenin'e gelen eskiden iyi bir asker şimdi avcılıkla hayatını geçiren, içince dünyalar onun olan yaşı geçkin bir Kazaktır. Yeroşka tüm hayatını gündelik işlerle geçirmiştir. V. Ya. Livkov, Tolstoy'un "Kazaklar" uzun öyküsünün epik düzeninin en önemli özelliğinin "basit" insan, yaşlı Yeroşka'nın "basit" sözcüklerinde saklı olduğunu ve yazarın böylelikle "Sivastopol" ve "Savaş ve Barış" adlı çalışmalarına geçiş yaptığını ifade eder:

> "Tolstoy bu yapıtında, halkların birbirleri ile ilişkileri hakkında felsefe yapıyor. Tolstoy'un bu anlatı sistemi nispeten 'Sivastopol Öyküleri'ne ve 'Savaş ve Barış'a doğru yeni bir adım olur."[44]

Tolstoy'un "Kazaklar" adlı yapıtında aşk teması da yer alır. Kazak reisinin kızı Maryaka önceleri her Rus gibi Olenin'e şüpheli bakar; Olenin için Maryanka daha önce gördüğü kadınlardan çok farklıdır. Hem fiziksel, hem ruhsal olarak tüm Kafkas kadınları gibi güçlüdür. Olenin yola çıkarken aradığı "saf ve temiz" aşkı Maryanka'da bulur.

---

[43] **A.e.**, s.191.

[44] V. Ya. Linkov, "Kommentarii", **L.N Tolstoy sobraniye soçineniye v 22 tomah,** Moskva, Hudojestvennaya literetura, T.3, 1979, s.455.

Olenin bu köyde Moskova'da yaşadığından çok farklı bir yaşam sürer. Olenin'in günleri avlanmakla, ve yazı yazmakla geçer. Yaşam ona yeni düşünceler kazandırır. Artık kendini önemsemiyor, insanın bir sivrisinekten farkı ne diye düşünür ve öyküde şöyle der: "Fakat yine de ne olursam olayım mutlu olmalıyım, bunun için yaşamalıyım"[45] Artık mutluluk tanımı, "Mutluluk başkaları için yaşamaktır" olmuştur. Yalın bir hayatın huzurunu yaşamaktadır: Sabahları uyanıp çayını içerken dağları, Maryanka'yı seyreder; sonra da ava gider ve sonra da yazmaya başlar.

Yapıtta asker Lukaşka ile nişanlı olan Maryaka'nın birbirlerine olan aşkından söz etmek zordur. Olenin kendi içinde çelişkiler yaşar. Olenin bir Maryanka ile beraber olamayacağını Lukaşka'ya haksızlık edeceğini düşünüyorken; sonra "aşk da, özveri de Lukaşka da saçma, kim mutluysa o haklıdır" düşüncesine varır. Lukaşka ise, aklı savaşta olan kendini bu konuda kanıtlamaya çalışan bir delikanlıdır.

Olenin Kafkasya'da çok farklı bir coğrafya ve insanlarla karşılaşır; burada yaşayan insanları tanıdıktan sonra yapıtta yaşama bakışı şöyle anlatılır:

> "Her geçen gün kendisini daha özgür daha insan hissediyordu. Kafkasya hayal etmiş olduğundan daha farklıydı. 'Burada ne büyücüler var, ne uçurumlar, ne Amalat beyler, ne kahramanlar ne de caniler' diye düşünüyordu. 'Burada insanlar doğa gibi yaşıyorlar: Ölüyorlar, doğuyorlar, birleşiyorlar, yine doğuyorlar, savaşıyorlar, içiyorlar, yiyorlar, seviniyorlar yine ölüyorlar. Doğanın güneşe, otlara hayvanlara, ağaçlara uyguladığı değişmez kurallar dışında sınır tanımıyorlar. Doğa kurallarına da sıkı sıkıya bağlılar"[46]

Buradaki insanları kendisinden daha güçlü ve özgür hisseden Olenin onlar gibi olmak, burada yaşamak, bir Kazak kızıyla evlenmek istediğini söyleyerek, hayatta

[45] Tolstoy, **a.g.e.**, s.227.
[46] **A.e.**, s.251-252.

en önemli erdemin özveride bulunmak olduğunu ifade ederek, özveride bulunma olanağı arar.

Kafkasya'da olduğu dönemde kendini bulan kendi iç dünyası hakkında soruları cevaplayan Olenin "basit" bir insan olmanın küçümsenmeyeceğini ve böylece mutluluğa erişeceğini düşünür. Öykünün 33. bölümünde Moskova'ya yazdığı mektup ile kahramanın değişimi ve Rusya'da önceden yaşadığı hayatan duyduğu nefret anlatılır. Mektupta Rus halkının da Kafkasya'ya bakışını da gözler önüne serilir. Rusya'dan Olenin'e Kafkasya'da yok olacağını anlatan başsağlığı mektupları gelmektedir; o da bunlara cevaben şöyle yazar:

> "Hepiniz bana o kadar değersiz o kadar zavallı görünüyorsunuz ki! Sizler mutluluğun ve yaşamın ne olduğunu bilmiyorsunuz. Kendi kendinizi aldatmanız bana o kadar iğrenç geliyor ki!"[47]

Tolstoy Kafkasya'ya geldiği günden sonra Moskova'da yaşadığı yaşam ona o kadar kötü gelmiştir ki; Rus soylu hayatını ikiyüzlülüğü olarak tanımlamaktadır. G. N. Pospelov, Tolstoy'un "Kazaklar" adlı yapıtında Rus soyluların yaşamıyla halkın yaşamını arasındaki büyük farklılığı birçok kez yer verdiğini yazar:

> "Tolstoy, soylular aristokrasisinin işe yaramazlığına ve makam düşkünlüğüne karşı, ataerkil soylu aydınların köylülükle bağlaşma çabalarını koyuyordu. Fakat Tolstoy hiçbir sujesinde bu soyut ideali yaşama geçirememiştir. Yazar soyluların yaşamıyla halkın yaşamı arasındaki aşılmaz engelleri gerçekçi olarak işlemiştir çünkü ve kahramanlarını onulmaz bir huzursuzluğa mahkum etmiştir. Kazaklarda bu özellikle göze çarpmaktadır."[48]

---

[47] **A.e.**, s.270.
[48] Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, s.487.

Kitabın son bölümlerinde Maryaka, Olenin'in evlilik teklifini kabul eder. Burada bir aştan öte geçmişten beri kendilerini "öteki" olarak gören bir Rus'un ona aşk dolu sözcükler söylemesi onu etkilemesinden söz edilebilir. Kitabın son bölümlerinde Maryaka'nın babası ile konuşmaya hazırlanan Olenin, baskıncıların çevrede görülmesi üzerine bir grup Kazak ile sefere çıkar ve bu sırada Lukaşka vurulur. Akşam eve dönen Olenin, Maryaka'nın red cevabı ile karşılır. Lukaşka'nın ölmesi ile büyü bozulur, Maryaka Rusların onlar için ne anlama geldiğini hatırlar. Bunun üzerine Olenin karargaha gitmek için kasabadan ayrılır.

Tolstoy "Kazaklar" uzun öyküsünü yazmadan önce Kafkasya hakkında çok sayıda öykü ve deneme yazar. Rusya'da çok sayıda yazın alanında bilimsel ve metodolojik çalışmaları olan araştırmacı ve eğitimci Yelena Yurevna Poltavets, Tolstoy'un çağdaşları ile de aynı görüşü paylaşarak "Kazaklar" yapıtı ile uzun uğraşlar verdiği Kafkasya düşüncelerini istediği gibi kağıda aktarabildiğini söyler:

> "O dönem yayıncıların görüşüne göre, Tolstoy Kazaklar ile kafasında yer alan 'Kafkas Romanı' düşüncesinin büyük bir kısmını gerçekleştirmişti."[49]

İlk bölümde söz edildiği gibi, 1810'lu yıllarla birlikte Rus edebiyatında Kafkas konusunun ilginin daha da artar. Bu konuya ilişkin yapıtlar veren Puşkin ve Lermontov edebiyattaki dönem itibariyle de yapıtlarında romantizm daha ağır basmaktadır. Tolstoy onlardan etkilenmekle birlikte gerçekçilikten ayrılmadan olayları aynen aktarmayı uygun görür. S. Luşeva, Tolstoy'un bu yapıtında, Puşkin ve Lermontov'dan farklı olarak romantizden gelenekselciliğe geçtiğini ifade eder:

[49] Yelena Yurevna Poltavets, "İzuçeniye tvorçestva Lva Tolstogo v şkole", (Çevrimiçi) http://lit.1september.ru/articlef.php?ID=200501703, 22 Nisan 2010.

> "Tolstoy bu yapıtında, hayal kırıklığına uğramış 'kaçak' kahramanın doğal ve tutkulu uygarlığa ulaşımını konu almıştır. Bu konu Puşkin'in 'Kafkas Tutsağı' ve 'Çingeneler' yapıtlarında da işlenmiştir. Fakat Tolstoy bu yapıtına yeni düşünceler de eklemiştir. Yeroşka ile başkalarının mutluluklarından mutlu olan bir kahramanı okuyucularla tanıştırmıştır."[50]

Tolstoy, Kafkasya ve Kırım'daki savaşlardan 1855'te ülkesine döndükten sonra doğduğu topraklar için bir şeyler yapmak ister. Mutluluğun ancak özveriyle sağlanabileceğini düşünen Tolstoy, Kafkasya'da gördüğü özgürlüğü ve yaşama sıkı tutunma duygusunu Yasnaya Polyana'da köylüler arasında yaymaya çalışır. Kafkasya'da geçirdiği yıllar onun hem manevi yaşamına hem de yazın yaşamında en önemli dönem olur.

Tolstoy'un "Kazaklar" yapıtıyla, Puşkin'in "Çingeneler" poeması arasında birçok ortak yön göze çarpar. Rus şair ve edebiyat eleştirmeni V. F. Hodaseviç (1886-1839) Puşkin ve Tolstoy'un Kafkas coğrafyasında geçen bu iki yapıt arasındaki bağlantıyı ortaya koyar:

> "Tolstoy'un 'Kazaklar' ve Puşkin'in 'Çingeneler' adlı yapıtları arasında başlıklarından başlayan bir paralellik göze çarpar. Yapıtların baş kahramanları arasında ortak ve temel bir durum bulunmaktadır: Olenin bir Kazak köyünde tıpkı Çingenelerin kabilesinde olan Aleko gibi 'yabacı ve tedirgin' uygarlığın bir temsilcisidir. 'Kazaklar'da Olenin'in Maryana'ya duyduğu aşk ile Aleko'nun Zemfira'ya duyduğu aşk arasında benzerliklere rastlanmaktadır.."[51]

Homeros, M.Ö. 8 ve 9. Yüzyıllarda Antik Yunanistan'da yaşadığı rivayet edilen bir ozandır. Onun oluşturduğu yapıtlar halkın ağzından çıkmış destanlardır. Tolstoy'un "Kazaklar" adlı yapıtı da bu destansı özelliği taşır. Aynı zamanda Tolstoy'un 1905

---

[50] S. Luşeva, "Lermontov i L. Tolstoy",(Çevrimiçi) http://feb-web.ru/feb/lermont/critics/tvl/tvl-395-htm, 17 Aralık 2009.

[51] V. F. Hodaseviç, "Kazaki- Sobraniye soçineniy", **Literaturnaya kritika**, Moskva, C.2, No:4, 1996, s.381.

yılında yazdığı "Çömlek Alyoşa" (Alyoşa Gorşok) adlı öyküsünde de bu ölçüde bir gözlem gücünü kullanır. L. E. Koçeşkova, "Kazaklar" ve "Çömlek Alyoşa" yapıtlarında Tolstoy'un yaratıcılığının başlangıcı ve sonu ile birbirine bağlandığını belirtir:

> "Tolstoy, "Kazaklar"da sanatsal amacın 'organik' formunu yapar. Yapıtın kuruluşunda homerik epik önemli rol oynar. 1800-1900'lü yıllarda uzun ve karmaşık arayışlarından sonra Tolstoy, 'Çömlek Alyoşa' öyküsünde tekrar yapıtının sanatsal amacını 'organik' şekilde kurar."[52]

İdeal ve ahlaklı yol arayışlarına, Tolstoy bu yapıtından sonra da devam eder. Tolstoy bu yapıtında yaşamın anlamını güzellikte bulmakta, "Savaş ve Barış" Romanı'na bu şekilde geçiş yapar. "Savaş ve Barış"ta Andrey Bolkonski ve Piyer Bezuhov'da, "Anna Karenina" romanında Levin ve "Diriliş" adlı yapıtında Nehludov ile bu öğretisine devam eder. Tolstoy'un "Kazaklar" uzun öyküsüne ilişkin R. Rollan görüşlerini şu şekilde özetler:

> "Gençliğinin şarkılarını barındıran Kafkas poeması 'Kazaklar', Tolstoy'un en iyi lirik yapıtlarından biri. 'Kazaklar' uzun öyküsünün, yazarın tüm yapıtlarından oluşan bu sıra dağların en yüksek tepesine yükselmesi gerekir."[53]

Tolstoy, birçok yapıtında olduğu gibi "Kazaklar" adlı yapıtında da konuyu tek bir açıdan ele alır. Doğayı betimlerken sadece güzelliği anlatmaya çalışmaz, onun insanlar üzerinde ne kadar etkili olduğunu da gösterir. Aynı zamanda şehirde yaşayan Rus soylularının yine doğadan kopuşları kendi kimliklerinin reddi ile olduğu mesajı verir. "Kazaklar"da ilk olarak Tolstoy, yaşamın geniş tablosunu betimlemeye

---

[52] L. E. Koçeşkova, "Hudojestvennovo filosofiya i poetika "maloy" prozı L.N. Tolstogo v svete problemı tselostnosti (Ot povesti "Kazaki" i "Aleşa Gorşok", **Dissertatsiya**, Vvedeniye k rabote, 2005, s.6.

[53] P. Rollan, **Jzin Tolstovo**, Moskva, Kometa, C.2, 1954, c.237.

çıkmışır. Tolstoy'un diğer bütün yapıtlarında yaşamın bir bütün olarak değerlendirilmesi saptamasını korur.

Tolstoy, bu yapıtında yaşamının bir bölümünde içlerinde bulunduğu Moskova soyluları hakkında düşündüklerini hiçbir söz oyununa başvurmadan yansıtır. Yazar o dönem "uygar" olarak tanımlanan Moskova soylularının da, aynı şekilde "öteki" olarak görülen Kafkasya'nın da içinde yer almıştır. Yazdıkları, kahramanın ağzından söylettiği sözler aslında kendinin yaşadıklarıdır. "Kazaklar"a baktığımızda Tolstoy'un seçimi "doğallıktan" yana kullandığını görüyoruz.

L. N. Tolstoy, 1855'te yazdığı "Sivastopol" adlı yapıtında ilk olarak yer verdiği Çarlık yönetimi aksaklıklarına "Kazaklar"da da devam eder. Sivastopol'de "Korkunç bir sözcük şu aristokrat sözcüğü"[54] diyerek "Kazaklar"a geçiş yapar, "uygar" ve "doğal" insan kavramını sorgular.

Tolstoy'un "Kazaklar"ı yazdığı on yıllık dönem yaşamının en fazla değişime uğradığı dönem olur. Moskova soyluları içinde yaşadığı başıboş yaşamdan çıkarak Kafkasya'ya giderek, orada farklı bir dünya keşfeder. Daha sonra Kırım'da savaşa katılarak, savaşın acı yüzünü görür; buradan da doğduğu yer olan Yasnaya Polyana'ya başka bir insan olarak döner. Yaşamındaki bu süreç onun yazınsal dünyasında da değişim farklı algılamalar getirir. Şklovki, Tolstoy'un "Kazaklar"ı uzun bir sürece yayarak yazma nedenini şu şekilde açıklar:

[54] Lev Tolstoy, **Sivastopol Öyküleri**, Çev. Nedim Önal, İstanbul, Cem Yayınevi, 1984, s.33.

"Tolstoy'un 'Kazaklar'ı neden bu kadar uzun bir sürede yazdığının cevabı- Tolstoy un yaşama bakış açısı değiştikçe tüm insanlık için yeni olanaklar araması olarak görülebilir." [55]

## 3.4. Rus Edebiyatında "Kafkas Tutsağı"

Rus edebiyatında "Kafkas Tutsağı" imgesine birçok yapıtta rastlanır. A. S. Puşkin, M. Y. Lermontov ve L. N. Tolstoy gibi birçok yazar ve şair bu isimde yapıt verir.

Genellikle "Kafkas" ve "Kafkas Tutsağı" imgesinin Rusya'da 1800'lü yıllardan sonra yaygın olarak kullanılmaya başladığını görülür. Kafkasya'yı anlatan yazarların büyük bir kısmı o bölgeyi ya kısa süreli görmüşler; ya da o bölgede bir süre yaşamışlardır. Puşkin, 1820-1824 yılları arasında Güney Sürgünü sırasında Kafkasya'da bulunur. Lermontov ise çocuk yaştan itibaren Kafkasya ile iç içedir. L. N. Tolstoy da 1851'de Rus ordusuna gönüllü subay olarak katılmak için Kafkasya'ya gider.

"Kafkas Tutsağı" adıyla yapıt veren sanatçılar, Kafkas doğası ve onun çekiciliği kadar orada yaşayan insanların nasıl doğa ile bütünleştiklerini de yapıtlarına taşırlar. Aynı zamanda tutsaklığın tam tersi bir kavram olan özgürlük de yapıtlarda işlerler.

[55] Şklovski, **Lev Tolstoy**, s.143.

> "XIX. yüzyılda da Kafkasya özgürlüğü sembolize ediyordu. Bu nedenle Tolstoy'un bu yapıtında, özgürlüğü tamamlayan doğa tasvirleri önemle yer alır."[56]

Rus edebiyatına yeni bir dönem açan Puşkin, "Kafkas Tutsağı" poeması ile de bu konuda da yeni bir başlangıç yapar. Bu başlangıç hem kendinden sonra gelen "Kafkas Tutsağı" imgesini yazacaklar için hem de kendi yazınsal yaşamı için yenilenme olur. Puşkin'in ilk romantik poeması özelliğini taşıyan "Kafkas Tutsağı"nda, Puşkin yeni şiir imgesi olan "romantik kahraman"ı kurmaya çalışır. Puşkin 1822 Ekim-Kasım döneminde Rus yazar V. P. Gonçarov'a yazdığı mektubunda şöyle der:

> "Ben burada yaşama ve ondan duyulan hazza ilgisizliği, XIX. yüzyıl gençliğinin genel karakteri olan zamanı gelmeden ruhun köhneleşmesini betimlemek istedim." [57]

Puşkin'in "Kafkas Tutsağı" poeması romantik şiir özelliğini taşır. Burada yazar kendi zamanının genç adamın özgürlüğe susamış gerçeklerden memnuniyetsiz karakterini tasvir etmeyi amaçlar. Kafkas doğasını ile Rus ve Çerkez kızın aşklarını bir arada kullanması ile yapıta hem epik hem de lirik bir özellik kazandırır. Puşkin çağın romantik kahramanını betimlediği yapıtında kahramanın ne ismi ne de geçmişinin bilinmesini ister, ancak içerikle onun hakkında küçük ipucular da verir. Poemanın kahramanı büyük ölçüde hayal kırıklığına uğrayan biridir. Kahramanın ruh özgürlüğüne kavuştuğu bu coğrafya, aynı zamanda esir alındığı yer olur.

---

[56] V. M. Popov, İstorika literaturıy istoçnik 'Kavkazkogo plennika', (Çevrimiçi) http://feb- web.ru/feb/tolstoy/critics/l2c/l2c2190-.htm, 12 Temmuz 2010.

[57] S. Bondi, "Poyemı Puşkina", Moskva, **RVB Sobraniya saçineniy v 10 tomah**, 2002, s.87.

S. Bondi, Puşkin'in "Kafkas Tutsağı"nı yazarken ilk hedefinin "romantik kahraman" imgesini kullanmaya çalışmak olduğunu belirterek sanatçının hedefleri arasında sıradan romantiklikten sıyrılmak olduğunu ifade eder:

> "İkinci hedefi alalade romantikliği reddederek, ilginç olmayan parlak işleri, Kafkasya'nın vahşi doğasını karşı karşıya getirmek. Üçüncü hedefi yeni bir dil yeni bir stil yaratmaktır. Bu pek de uzun olmayan poeması üzerinde çok çalışmıştır. İlk yazdığı taslağa 'Kafkas' adını vermiştir." [58]

Puşkin, Kafkas Tutsağı poemasını 1820-1821 yılları arasında yazar; 1822'de yayımlanır. Ataol Behramoğlu, "Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği" adlı çalışmasında, Puşkin'in bu poemasında hem bireysel psikoloji hem de özgürlükçü ögelerin bir arada kullanıldığını belirtir:

> "Puşkin'in bu ilk Güney poemasında hem bireysel psikoloji, hem Dekabrist özgürlükçü ögeler (bu demektir ki romantizm) egemendir. Poemanın başarısı da bu iki ögenin bir aralığında bireysel iç dünya ve duygusal psikolojiyle devrimci, özgürlükçü ögelerin özdeşliğindendir"[59]

M. Yu. Lermontov'un "Kafkas Tutsağı" poeması ise ilk olarak 1859 yılında yayımlanır. Lermontov çok genç yaşlarda Kafkasya ile ilgilenmeye başlar. Lermontov, "Kafkas Tutsağı" poemasında Puşkin'in bu konuda yazdığı yapıtlarının etkisi görülür. Fakat Lermontov kişi sayısını artırarak daha fazla karakterde insan betimlemesi göze çarpar.

Lermontov'un tutsağı yaşamın hayal kurma ve doyma özelliklerin mahrum kalmış bir kahramandır. Kahraman ülkesine ve bağımsızlığına özlem duyan,

---

[58] **A.e.**

[59] Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001, s.116.

biridir. Poemada yer alan Çerkez kızı ise çok kararlı ve Puşkin'in kahramanı gibi tutsağın aşkını talep eden bir karakterdir. Lermontov poemasının sonunu iki kahramanı öldürerek daha da trajik hale getirmektedir. Lermontov Puşkin gibi Kafkasya'yı anlattığı bu yapıtı ile "Puşkin'in mirasını" devam ettirir.

### 3.4.1 Tolstoy'da "Kafkas Tutsağı"

Tolstoy, yazınsal yaşamının ilk ürünleri olan Kafkas temalı yapıtlarına Yasnaya Polyana'ya döndükten sonra devam eder. Bunlardan biri olan "Kafkas Tutsağı" (Kavkaskiy plennik) öyküsü, Kafkas Savaşı dönemini anlatan "gerçek olay" gibi betimlenir. Tolstoy bunu kısmen gerçek bir olaydan kurgular. Tolstoy, Kafkasya'da bulunduğu dönemde fiilen savaşın içindedir. 23 Haziran 1853 tarihli günlüğünde, Kafkasya'da yanında bulunan askerlerle gezerken esir düşmek üzere olduğundan kendisinin kaçıp kurtulurken, onlara yardım edemediği günden şöyle söz eder: "Az daha esir alınıyordum; fakat kaçmak benim için zor olsa da kendimi tuttum ve yoluma devam ettim."[60]

Kafkasya'da gönüllü askerlik yaptığı dönemde, bir gün Tolstoy bir grup asker ile Grozni kenti yakınlarında dolaşırken Kafkas direnişçiler tarafından izlenir. Tolstoy'un yanındaki Rus askerler tutsak düşer; arkadaşlarını bırakmak istememesine rağmen Tolstoy oradan uzaklaşır. Tolstoy bu anıdan yola çıkarak "Kafkas Tutsağı" yapıtını kurgular. Bu öykü Tolstoy tarafından 1872 yılında tamamlanmıştır. Aynı yıl "Zarya" dergisinde yayınlanır.

[60] Tolstoy, **Dnevniki 1847-1894**, s.87-88.

"Kafkas Tutsağı" öyküsünde farklı özellikteki iki Rus subay anlatılır. Jilin, Kafkasya'da askerlik hizmetini yapan pek de iri olmayan cesur bir askerdir. Öykü Jilin'in annesinden aldığı mektupla başlar. Yaşlanmış olan annesi son kez onu görmek istediğini söyler; alay komutanından izin alan Jilin yola çıkar. Yolda Rus subay olan Kostılin ile tanışır ve Tatarlara tutsak düşünceye kadar onunla yola devam eder. Jilin ne kadar cesursa Kostilin de o kadar korkak bir karakter olarak betimlenir. Öyküde birçok olayda korkak ve cesur bu iki askerin kişilikleri anlatılır. Kostilin, Tatarlar ile yolda karşılaştıklarında beklemeden hemen uzaklaşmaya, tüfeği ve atını alarak oradan uzaklaşmaya çalışır. Elinde sadece bir kılıç ile kalan Jilin Tatarlardan kaçmaya çalışır ancak tutsak düşer. Sonradan Kostilin de yakalanır. Köye getirilen Jilin'in gözünden Kafkas köyü, Tatar kıyafetleri ve evleri anlatılır.

Tolstoy bu öyküde birçok savaş öyküsünde yer verdiği cesaret imgesini burada da kullanılır. Buradaki cesaret savaşırken gösterilen cesaret değil, aklın gücüdür. Tatarlar fidye isterler; fakat Jilin önce pazarlık ederek 5000 rublelik fidyeyi, 500'e düşürür; daha sonra ailesine göndereceği mektuba yanlış adres koyar. Konstilin ise ailesine 5000 ruble istediklerini belirten mektubu tereddütsüz yazar.

Öyküde dostluk teması da kullanılır. Tatar kızı Dina, Jilin'e gizlice süt getirmekte, Jilin Dina'ya kilden bebek yapmaktadır. Farklı iki kültüre mensup ve birbirine düşman olarak yetiştirilen bu iki genç, konuşmadan "ortak dili" yakalarlar. Jilin tutsak olduğu süre içerisinde saatleri ve tüfekleri tamir etmesi nedeniyle köyde "usta" olarak anılır. Tuksak olan bu askere Tatarlar saygı duymaya başlarlar.

İstenilen fidye gelmemesi üzerine Tatarlar, Jilin ve Kostilin'i çukura atarlar, Dina bu dost yabancıya yardım eder. Burada Tolstoy, insan ruhunu güzelliğini anlatmak ister. Kostilin için ödenen fidye gelmiş, o da bu şekilde serbest kalır. Jilin, Konstilin'i son

ana kadar bırakmaz, yapıtta bu şekilde dostluk betimlenir. Burada güzellik teması önemli sadece doğada değil, insanlar üzerinden aranır.

Tolstoy'un "Kafkas Tutsağı" adlı öyküsü ile Puşkin'in aynı adı taşıyan yapıtında benzerliklerin yanında yazarların kendi gözlemlerinden doğan farklılıklar da bulunur. Tolstoy'un kahramanı orada askerlik yaparken Puşkin'in kahramanı ise kendi özgürlük için Kafkasya'ya gider. İkisinin de kahramanı esir düşer ve bu durumdan kurtulmaya çalışır.

Tolstoy yaşamı boyunca çeşitli dönüşümler yaşamış, bu da ahlaki anlayışının şekillenmesine yardımcı olur. Tolstoy tüm hayatı boyunca insanlar ve halklar arasındaki uzlaşı hayal eder. V. M. Popov, Tolstoy'un bu yapıtında sadelikten uzaklaşmadığını belirtir:

> "Kafkas Tutsağı'nda da farklı kültürdeki insanlar arasında karşılıklı anlayış ve yardımın mümkünlüğünü ifade etmiştir. Tolstoy bu yaşanmış öyküsünde, insan ilişkilerindeki çarpıklığı silememiştir. Bu yapıtında ne romantizm vardır; ne de yüksek duygular, ne de büyük adımlar." [61]

[61] Popov, **a.y.**

## 3.5 Tolstoy'un "Hacı Murat" Adlı Yapıtında Kafkasya

Lev Nikolayeviç Tolstoy, "Hacı Murat" uzun öyküsünü, 1896-1904 yılları arasında yazar. Bu yapıt sekiz yıllık titiz bir çalışmanın ürünüdür. Tolstoy Kafkasya'yı, bu yapıtı yazmaya karar verdiği 1896 yılından çok daha önceleri tanır. Kafkas teması Tolstoy'un yazın yaşamının ilk dönemden başlayarak birçok yapıtında yer alır. Tolstoy, "Hacı Murat"ta Kafkas kültürünü orada yaşayan halktan biri olarak yansıtır. Kazbek Sultanov, Tolstoy'un "Hacı Murat" uzun öyküsünün, Kafkas kültürünü tüm gerçekliği ile anlatan bir yapıt olduğunu yazar:

> "'Hacı Murat' Kafkas kültür dünyasının Rus edebiyatına ilk sunumudur. Oradaki yaşama bu kadar giren ve onların içinden olan bir yapıt daha önce yazılmamıştır."[62]

Çalışmamızın 3. bölümünde söz edildiği gibi, 1852 yılında gönüllü asker olarak Kafkasya'ya giden Tolstoy, bulunduğu ortamdan kopmak isteyen, yaşamından memnun olmayan bir ruh hali içerisindedir. "Yaşamının en güzel günleri" olarak tanımladığı dönem olan Kafkasya yılları, "Hacı Murat" adlı yapıtının da biçimlendirdiği yıllar olur. Tolstoy bu yapıtında, 1851-1852 yıllarında Kafkasya'da Ruslar ve "dağlılar" arasında olan savaşın farklı yüzlerini anlatır. Tolstoy, "Hacı Murat"ı yazmadan önce Kafkas temasının işlediği "Baskın", "Orman Kesimi", "Kazaklar" ve "Kafkas Tutsağı" yapıtlarında Kafkas insanından, doğasından, gelenek ve göreneklerinden söz eder. Ancak askerlik döneminde Hacı Murat'ın varlığından haberdar olan Tolstoy, bu uzun öyküsünü ölümüne yakın kaleme alır. Tolstoy, Hacı Murat ile hiç tanışmamış yüz yüze gelmemiştir. Onunla ilgili haberleri Kafkasya'da askerlik yaptığı dönemde gazetelerde görmüştür.

---

[62] Kazbek Sultanov, "Povest "Hadji Murata" v kontekste mirovozzrençeskih şskaniiy L. Tolstogo", **L. N. Tolstoy'un Yazınsal Mirası Sunumları**, İstanbul, 2008, s.224

Tolstoy'un bizzat tanık olduğu 1851-1852 yılları bölgedeki savaşın en yoğun yaşandığı yıllardır. Kafkasya'da ilk Rus etkisinin başladığı 1552 yılından itibaren bu bölgede yaşanılan mücadeleler konusu, çalışmanın ilk bölümünde yer verilir. Bölgenin önemli özelliklerinden biri, içinde çok sayıda ulusu barındırmasıdır. 1800'lü yıllarla birlikte önceden tek başına mücadele eden ulusların bir araya geldiğini görülür. İşte bu yıllardan itibaren Kafkasya, Rusların yaşamında ve edebiyatında farklı boyutta yer almaya başlar.

Tolstoy'un bu mücadele bölgesini ve onun en önemli simgelerinden biri olan "Hacı Murat"ı yazmaya yaşamının son dönemlerinde yazmaya iten nedir" sorusu öncelikle akla gelir. Kafkasya'nın ve Hacı Murat'ın Tolstoy'un yaşamında ve düşüncelerinde her zaman var olduğunu günlüklerinden anlıyoruz. 4 Nisan 1857 tarihli günlüğünde Tolstoy, "Dün Hacı Murat'ı düşündüm. İnancın yanılsamasını göstermek gerekiyor"[63] diyerek Hacı Murat'tan söz eder.

Tolstoy'da bu uzun öyküyü yazma düşüncesi bir anda olgunlaşmaz. Ancak tesadüfen yaşadığı bir olay onun eyleme geçmesini sağlar. Rus yazar ve eleştirmen V. B. Şklovski'nin belirttiği gibi, Tolstoy'un düşüncelerinde her zaman var olan Hacı Murat'ı yazmaya karar vermesi, yolda karşılaştığı bir devedikeni sayesinde olur:

> "Bir gün, Tolstoy sürülmüş bir tarlada kırılmış bir deve dikeni (Bu çiçek Tolstoy'un yetiştiği bölgede Tatar çiçeği olarak anılıyor) görür. Bunu görünce Hacı Murat aklına gelmiştir. Aslında hiç unutmadığı Hacı Murat'ı yazma düşüncesi bu biçimde doğar"[64]

[63] Tolstoy, **Dnevniki 1847-1884**, s.183.
[64] Şklovski, **Lev Tolstoy**, s.738.

Tolstoy 1896 yılında "Hacı Murat"ı yazmaya başlar, 1904 yılına kadar çok kez yeniden düzenler. "1902 yılına kadar "Hacı Murat" 9 kez tekrar düzeltilir."[65] Tolstoy, "Hacı Murat"ı yazarken, "ilk taslağı 5000 sayfadan oluşur."[66]

Tolstoy, "Hacı Murat"ı yazdığı 1896-1904 yılları boyunca Kafkasya'ya ve yaşama farklı bir bakış açısı ile bakar. O dönem taşıdığı dünya görüşü ile eski anılarını yaşadığı dönemi bir araya getirmesi onu yapıtı medyana getirirken zorlanmasının nedenlerinden biri olur. Türkiye'de Tolstoy'un yapıtlarındaki Kafkas temasını inceleyerek birçok makale yazan Altan Aykut, Tolstoy'un "Hacı Murat" yapıtını yazmasının bulunduğu dönemdeki dünya görüşü nedeniyle kolay olmadığını söyler:

> "Hacı Murat" romanını yazması, onun o dönemdeki dünya görüşü açısından kolay olmamıştı. O yıllarda fiziki saldırı dahil, her türlü kötülüğe karşı şiddete başvurmadan pasif direniş felsefesini benimseyen Tolstoy, bu düşüncesine tamamen zıt bir yaşam süren, Kafkasların zorlu koşullarında durmadan kanlı çatışmalara giren Hacı Murat'ı kendi düşüncesine uygun olarak, olumlu yönde betimlemekte zorlanmıştı. Çünkü Hacı Murat, pasif direniş felsefesinin tam tersine, romanın başında betimlenen devedikeni gibi, son nefesine kadar özgürlüğünü, kendi istediği gibi yaşama hakkını korumak için ölümü göze alan bir kişiydi."[67]

Tolstoy, yapıtı yazarken bir tarihçi gibi araştırma yapar. Birçok kütüphaneye giderek, arşivlerden yararlanır. M. N. Boyko, Tolstoy'un bu yapıtını oluştururken tarihi gerçeklerden kopmamak için adeta "Hacı Murat" ile yaşadığını belirtir:

> "Tolstoy Hacı Murat'ı yazmadan önce tarihçi A.L Zisserman'ın 'Kafkasya'da 25 yıl' (Dvadtsat pyat let na Kavkaze) adlı yapıtını okumuştur. Ayrıca yazar A.P Andreyev'in 'Dağıstan'ın Labirentlerinde' (Po debryam Dagestane), E.A

---

[65] Larisa Alimpiyeva, "Polilog etnokultur i konflikt mirov v poveti L. N. Tolstogo "Hadji Murat", **L.N. Tolstoy'un Yazınsal Mirası Sunumları**, İstabul, 2008, s.28.
[66] M. N. Boyko, "Kommentariy", **L.N. Tolstoy- RVB sobraniy soçineniiy v 22 tomah**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1985, s.495.
[67] Altan Aykut, "Lev Tolstoy'un "Hacı Murat" Romanı", **Littera Edebiyat Yazıları**, Ankara, C:21, s.15.

> Verderevsiy'nin 'Şamil'in Tutsağı' (Plen u Şamilya) gibi birçok tarihçinin yapıtından faydalanmıştır."[68]

Tolstoy'un yaşının ilerlemiş döneminde bu yoğun çalışma, en iyiyi bulma çabası onu mutlu eder. Tolstoy, "Hacı Murat"ı yazarken adeta yakın bir arkadaşına verdiği sözü tutmanın verdiği huzuru da yaşar. Tolstoy bu uzun öyküyü yazdığı süreçte ve öncesinde birçok defa rahatsızlık da geçirir. 26 Temmuz 1902 yılında Tolstoy'un eşi Sofya Andrevna günlüğünde "Hacı Murat"ı yazdığı döneme ilişkin bilgi verir:

> "Tolstoy sağlıklı, 12 derece sıcaklık ılık bir hava. Müzik dinliyor ve sabah akşam "Hacı Murat"ı yazıyor. Bundan memnunum." [69]

Tolstoy'un "Hacı Murat"ı uzun yıllar yazmasının nedenleri arasında, çok yönlü araştırmasının yanında oluşturduğu taslakların bir türlü beğenmemesi de bulunur. Tolstoy'un "Hacı Murat"ın ilk taslağını 1896 yılında tamamlar. Tolstoy'un bu uzun öyküyü "Hacı Murat" adını almadan önce çok kez değiştirir. Tolstoy yapıtına "Hacı Murat" adından önce iki farklı isim koyar. İlk isim "Devedikeni", ona Kafkasya'yı ve Hacı Murat'ı hatırlatan ölene kadar olan bağımsız duruşunu sembolize eder. Diğeri ise "Gazavat". Gazavat, olgusuna burada ayrı bir başlık açmak gerekir. Gazavat, kelime anlamı olarak Müslüman olan halkın olmayanlara karşı, hayatları uğruna yaşattığı toprakları ve bağımsızlıklarını savunması olarak tanımlanır. Türk Dünyası hakkında araştırmaları olan Abdullah Temizkan, "Kuzey Kafkasya'da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat" adlı çalışmasında, Kafkasya halkının ülkelerini kurtarmadaki azminin gazavat vasıtası ile ortaya çıktığını ifade ederek; Kafkasya halkının birleşmesine neden olan gazavat düşüncesinin sadece inanca indirgenemeyeceğini söyler:

---

[68] Boyko, **a.y.**, s.495.
[69] Şklovski, **Lev Tolstoy**, s.738.

> "Gazavatın fanatik bir din savaşı değil öncelikle bir yurt savunması ve askerî, siyasî ve ekonomik boyutlarının da olduğunun farkında olarak hareket ettiler."[70]

Tolstoy'un bu yapıtına öncelikli olarak düşündüğü "Deve dikeni" ve "Gazavat" adları Hacı Murat'ın bedeninde Kafkas halkının uzun yıllar süren mücadelesini ve boyun eğmeyişini simgeler.

Tolstoy'un Hacı Murat'ı, alay komutanı Vorotsov'u, dağlıları, Şamil'i, I. Nikolay'ı Rus askerlerini anlattığı bu uzun öyküsünün en önemli ana fikri, Kafkasya'da yaşayan halkın toprağını kaybetmemek için verdiği bağımsızlık mücadelesidir. Tolstoy, Ruslar için "öteki" olan dağlıların, dağlılar için "öteki" olan Rusların birbirleri ile ortak yönlerine de yapıtta yer verilir, yüzyıllardır devam eden Kafkasya'daki mücadelesinin bir bölümüne değinir. L. Alimpiyeva, Tolstoy'un bu yapıtı ile XIX. yüzyılda Puşkin, Lermontov gibi yazarlarla Rus edebiyatına yerleşen Kafkasya anlayışını devam ettirdiğini belirtir:

> "Bu uzun öykünün ana fikrinde yazar, Rus ve Kafkas etnik kültürünün etkileşimine duruluyor ve iki dünya arasında yıkıcı çatışmayı kabul etmiyor. Bununla birlikte büyük Rus hümanisti Tolstoy, Rus edebiyatının demokratik geleneğini devam ettiriyor. Tolstoy bu yapıtı ile, Belinski, Puşkin, Lermontov, Marlinski'nin Kafkasya hakkındaki yapıtlarında yer verdikleri -Kafkas probleminin sadece verimli polilog-toplumsal monolog- ile mümkün olduğu anlayışını devam ettirmiştir"[71]

Tolstoy yapıtını meydana getirirken farklı sayıda isimlerle birlikte farklı konu oluşturma biçimlerini de düşünür. Sergeyenko, Tolstoy'un bu çalışmasında ilk yazdığı taslaktan memnun olmadığını ifade eder:

---

[70] Abdullah Temizkan, "Kuzey Kafkasya'da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat", **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2010, sayı:25, s.88

[71] Alimpiyeva, **a.y.**, s.33.

> "Tolstoy, 'Hacı Murat'ın ilk taslağına 'Deve dikeni' adını verir. Fakat yazdığı ilk taslaktan memnun olmaz. 14 Eylül 1896 tarihli günlüğünde yazdığı taslağı 'çok kötü kapa taslak' olarak nitelendirir."[72]

Yazdığı ilk taslağı beğenmeyen Tolstoy, daha sonra bu uzun öyküyü farklı biçimlerde birkaç defa daha kurgular. Bundan sonra Hacı Murat hakkında daha fazla araştırma yapar. Fakat daha sonra yazdığı diğer taslakları da beğenmez. Tolstoy, rahatsızlanarak, 1902'de Kırım'da gider. Bir süre ayrıldığı yapıtını da mutlaka tamamlamak ister. Yasnaya Polyana'ya döndüğünde kardeşi Nikolay Mihayloviç'e yazdığı 20 Ağustos 1902 tarihli mektubunda şöyle der:

> "Uzun süredir, 1851-1852 yılları arası Kafkas tarihini anlatan bir kitap üzerinde çalışıyorum; ve bitirmek istiyorum."[73]

Tolstoy'un "Hacı Murat" yapıtı kendi isteği ile ölümünden sonra yayınlanır. Boyko, yapıtın yayımlandığı ilk biçiminin sansüre uğradığını dile getirir:

> "'Hacı Murat' Tolstoy'un ölümünden sonra 1912 yılında yayınarak, tüm yapıtlarının bulunduğu çalışmada yer alır. Fakat burada I. Nikolay hakkında yazıların olduğu bölüm ve 17. Bölümde Sado'nun köyünün yıkıldığı bölüm çıkarılır."[74]

Sergeyenko'nun da belirttiği gibi; Tolstoy'un "Hacı Murat" uzun öyküsü sansürsüz biçimde ilk olarak Berlin'de yayınlanır:

---

[72] Sergeyenko, **a.g.e.**, s.528.
[73] L. N. Tolstoy, **Pisma 1882-1910**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, toma devyatnatsatnıy i dvatsatnıy, 1984, s.523.
[74] Boyko, **a.y**, s.495.

"Hacı Murat'ın tam metni 1912 yılında Berlin'de yayınlanmış, Rusya'da ise 'Hacı Murat'ın tam metni 1917 yılında basılmıştır."[75]

Tolstoy'un "Hacı Murat" uzun öyküsü 25 bölümden oluşur. Tolstoy bu bölümlerde Hacı Murat'ın mücadelesinin son dönemlerini anlatır. Bu yapıtın içerisinde ise Hacı Murat'ın kendi ağzından doğumundan itibaren yaşadığı mücadele dolu yaşamına yer verilir. Hacı Murat (....-1853) doğmuş, olan adı bir çok efsane ile anılan Kafkas direnişçisi, komutanıdır. Avarlara mensup olan Hacı Murat Çeçenistan ve Dağıstan bölgesinin 3. imamı, Kuzey Kafkasya halklarının lideri Şamil'in (1797-1871) naibidir. 1851'de Hacı Murat ve Şamil'in arasındaki anlaşmazlık[76] nedeniyle Hacı Murat, Ruslardan yardım ister. Tolstoy yapıtında Hacı Murat'ın yaşamına da değinir.

Tolstoy "Hacı Murat"a "Devedikeni" hikayesi ile başlar. Daha önce bahsettiğimiz gibi, bu yapıta ilk olarak bu adı verir. Bu yapıtın en önemli simgesi olan devedikeni diğer bir adıyla da tatar çiçeği Tolstoy'a, Hacı Murat'ı özünde de Kafkasya'yı hatırlatır. Öykünün girişinde bu durum şu şekilde anlatılır:

"Farklı çiçeklerden bir deste yaparak eve dönüyordum. Bir çukurda, harikulade, mor renkli bir deve dikeni gördüm. Bizde, 'Tatar' adı verilen türden bir deve dikeniydi. Bu çiçeklere tarlada biri rastladı mı, büyük bir dikkatle toprağı oyarak kökünden çıkarır. Otlar biçilirken de aralarında böyle bir deve dikeni görünce, onu hemen ot yığınından kimsenin eline batmasın diye alıp bir yana atarlar. Kendi kendime, 'Bu deve dikenini koparıp çiçek demetinin ortasına koyayım' dedim. Çukurun içine indiğimde, çiçeğin ortasına yapışmış, derin ve tatlı tatlı uykuda olan, üzeri hafif tüylü olan bir yaban arısını uzaklaştırdım. Arkasından da çiçeği koparmaya çalıştım. Çok zorlandım fakat sonunda kopardım. Dalında daha güzel duran çiçeği kopardığıma pişman oldum ve onu yere attım. Ne kadar uğraş verdiğini görerek, 'Ne kadar büyük bir yaşama isteği

[75] Sergeyenko, **a.g.e.**, 528.

[76] Şamil, Hacı Murat'ın gücü ve ününden memnun değildir. Kendisinden sonra yerine gelecek kişi olarak imamlığa oğlu Gazi Muhammed'i tayin etmiştir. Bkz: John F. Baddeley, **Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil**, çev:Sedat Özen, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1989, s.417.

vardı!.. Yaşamını verirken bile, bunu ne kadar pahalıya mal etti!' diye düşündüm."[77]

Tolstoy, burada aslında yaşadığı olayı- "Hacı Murat"ı yazmaya başlamaya karar verdiği günü- anlatır ve yapıtına da bu şekilde girerek başlangıcı onu etkileyen Kafkasya'dan bu şekilde bahseder. 1896 yılında Hacı Murat'ı yazmaya karar verdiği gün de onun için böyle başlar. 19 Temmuz 1896 tarihli günlüğünde Hacı Murat'tan bahseder:

"Dün boş bir kara tarlada giderken tatar çiçeğini gördüm. Kırılmış çiçek bana Hacı Murat'ı hatırlattı"[78]

Tolstoy bu girişten sonra, uzun öyküsüne Kafkasya'yı ve Hacı Murat'ı simgeleyen deve dikeni çiçeğinin yaşama direncini, ne olursa olsun teslim olmama özelliğini şu şekilde anlatarak devam eder:

"İleride sağda, tatar çiçeğini gördüm. Üç sap halindeydi, birinin üst kısmı koparılmış, sapın diğer kısmı ise koparılmış bir el gibi sarkıyordu. Diğer bir iki sapta ise birer çiçek vardı. Bu çiçekler de bir zamanlar koyu kırmızıydı, fakat şimdi ikisi de kararmıştı. Saplardan biri kırılmıştı, kırılmış olan kısım, ucunda kara çiçeği ile aşağı doğru sallanmaktaydı. Diğer çiçek de kara toprağın çamuruna bulanmıştı; fakat her şeye karşın yine de dimdik ayakta duruyordu. 'Ne müthiş bir direniş bu!' dedim. 'İnsan buradaki her şeyi kendisine boyun eğdirip hepsini yenmiş! Sadece bu deve dikeni ona teslim olmamış..."[79]

Tolstoy, "Hacı Murat" uzun öyküsüne böyle giriş yapar ve böylece Kafkas öyküsünü yazmaya karar verdiğini söyler. Tolstoy, burada yapıtının nasıl biçimleneceği, hangi

---

[77] L. N. Tolstoy, **Povesti i rasskazi 1903-1910**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, tom çetırnatsatıy, 1983, s.22-23.
[78] L. N. Tolstoy, **Dnevniki 1895-1910**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, tom dvatsat vtoroy, Moskva, s.48.
[79] Tolstoy, **Povesti i rasskazi 1903-1910**, s.23.

kurgular üzerinde duracağı konusunda ipuçları verir. Giriş bölümünde yarım sayfada bir çiçeği betimlemesi ile Kafkas insanını anlatır. Tolstoy, Kafkasya ve Kafkas insanı aklında kalan şu düşünceyi dile getirmeye çalışır: "Dikenleri olan ama bir o kadar güzel, bir o kadar cesurdur Kafkasya. Çok kezler koparılmayı denenmiş, ama boyun eğmemiş, yaşadığı topraklardan bağını koparmamıştır."

Öykünün başlangıç tarihi 1851'dir. Hacı Murat Çeçen köyüne gelir. Öykünün köyde geçen bölümde Tolstoy, Hacı Murat ve köy halkı hakkında bilgiler verir. Hacı Murat'ı "Şamil'in kahramanlığı ile tanınmış naibi", on kadar müridinin sürekli yanında olduğu sancağı olmadan asla köyden çıkmayan biri olarak tanıtır. Sado'nun evine konuk olan Hacı Murat'ın gözlemleriyle Çeçen köyünü, evin iç özelliklerini kişilerin tiplerinin ayrıntılarını verir. Üzerinde sarı gömlek, ayağında lacivert bir şalvar ve kırmızı yelekli zayıf bir kadın, eski kalpaklı epeydir tıraş olmamış bir adamı anlatır. Tolstoy burada "Ne habar, Selamün aleyküm" kalıplarla yerel dili kullanmaya önem verir. Hacı Murat Tatarca konuşur ama Rusçayı da anlar. Tolstoy, burada "İmam, mürit, Gazavat, kunak, beşmet, abat, minaret, müezzin, şariat" gibi yerel sözcükler kullanır. Tolstoy bu uzun öyküsünde Kafkas halkının geleneklerine ne kadar bağlı olduğunu anlatır. İmam Şamil, Hacı Murat'ın ölü ve ya diri yakalanma emrini verir; Sado Hacı Murat'ı koruduğu için hayatını tehlikeye attığını bilir; fakat Sado evinde misafir ettiği bir insanı korumanın kendisi için bir görev olduğunu düşünür. Bu nedenle çoğu kez "Sen benim evimde bulunduğun, ben de sağ olduğum sürece, sana kimse bir şey yapamaz"[80] der. Tolstoy'un bu yapıtını dağ halklarını psikolojileri, özgürlükçü ve ataerkil yapıları, İslam inancına olan bağlılıkları, yaşlılara saygıları, gelenek göreneklerine bağlılıkları gibi ulusal çizgilerini anlatır.

2. bölümde, Kafkasya'nın ileri bir karakol durumunda olan Vozdvijenskaya kalesinde görev yapan Rus askerlerinin durumları, kıyafetleri ve yaşam koşulları

[80] **A.e.**, s.29.

hakkında bilgi verir. Rus askeri Avdeyev diğer askerlere hikayesini şu sözlerle dile getirir:

> "İsteyerek kardeşimin yerine askere gitmeye gönüllü oldum. Kardeşimin beş çocuğu vardı. Bense yeni evlenmiştim. Bunun için annem yalvarmaya başladı. Kendi kendime , 'Eh... gideyim bakalım, belki günün birinde bu iyiliğimin karşılığını görürüm' dedim."[81]

Tolstoy, Rus askerleri arasında da saf duygular taşıyan bir Kafkas Sado kadar ilkeleri olan kişiler olduğunu, bir biçimde "insan insandır"ı anlatmaya çalışır. Tolstoy Kafkasya'da yaşadığı dönemde gözlemlediği halk ile Rus halkı arasında bu şekilde bağlantı kurar.

Üçüncü bölümde, alay komutanı Albay Prens Semyon Mihayiloviç Vorontsov'un da yaşamı anlatır. Vorontsov, aynı zamanda Genel Kurmay Başkanı'nda oğludur. Hacı Murat ailesini kurtarmak için ondan yardım ister. Bu sırada ise Hacı Murat'ın köyden ayrılmak zorunda kalması, evden ani çıkışı yatarken bile giyinik olması Tolstoy'un onun hakkında ayrıntılar verdiği öyküde onun sadece cesur çevik bir asker olduğunu anlatır. Yaşadığı bu mücadele dolu yaşamı yine de Hacı Murat'ı umutsuz yapmamıştır. Tolstoy onun hakkında verdiği bilgileri şöyle sürdürür:

> "Hacı Murat daima talihine güvenirdi. Herhangi bir işe başladığı zaman, o işi başaracağına kesin olarak inanır, gerçekten de her şey istediği gibi olurdu. Birkaç olayın dışında tüm o fırtınalı yaşamı süresince, hep böyle olmuştu. Bu kez de öyle olacağına güveni vardı"[82]

[81] **A.e.**, s. 32.
[82] **A.e.**, s.41.

Tolstoy'un Kafkasya'da gönüllü askerlik yapması ve oradaki gözlemlerinin yapıta doğrudan etki yaptığı görülmektedir. Tolstoy, Rus askerlerinin Kafkasya'da yaşanan savaşa bakışına öyküde şöyle değinir:

> "Subaylar, özellikle harekata katılmış olanlar, biliyorlardı ki, o zamanda Kafkasya'da herkesin ballandıra ballandıra anlattığı çarpışmalar hiçbir zaman olmaz, olsa bile süngülerle kılıçlarla ancak savaş meydanından kaçanlar delik deşik edilirdi. Ama yine de bütün subaylar sanki süngü süngüye savaş olur gibi davranıyorlardı, bu da onlara neşe veriyordu"[83]

Hacı Murat sadece askerliği ile değil, giyiminine verdiği özen, kelimeleri kullanış biçimi, kıvrak zekası ve gülüşü ile de insanların dikkatini çeker. Tolstoy, bu öyküde Hacı Murat'ı sadece Şamil'in naibi ve korkusuz asker olarak tanıtmaz; öyküde onun çok yönlü karakteri hakkında da bilgiler verir:

> "Beyaz Çerkez elbisesi beyaz yeleli atıyla gelen Hacı Murat ilk dakika askerleri etkilemeyi başarmıştı... Yalnız başka kimselere benzemeyen bir tek özelliği vardı: İnsanların gözlerinin içini okuyormuş gibi birbirinden ayrık gözleri"[84]

Vorontsov yazdığı bir mektupta, Hacı Murat hakkındaki görüşlerinden "Belki de Hacı Murat, Avrupa'da doğsaydı yeni bir Napolyon olurdu"[85] cümlesiyle söz eder. Marat Şhalahov, Tolstoy'un Hacı Murat'ın sadece olumlu özelliklerini değil aynı zamanda zaaflarına da yer verdiğini belirtir:

> "Tolstoy Hacı Murat'ı idealleştirmeye çalışmaz. Yanlış yerde ve yanlış zamanda doğmuş bir kahraman olarak onu yansıtır. Tolstoy'a göre, Hacı Murat

[83] **A.e.**, s.43.
[84] **A.e.**, s.46.
[85] **A.e.**, s.62.

sertliğinin yanında ailesine ve özgürlüğüne düşkünlün, hem sempatik hem antipatik, hırslı biridir; yani bir insandır."[86]

Yapıtta yer alan Rus askeri Avdeyev'e özel bir başlık açmak gerekir. 7. ve 8. Bölümlerde, Avdeyev aldığı kurşun yarası ile yaşamını kaybeder. Onun son dakikaları trajik ölümü anlatılır. Kardeşi evli olduğu için onun yerine askere o gelir. Dostoyevski'nin "İnsancıklar" adlı yapıtında olduğu gibi, bu yapıtın kahramanı Avdayev de hayatını fedakarlık üzerine kurar. Ailesine gönderilecek mektupta son sözleri "Varsın yaşasın kardeşi! Allah ona uzun ömürler versin! Be böyle olduğuma memnunun"[87] olur.

9. ve 10. bölümlerde ailesini Şamil'in elinden kurtarmak için Ruslarla işbirliği yapmak isteyen Hacı Murat, Tiflis'te bulunan Kafkasya Valisi Mihail Semyonoviç Vorontsov'a getirilir. Hacı Murat Çara bağlılık yemini etmesine rağmen general Hacı Murat'ın söylediği sözlerden hiçbirine inanmadığını, onun dünyada Ruslarla ilgili olan ne varsa hepsinin amansız bir düşmanı olduğunu, hep de böyle kalacağını çok da iyi bildiğini, şimdilik Çar'a boyun eğmiş gibi görünmesinin zorunlu olduğunun farkındadır. Hacı Murat bir an önce Şamil'in elinde esir olan ailesini kurtarmak ve ondan öç almak ister. Tolstoy olaya yansız bakışını korur. Bir yandan onun ne kadar topraklarına bağlı yiğit biri olduğu ile ilgili bilgiler verirken, bir yandan da ömrü boyunca mücadele ettiği Rusların yanında yer almayı seçmesini birbiri ile çelişen iki durumu açıkça ortaya koyar. M. Şhalahov, Tolstoy'un bu yapıtında Hacı Murat'ı tüm yönleri ile yorumdan kaçınarak ortaya koyduğunu belirtir:

"Tolstoy bu yapıtında çok yönlü ve başkahramanının tek anlam taşımasından uzak durmayı başarmıştır. Tolstoy onu pozitif ve negatif tüm yönleriyle ortaya

[86] Marat Şhalahov , "Şto vızıvayet v vas cam Hadji Murat kak on napisan Tolstım", (Çevrimiçi) http://www.levtolstoy.org.ru/lib/op/author/754, 27 Kasım 2009.
[87] Tolstoy, **a.g.e.**, s.54.

koymuştur. Bazıları için iyi bir savaşçı bazıları için değerlerini yitiren biri olarak akıllarda kalır."[88]

11. bölümle birlikte Tatar dilini akıcı konuşan komutanın yaveri Loris Melikov Prens'in Hacı Murat'ın yaşam öyküsünü kendi ağzından duymak istediğini söyler. Hacı Murat' doğuşundan Şamil'e düşman olduğu döneme kadar yaşamını anlatır.

Tolstoy'un öldükten sonra yayımlanan Çar I. Nikolay hakkında yazdıkları yapıtın 15. bölümde özellikle dikkat çeker. Nikolay'ın odası, gece yaşantısı anlatılarak adeta alay edilir. Tolstoy, Çar'ın Kafkasya'daki yegane politikasının "Meskenleri yıkmak ayrıca Çeçenlerin oturduğu yerde tüm yiyecekleri yok etmek"[89] olduğunu yazar. Otoriteye tümüyle karşı çıkan Tolstoy Kafkasya'da olan savaşı ve suçu iki otoriteye Nikolay ve Şamil'e bağlar.

1852 Ocak ayında, Rus ordusu Çeçenlere baskın yapmak için hazırlıklara başlar, sonrasında Çeçen köyleri yağmalanır. Köylülerin karşısında şimdi iki yol vardır. Ya köyde kalarak bir güçlükle yarattıklarını tekrar yerine koymak, kalanları yeniden onarmak ve belanın geçmesini beklemek, ya da Ruslara boyun eğmek. Onlar ilk yolu seçerek köylerini onararak, Şamil'den yardım isterler.

19. bölümde Hacı Murat'ın Şamil'in emri üzerine Vedeno köyüne götürülen 5 küçük çocuğu, iki karısı ve yaşlı annesi bir evde kalırken, 18 yaşındaki kuyuya hapsedilen oğlu Yusuf anlatır. 1852 Ocak ayında Ruslarla savaşan Şamil, köyü Vedeno'ya döner. Ruslar kendisi açısından, Şamil de kendileri için bu harekatı zafer sayar. Tolstoy bu yapıtında sıklıkla Şamil ve Nikolay arasında benzerlik kurar. Bu öyküde savaşan iki tarafın başında bulunan Şamil de Nikolay da iki despot olarak anlatılır.

[88] Şhalahov, **a.y.**
[89] Tolstoy, **a.g.e.**, s.91.

Birbiri ile farklı iki kültürü temsil eden iki karakterin benzerliklerine yer verilir. Şamil, gözlerini kapattığı zaman kendisine nasıl davranması gerektiğini söyleyecek peygamberin sesini dinlediğini söylerken, Nikolay da karar alırken gözünü kapar; alacağı karar içine doğduğunu ifade eder. Ahmet Muhammed İdris Al-Şeyh, Tolstoy'un bu yapıtında Kafkas ve Rus toplumunun aynı kaderi paylaştığından söz eder:

> "Nikolay ve Şamil farklı tarafta fakat aynı mantalitenin ürünüdür. Tolstoy, Rus ve Kafkas tarihinde yeni bir dönemin başında dialog ile iki kültürün dostluk içinde yaşayacağına inanıyor. Tolstoy'a göre, aslanında iki toplumunda kaderi aynıdır."[90]

Tolstoy'a göre, Şamil'in Hacı Murat ile olan sorunu, onun hiçbir zaman boyunduruğu altına girmemiş olmasıdır. Şamil Hacı Murat'ın iyi ve cesur bir asker olduğunu kabul eder, onun yanında olması durumunda Ruslara karşı verdikleri savaşı kazanacaklarını düşünür. Bu nedenle Hacı Murat'ın teslim olmaması durumunda oğlunu öldüreceğini söyler.

Öykünün 20. bölümde Tiflis'te bulunan Hacı Murat, onu daha yakından tanımak isteyen ne yapacaklarını bilemeyen Ruslar tarafından oyalanır. Hacı Murat ailesini kurtarmanın planlarını yaparken, onlar onu balolara tiyatrolara götürürler. Hacı Murat bu durumdan rahatsız olur; "köpek eşeği etle, eşekte köpeği otla beslemeye kalkışmış ikisi de aç kalmış."[91] sözüyle iki farklı kültürün birbirinin adetlerini kabul edip, birbirine kabul ettirmeden yaşaması gerektiğini söyler.

---

[90] Ahmet Muhammed İdris Al-Şeyh, "Kontseptsiya Kavkaza v povesti L. N. Tolstogo 'Hadji Murat'", **L.İ Şkut Donetskiy natsionalnıy meditsinskiy universitet im. M. Gorkava**, Ukraina, C. 5 (79), 2009, s.5.

[91] Tolstoy, **a.g.e.**, s.111.

Tolstoy'un Hacı Murat yapıtını yazdığı dönemde, Kafkasya hakkında birçok kitap okur ve tarihsel araştırmalar yapar. Tolstoy'un tarihsel gerçeklere ne kadar uyduğunu 1855-1860 yılları arasında Kafkasya'da askerlik görevinde bulunan Rus yazar V. A. Potto'nun (1836-1912) Hacı Murat'ın yaşamını anlattığı çalışmadan çıkarmak mümkündür. Potto, Hacı Murat'ın hiçbir zaman Ruslara ve Şamil'e yakın olmadığını şu sözlerle dile getirir:

> "Hacı Murat 8 Aralık 1851'de başkomutanın yaveriyle birlikte Tiflis'e geldi ve ertesi gün askeri valiye takdim edildi. Askeri vali onu çalışma odasında kabul etti, iltifatlarda bulundu ve onunla Tselmez'de kalan ailesinin akıbeti hakkında uzun süre sohbet etti. Hacı Murat son derece endişeliydi, karısı ve çocukları Şamil'in elinde olduğu sürece bize bir yararı olmasının ve minnettarlığını kanıtlamasının mümkün olmadığını söylüyordu. Şamil'in ailesine ne yapacağı konusundaki bilinmezlik onda sinir buhranları bile yarattı. Hasret çekmeye başladı, yemekten içmekten, uykudan kesildi. Geceler boyunca Tanrı'ya dua ediyor ve yalnız kalmak istiyordu. Bu durumu sağlığı için de tehlike yaratıyordu. Ancak, herkesin dikkatinin üzerinde olmasından bunalmış halde, yavaş yavaş evden çıkarak atla gezilere başladı."[92]

Tolstoy etkilendiği bu coğrafyanın yerel dili ile birlikte masalları şarkıları da bu yapıtta sıklıkla yer alır. Tolstoy'un bir ressam gibi Kafkas dünyasını ve insanını resmettiğini görülür. Alimpiyeva, "Hacı Murat"ı yayımlayan Rus yazar ve eleştirmen Çerniçevski'nin bu yapıt hakkındaki yorumlarını yazar:

> "Tolstoy'un Hacı Murat yapıtını yayınlayan Çernışevski kahramanlarını ruhun dialektiği gibi önemli bir tasvirle sunduğunu fark etti. Ruhun dialektiğini araçsız kahramanın iç dünyasını ve okuyucunun da iç dünyasını kahramanların hislerini bulaştırarak betimledi. Tolstoy Hacı Murat da da ruhun dialektiğin den mahrum bırakmadı."[93]

Şamil'in teslim olmazsa oğlunu öldüreceği haberi Hacı Murat'ı daha hızlı hareket etmeye sevk eder. Daha önce ailesini kaçırmak için anlaştığı dostları Şamil'in "ona yardım edenleri şiddetle cezalandırılacağı" sözlerinden korkar ve vazgeçerler. Hacı

[92] V. A. Potto, "Hadji Murat", **Jurnal naş Dagestan**, No:180, sentyabır-1995, s.12.
[93] Alimpiyeva, **a.y.**, s.27.

Murat'ın bir karar vermesi gerekir o sırada da öyküde yer alan bir Tavin masalını hatırlar:

> "İnsanların yakaladıkları bir şahinin masalıydı bu! Şahin, insanlar arasında uzun bir süre yaşadıktan sonra, dağlara kendi türlerinin arasına dönüyor. Fakat boynunda bir zincir vardır, zincirede çıngıraklar takılmıştır. Bu nedenle şahinler onu aralarına almıyorlar. 'Git..' diyorlar. 'Git... sana gümüş çıngıraklar taktıkları yere... bizde ne çıngırak var, ne de zincir....' Şahin yurdunu bırakmak istemiyor, orada kalıyor, diğer şahinlerde onu öldürüyorlar"[94]

Hacı Murat da sonunun böyle olacağını bilmektedir. Kendisini bekleyen son dağlara kaçmaya kendisine sağdık Avarlarla, ailesinin bulunduğu Venedo'ya baskın yapmak, ya onları kurtarmak, ya da ölmektir. Kaçmaya hazırlanan Hacı Murat babasına söylenen türküyü hatırlar, bu türküde öyküde şu şekide yer alır:

> "Yalın kılıcın beyaz vücudumu delmişti fakat,
> Biricik güneşimi, yavrumu bastırdım yarama...
> Sıcak kanımla yıkadım onu.
> Otlar, kökler kaynatmaya kalmadı,
> Yaram kapandı.
> Küçük oğlum da büyüdü,
> Bir yiğit oldu..." [95]

Son bölümde dramatik bir biçimde Hacı Murat'ın ölümü anlatılır. 5 Nisan günü beş müridini alarak Kazakların gözetiminde gezintiye çıkmış olan Hacı Murat, Kazaklardan kaçmayı başarır. Fakat girdikleri tarlanın her yanı balçıkla sıvandığından gece beklemeye karar verirler. Teker teker müridlerinin ölmesinden sonra yaklaşık 300 kişi olan düşmanı ile çarpışan Hacı Murat bir an bile teslim

[94] Tolstoy, **a.g.e.**, s.120.
[95] **A.e.**, s. 123.

olmayı düşünmez. O anda bile ırmaktan kaçacağını düşünmüş, bir an bile korkuya kapılmaz. Tek başına mücadele eden Hacı Murat'ın Rusların hizmetinde bulunan Hacı Ağa Mehdunlinskiy tarafından başı kesilir.

John F. Baddeley "Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil" adlı çalışmasında, Hacı Murat'ın ölüme giderken gözünü kırpmadığını yazar:

> "Sonunda mermileri bitince Hacı Murat, başında kalpağı düşmüş ve elinde kılıç, siperden fırlayarak ölüme koştu. Kendisiyle birlikte iki adamı da parçalandı. Geriye kalan diğer iki mürid ağır yaralı olarak ele geçirildi ve daha sonra da idam edildiler. 24 Nisan'da Vorontsov onun için 'Hacı Murat yaşadığı gibi cesur öldü. Onun hırsı cesaretine eşitti ve ikisinin de sınırı yoktu' demiştir."[96]

Tolstoy yapıtını tarlanın ortasında ezilmiş olan deve dikeni ile Hacı Murat'ın bu ölümü hatırlattığını belirterek bitirir. Tolstoy "Hacı Murat"ın sonuç kısmında okuyucuya sürpriz yapmaz. Tolstoy sonuç bölümünde yer alan bu trajik ölüme yer verirken, bir insanın ölümünü ya da Hacı Murat'ın sonunu anlatmayı amaç edinmez. Tolstoy giriş bölümünde de dile getirdiği gibi asıl anlatmak istediği hiçbir zaman mücadeleyi bırakmayan Kafkasya'dır. Yaşanan bir son değil devam eden bir mücadele sürecidir. Tolstoy'un bu yapıtında anlatılmak istenen dağlılarla Rusların savaşı değil, doğruluğun savaşıdır.

Tolstoy'un bu yapıtında sonuç kısmına varması, konuyu işleyişi biçimi hızlı gelişir. 24. Bölümde Hacı Murat'ın bir süre kaldığı Rus kalesine kesik başının gelmesi ve ardından son bölümde nasıl öldürüldüğü anlatılır. Pospelov, Tolstoy'un bu yapıtında sonuca hızla ilerlediğini söyler:

---

[96] Baddeley, **a.g.e.**, s.417.

> "Süje içerisinde aksiyonun temel evrelerinden biri de doruktur (kulminasyon) yani süjenin en önemli gerilim noktası. Tolstoy'un Hacı Murat öyküsünde birdenbire varılan çözüm (kahramanın dağlara kaçması ve orada ölmesi) eylemin gelişimi içindeki belli bir gerilim yükselişi yoluyla önceden hazırlanmış değildir"[97]

Tolstoy yaşamında çıkmaza girdiği bir sırada seçimi Kafkasya'ya gitmekle kullanır. "Hacı Murat"ta da Kafkasya'da bulunduğu yıllarda yaptığı gözlemleri ve duygularını harmanlar. Sultanov, Tolstoy'un yaşamının son anına kadar aklından çıkmayan Hacı Murat ile otoriteye karşı duran güçlü direnişi anlatır:

> "Tolstoy'un 'Hacı Murat'ı yazarken bazı amaçları vardır: insanın kaderi onun özgür iradesi ve yıkılmamış cesareti ve kararlılıkla direnmek ve suçun etik değerinin arkada bırakarak kahramanının haklılığını göstermektir."[98]

Tolstoy'un Hacı Murat'ı Kafkasya'da bulunduğu 1851 yılında gazetelerden haberini okuyarak tanıdığını belirtmiştik. Sergeyenko, 1851'in sonunda Hacı Murat'ın Rusların tarafına geçtiğinde Tolstoy'un, onun bu hareketini şiddetle kınadığını belirtir:

> "Tolstoy 23 Aralık 1851'de yazığı mektupta Şamil'den sonra ikinci adam olan Hacı Murat Ruslara teslim oldu. Bu bütün Çeçen yiğitler arasında ilk defa oldu. İlk alçaklıktır." [99]

Tolstoy, o dönem Hacı Murat'ın Ruslara teslim olmasını alçaklık olarak değerlendirir. Aradan geçen elli yılda Tolstoy, "Hacı Murat"ı yazarken bu düşüncesinden arınmış, geçen yılların onu kendi ruhunda akladığı bir dönem olarak karşımıza çıkar. Altan Aykut, Tolstoy'un yaşamının ileriki dönemlerinde Hacı Murat hakkındaki görüşlerinin değişimine dikkat çeker:

---

[97] Pospelov, **Edebiyat Bilimi**, s. 249.
[98] K. K. Sultanov, **Ot doma k miru**, s.114.
[99] Sergeyenko, **a.g.e.**, s.518.

> "Tolstoy, yaşamı boyunca Kafkaslarla ilgili kaynaklara ve arşiv belgelerine ulaştıkça Hacı Murat'ın gönlüne yakın bir karakter olduğunu görmüştür. Romanda onu, içtenlikle dindar, ailesine bağlı, duygulu, dost canlısı, sağlam ahlaki değerleri olan bir kişi olarak betimlemiş, onun bu yönlerini öne çıkarmıştır. Kişisel ilişkilerinde Hacı Murat'ın, farklı din ve etnik kökenli kişilere karşı ön yargısı yoktur."[100]

Tolstoy'un Kafkas temasını işlediği yapıtlarıyla Lermontov'un yapıtları arasında yakınlık olduğunu çalışmamızın ilk bölümünde değinmiştik. A. M.Antipova, Hacı Murat'ta da bu özellik dikkat çektiğine vurgu yapar:

> "Tolstoy'un "Hacı Murat" romanında Lermontov'un 'Tartışma' adlı şiirinden bir bölüm bulunuyor. Bu da Lermontov ve Tolstoy'un savaş betimlerini içeren ve Hacı Murat'ın temel konularından olan despotizmi yansıtmaktadır."[101]

Rommain Rolland "Tolstoy'un Hayatı" adlı çalışmasında, Tolstoy'un bu destansı yapıtında görüşün öyküye yeğ tuttuğunu söyler:

> "Tolstoy bu kitabı yazarken sanat olanaklarını tam olarak avucunda tutuyor. Görüş (gözlerin ve ruhun görüşü) kusursuzdur. Ama, işin tuhafı öyküye gerçekten ilgi duyulmaz: çünkü Tolstoy'un da tam anlamıyla ilgilenmediği sezilir. Anlatı sırasında karşımıza çıkan her kişi aynı sevgiyi uyandırır kendisinde; yalnız söyle bir önümüzden geçerse, herbirinin tam bir portresini çizer. Ama, hepsini sevdiği için hiçbirini yağ tutmaz. Bu dikkate değer öyküyü içten bir gereksinim duymadan tümüyle bedensel bir zorlukla yazar sanki. Başkalarının kaslarını çalıştırdığı gibi, o da zihnini çalıştırır. Yaratmak gereksinimindedir. Yaratır."[102]

---

[100] Aykut, **a.y.**, s. 17.
[101] A. M. Antipova, "Traditsii izuçeniya tvorçestva L. N. Tolstogo v oteçestvennoy şkole", **Tolstoy eta tselıy mir,** Paşkov Dom, Moskva, 2004, s.183.
[102] Rolland, **a.g.e.**, s.119-120.

Tolstoy'un daha öncesinde de yapıtlarında da Kafkas dünyasına yer verdiğini belirtmiştik. Sultanov, Hacı Murat ise bu yapıtlar içinde ayrı bir öneme sahip olduğu kabul eder:

> "'Baskın' ve 'Orman "Kesimi' öyküleri, 'Kazaklar' ve 'Kafkas Tutsağı' yapıtlarında güç toplayan Tolstoy, "Hacı Murat"ta gücünde doruğa varmıştır."[103]

## 3.6. Tolstoy'un Yapıtlarındaki Kafkas Temasında "Ötekileştirme"

Yüzyıllardır tartışılan "öteki" kavramı, genel hatları ile "farklı olan" olarak tanımlanır. En basit tanımıyla, "bizden olmayan" "bir diğeri" olarak tanımlanan "öteki", özellikle Doğu-Batı kavramları ile beraber kullanılır. "Öteki", "düzen bozan, yabancı" tanımlamalarını da içerir.

"Öteki" kavramı açıklanırken, kültürlerin birbirine öteki olarak bakması bunun nedeni olan kültürel farklılıkları başlıca üzerinde durulması gereken konudur. Kültür, bir toplumun duruş ve düşünüş birliğini oluşturan, gelenek durumundaki her türlü yaşayış, düşünce dil ve sanat varlıklarının birleşimi ve belli bir konuda edinilmiş geniş ve sitemli bir bilgiler topluluğudur. Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği her türlü maddi ve manevi özellikler ile de ulusal kimlik ve ulusal kültür unsurları biçim alır. İ. Süphandağı "İslam ve Batı Arasında Oryantalizm" adlı çalışmasında, "öteki" anlayışının açıklanmasında "ben" düşüncesinin egemen olduğunu ifade eder:

> "Ben olmadan bir 'öteki'nin olması mümkün değildir. 'Öteki' her şeyden önce 'ben'e yapılan bir gönderimdir. 'Ben' de aynı şekilde ötekine yapılan bir gönderimi duyurur"[104]

---

[103] Sultanov, **a.g.e.**, s.219.

[104] İsmail Süphandağı, **İslam ve Batı Arasında Oryantalizm**, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2004, s.53.

Bir ülkenin ya da bir bölgenin kültür ve bunun biçimlendirdiği ulusal kültürü incelerken orada yüzyıllardır yaşanan siyasi gelişmelere ve bulunduğu coğrafyaya da bakmak gerekir. Bu nedenle ilk bölümde yer alan Kafkasya ve hatırlattıklarına tekrar ele alınmalıdır. U. Tavkul "Kafkasya'da Konuşulan Türk Lehçeleri" adlı çalışmasında, Kafkasya kültürü ve tarihinin biçimlenmesinde de bulunduğu coğrafyanın yanında tarihi süreç içinde yaşadığı sosyal ve siyasi olaylar etkili olduğunu belirtir:

> "Tarih, dil, kültür araştırmaları açısından Kafkasya siyasi veya fiziki bir coğrafya parçasının adı değil, bölgenin binlerce yıllık tarihi içersinde etnik ve sosyolojik süreçler sonucunda oluşmuş ve şekillenmiş etnik ve sosyo-kültürel bir coğrafyanın adıdır."[105]

Kafkasya tarihi geçmişi itibari ile çok çeşitli halk mozaiğini içinde barındırır. Abazalar (Abhaz-Abazin), Çerkesler, Avarlar, Lezgiler, Kumuklar, Dargiler, Laklar, Karaçay-Balkarlar, Osetler, Çeçen-İnguşlar gibi birçok Kafkas halkı, yüzyılca aynı kültür etrafında biçimlenerek, birlikte Kafkas kültürünü oluşturur.

Kafkasya halkının toplumsal yapılarını belirlemede stratejik konumları da ön plana çıkar. Dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Kafkasya, içinde barındırdığı doğal zenginlikler nedeniyle de önemli bir coğrafyadır. Karadeniz ve Hazar arasında Orta Asya ve Orta Doğu'daki stratejik enerji kaynaklarına yakınlığı nedeniyle Kafkasya, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar hem stratejik konumu hem coğrafi koşulları nedeniyle savaşların eksik olmadığı bir yer olur. Yunan, Roma, Cenevizlerden, Anadolu ve Mezopotamya medeniyetlerinden; Rusya, İran ve Osmanlı İmparatorluklarına kadar birçok kültürün bir dönem içinde yaşadığı bölge olur. Bu kadar farklı tipte etnik grubun bir araya gelmesi ile farklı gelenek ve

[105] Ufuk Tavkul, "Kafkasya'da Konuşulan Türk Lehçeleri", **Kırım Dergisi**, C:15, No:57, Bakü, 1998, s.38.

görenekler iç içe geçer. Birçok defa işgale uğrayan Kuzey Kafkasya'da yaşayan halklar coğrafi şartların getirdiği vasıfla güçlü ve mücadeleci bir yapıya sahip olurlar. Rus yazar Platon Zubov'un "Kafkasya Tablosu" (Kartina Kavkazskogo kraya,1835) adı verdiği yapıtında, bu bölgenin görüntüsünü çizerken Kafkasya'nın coğrafi yapısının, etnik kimliğinin ve stratejik yapısının oluşan değerler ve kültürdeki payını gösterir. Kafkas kültürünün çeşitliliğinden söz eden ve etnik kimlik farklılıklarına da değinen Zubov, bu halklardan biri olan Kuzey Kafkasya'nın kuzeybatısında yer alan Nogaylar hakkında şöyle der:

> "Göçebe hayatı Nogayları erişilmez bir etnik grup yapmaktadır. Şaşırtıcı bir biçimde güçlükler ve yetersizliklerle mücadele eden bir yapıları vardı"[106]

Kuzey Kafkasya'nın farklı etnik ve inanç yapısı, nedeniyle de bu bölge Rusya için uzun yıllar bir mücadele alanıdır. Kafkasya'nın farklı gelenek ve görenekleri ile bulunduğu coğrafyası ve halkların mücadeleci yapıları Rus toplumunun ve edebiyatının en fazla ilgilendiği alanlar olur. XIX. yüzyılda Rusya'nın Kafkasya'ya bakış açısı ve edebiyata yansıması, Doğu temasının yansıması ile iç içe geçmiş durumundadır. İmparatorluğun topraklarının büyümesi Rusya'nın Doğu olarak Kafkasya'yı görmeye başlar. I. Petro ile başlayan her alanda Avrupalılaşma süreci, Rusya'nın Batı'ya yakın politika benimsemesine yol açmış, Rusya modernleşme ve gelişmeyi içinde barındıran Batı'yı örnek almak için çalışmalarda bulunulur. Fransızca öğrenmek bir kültür simgesi olur, batılı yazarların yapıtları basılır. Batı için Doğu bir ötekileştirme sembolüdür. Bu nedenle Doğu, Rusya tarafından bir "öteki" olarak görülmeye başlanır. Doğu-Batı kavramı ile ilgili çok sayıda yapıtı bulunan Kuramcı Edward Said, Doğu bilimi olan Oryantalizm'in, Batı'nın Doğu'yu algılaması olduğunu söyler:

---

[106] Platon Zubov, **Kartina Kavkazskogo kraya**, Peterburg, Tipografiya konrada vitsgebera, Ç:2, 1835, s.48.

> "Oryantalizmin yapısı bize yakın olan 'biz' ile (Avrupa, Batı) bize yabancı olan 'Onlar' (Doğu) arasındaki farkı doğrulamaktadır. Bu görüş bir anlamda yoktan var edilmiş fakat daha sonra her iki dünya üzerinde varsayılan hayallerin gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. Doğulular kendi dünyalarında yaşamakta, 'Biz' ise kendi dünyamızda yaşamaktayız."[107]

Said'in de "Oryantalizm" adlı yapıtında söz ettiği gibi; Batı'nın Doğu'yu öteki görme durumu uzun yıllara dayanır. Rusya'nın Doğu'yu algılaması Batı'dan farklı olur. Çünkü Rusya, Doğu'ya coğrafya olarak yakın bir konumdadır; bu da Rusya'nın Doğu kültüründen daha da etkilenmesine neden olur. Özellikle XVIII. yüzyılda Batı'ya yaklaşmaya çalışan Rusya'nın XIX. yüzyılla birlikte Doğu'ya olan ilgisi artar. Batı Rusya'nın manevi hayatındaki beklentileri sağlayamaz. Genel Rus algılayışında, Doğu hep Rusya'nın yanı başında ve "onun" olandır; Batı ise ulaşılması gereken bir "hedef" durumundadır. Rus Edebiyatı'nda da Kafkasya'ya duyulan ilginin 1820'li yıllarla doruğa çıkar. Doğu'nun egzotik havasına duyulan ilgi ile birlikte yazarlar Kafkasya'ya yaklaşırlar. Fakat edebiyat yapıtlarına sadece o bölgenin doğasının ve kültürünün bıraktığı etki yansımaz. Kafkas Savaşı asıl ilginin nedenidir.

XIX. yüzyıl Rus edebiyatı, toplumun o dönem duygularını ve yaşayışını öğrenmek için bize önemli bir kaynaktır. Rus edebiyatında dolayısıyla Rus toplumunda o dönem Kafkasya coğrafyası için oluşan görüşlere bakmak gerekir. Rus yazarları arasında Rusya'nın Kafkasya algısının savaşlardan, bölgenin stratejik ve jeopolitik öneminden çok daha önemli derin sebepleri olduğu ortak görüştür. Rus Yazar A. Y. Gordin, "Kültür ve Toplum" (Kultura i obşestvo) adlı çalışmasında, 1810'lu yıllarla Rus soylularının aydınlanma zamanı getirdiği dönemde (XIX. yüzyılın ilk yılları ile birlikte) Kafkasya'nın kültürel ve psikolojik bir fenomen gibi ortaya çıktığını yazar:

---

[107] Edward Sait, **Oryantalizm**, Çev. Nezih Uzel, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1998, s.68-69

> "Rusya'da, Kafkasya algısı kültürel-psikolojik bir fenomen olarak 1810'lu yılların ortalarında soyuların aydınlanması ile doğmuştur."[108]

Rusya'nın Kafkasya'yı "öteki" olarak algılanmasının sebebi bulunduğu coğrafya olduğu kadar aynı zamanda sahip olduğu doğa özellikleridir. Rusya bilindiği gibi, geniş düzlüklere olan bir coğrafyaya sahiptir. Rusya'nın geniş ova ve ormanları sadece yaşayış tarzını belirlememiş, savaş stratejileri de bu özelliğinden etkilenir. Rusya'nın 1812'de Vatan Savaşı'nda Fransa'yı ve II. Dünya Savaşı'nda Almanya'yı yenmesinde düz arazi ve bunun getirdiği, engelle karşılaşmayan aşırı soğuklar büyük etkisi olur. Kafkasya ise genel itibariyle dağlık bir arazi üzerindedir. Kafkasya, adını aldığı dağlarının ise ortalama yüksekliği 3720 m civarındadır. Gordin, Rus algısında Kafkasya'nın oluşumunda coğrafik koşullarınında payının olduğunu vurgular:

> "Rus insanı için Kafkasya'nın sembolü dağlardır- bölgenin bu görünümü Rusya'nın Büyük Rus Ovası anlayışı karşıtlık oluşturur."[109]

Engin dağlarla çevrili aynı zamanda içerisinde verimli ovaları da barındıran Kuzey Kafkasya'da halk doğayla uyum içinde yaşar. Yaşam tarzını ve insan doğasını belirleyen bu coğrafi faktörler Kafkasya'yı Rusya için öteki yapan nedenlerdendir. Böylece, Rus edebiyatında yer alan yapıtlarda çok sayıda etnik gruptan oluşan halk, dağlılar (gortsıy) ismiyle yer alır. Tarihçi Mahmut Bi'ye göre, "Kafkas bölgesine tabii karekterini kazandıran Kafkas Dağları'dır."[110]

Önceki bölümlerde Kuzey Kafkas halkının farklı yıllarda olmakla birlikte geneli itibariyle XIX. yüzyılda İslam dinini benimsediğini çalışmamızın ilk bölümündeyer vermiştik. Kafkasya'yı Rusya için bir "öteki" yapan başka neden de benimsedikleri dini inançlardır. Batı'nın Doğuya bakışı belirleyen en önemli etken olan inanç faktörü Rusya'nın Kafkasya algısında da etkili olur.

---

[108] A. Ya. Gordin, "Russkiy çelovek i Kavkaz", **Kultura i obşestvo**, Moskva, Almannah Fonda im. Lihaçeva. Vıp.2-3, SPB, 2006, s.112.
[109] Gordin, **a.y.**, s.115.
[110] Mahmut Bi, **Kafkas Tarihi**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2007, s.97.

Kafkasya, XIX. yüzyılda aynı zamanda bir sürgün yeridir. A. S. Puşkin, M. Yu. Lermontov gibi özgür düşünceli yazarlar Çara karşı çıktıklarından dolayı Kafkasya'ya sürülür. Aralıkçı isyancıları aynı şekilde Kafkasya'da sürgünde bulunurlar. Puşkin ve Lermontov ile birlikte Rusya'nın doğusu kabul edilen Kafkasya'ya farklı ve yeni bir bakış açısı geliştirilir. Puşkin ve Lermontov yapıtlarında Kafkasya'nın doğal güzelliğini anlatmakla birlikte, orada yaşanan Kafkas Savaşını da yapıtlarına taşırlar. Puşkin ve Lermontov'un içinde bulunduğu Rus yazarların bazıları Kafkasya'nın farklı yüzünü göstererek uzak görünen coğrafyayı yakınlaştırmışlar, ötekini merak etme dürtüsüyle yola çıkarlar.

Tolstoy'un yaşamında da Kafkasya'nın önemli bir yeri olduğu çalışmamızın önceki bölümlerinde ayrıntılı bir biçimde yer vermiştik. Tolstoy, Puşkin ve Lermontov gibi yapıtlarında Kafkasya'yı sadece bir konu olarak seçmemiş, onu yaşamının her alanına koymuş ve hiçbir zamanda onunla bağlarını koparmaz. Batı'ya yolculuğunda istediğini bulamayan Tolstoy, hep Doğu'ya yönelir. Tolstoy'un yaşamında Doğu ve Kafkasya her dönem yer alır. Üniversitede Doğu Dilleri bölümüne girmiş, 23 yaşında mutluluğu ve yaşamının amacını aramak için gönüllü asker sıfatıyla Kafkasya'ya gider. Tolstoy'un yaşamında ve yapıtlarında gördüğümüz Kafkasya, onun için bir çıkış noktası olur. Önceki bölümlerde yer aldığı gibi, Tolstoy, Kafkasya'da bulunduğu dönemi hayatının en mutlu günleri olarak sayar.

Tolstoy'un Kafkasya'da bulunduğu 1851-1854 yılları arasında Rusya ve Kuzey Kafkas halkları arasında yapılan savaşlarının en yoğun dönemi yaşanır. 1817-1864 döneminde Rusya'da ve Rus edebiyatında Kafkasya anlatılırken ağırlıklı olarak Rus askerlerin kahramanlıklarından ve Kafkasya'daki başarılarından söz edilir. Tolstoy, geneli otobiyografi özelliği taşıyan ilk dönem yapıtlarında Kafkasya'yı tanımaya ve savaşı sorgulamaya çalışır. İlk savaş temalı öyküleri "Baskın" ve "Orman Kesimi"ni Kafkasya'da bulunduğu dönemde gönüllü subay olarak katıldığı baskınlardan

etkilenerek yazar. Kafkas doğasını betimlemeleri onda uyandırdığı etkilerle birlikte, öykülerinde özellikle Rus subaylara yer verir. Tolstoy burada halkın savaş karşısında düştüğü duruma bakar ve sorgulamaya başlar. Buraya gelmeden önce Kafkasya hakkında savaş öyküleri ve Rus askerlerinin kahramanlıkları konusunda öyküler duymuştur. Bu nedenle "kahramanlık nedir" kavramını sorgular. Bu ilk savaş öyküleri "Savaş ve Barış" romanının alt yapısını oluşturması nedeniyle de ayrı bir önem taşır.

Tolstoy'un Kafkas temasını işlediği ve Kafkasya'da bulunduğu ilk yıllardan itibaren oluşturduğu anılardan oluşturan "Kazaklar" uzun öyküsünde, Rus algısında var olan "uygar" toplumla yani Rus soylularla onların "öteki" olarak kabul ettiği dağlıların yaşamları karşılaştırılır. Tolstoy'un 1862 yılında tamamladığı bu yapıtında, bu iki farklı kültür, Doğu ve Batı gibi farklılıkları ile okuyucuya sunulur. Bu otobiyografik uzun öyküde, Tolstoy Kafkasya'ya gelip Kazak köyüne geldiği ve ayrıldığı süreci yaşadığı ruhsal ve düşünsel değişim aktarılır. Kafkasya'ya yola çıkmadan o dönem Kafkasya'ya giderken "ne olacağını bilmiyorum" giyerek içindeki korkuya yer verir. Yapıtın 33. Bölümünde yer verdiği mektupta ise Rus soylularına "Hepiniz bana o kadar zavallı ve değersiz görünüyorsunuz ki" diyerek sorgulamanın önüne geçmiş Kafkasya'dan yana saf tutmuştur. Bu dönem Tolstoy'un sorgulama sürecidir.

Tolstoy'un Kafkasya'da bulunduğu dönem ile 10 yıllık bir dönemde tamamladığı "Kazaklar" yapıtını çok kez yeniden gözden geçirdiğini önceki bölümlerde dile getirmiştik. Burada gitmeden öteki olarak gördüğü Kafkas halkının düşüncesinin değiştiği kafasının karıştığı görülür. Yapıtın ilk bölümünde, Olenin aklında olanları, Rusya'nın o dönem bakış açısını şu şekilde gösterir:

> "Olenin'in Kafkaslar hakkındaki düşleri amlatbeyler (Kafkaslardaki eşkıyaların adı), dağlar, uçurumlar ve korkunç seller ve tehlikeler ile doluydu."[111]

[111] Tolstoy, **Povesti i Rasskazi 1857-1863**, s.159.

Tolstoy Kafkasya'ya gitmeden önce bilmediği ancak Rusya'da o dönem hakkında olumsuz şeyler duyduğu bir coğrafyaya gider. Bunu en iyi biçimde onun otobiyografik özellik taşıyan Kafkasya'ya gittiği dönemi anlatan "Kazaklar"dan anlıyoruz.

"Kazaklar"da insanları soylu ya da dağlı olmakla değil, insan olmakla değerlendiriyor. Ötekileştirme yapmayan Tolstoy, "Kazaklar"ın 20. Bölümde av yaparken doğanın içindeki hislerini anlatıyor, insanların birbirinden farklı olmadığına değinir:

> "O anda bir Rus soylusu, Moskova'nın yüksek sosyetesinin bir üyesi, falancanın dostu, akrabası olmadığını, belki o anda çevresinde yaşayan sivrisineklerden ya da bir geyikten farksız olduğunu anlıyordu."[112]

Tolstoy savaş ve Kafkas temasını içinde barındıran 1904 yılında tamamladığı "Hacı Murat" uzun öyküsünü ise yaşamının son dönemlerinde yazmıştır. Bu dönem onun şiddet duygularından arındığı bir dönemdir. Böyle bir dönemde "Hacı Murat" gibi bir yapıtı yazmak istemesi şaşırtıcıdır. Bu kitaptan 42 yıl sonra tamamladığı "Hacı Murat" uzun öyküsünde ise Tolstoy, tarihi bir kişilik olan Hacı Murat'ı kullanarak Kafkas Savaşını anlatır. Tolstoy Hacı Murat'ta derin gözlem gücü ile "farklı" bir kültür dünyasını savaşın kanunları ile insanların ve kültürlerin birbirleri ile kaçınılmaz etkileşimine yer verir. Tolstoy, 1852 yılında yazdığı "Baskın" öyküsünde "Kahraman nedir" sorusunun cevabını 1904'de tamamladığı "Hacı Murat" yapıtında Hacı Murat ile bulur. "Hacı Murat"ı yazarken Tolstoy, savaş temasını içeren birçok yapıtında olduğu tarihçi gibi araştırma yapar, arşivlerden yararlanmış, olaya her ayrıntısı ile sağdık kalır.

İlk öykülerinde Rus askerlerinin kahramanlığından söz eden Tolstoy, "Hacı Murat"ta yalın bir asker olan Avdayev'i anlatır. Rusya ve Kafkasya arasında yüzyıllardır süren

[112] **A.e.**, s.227.

savaşlardan askerlerin, köylülerin genel anlamı ile iki halkın zarar gördüğünü anlatır. İnsana insan olarak bakan Tolstoy'a göre, asıl suçlular Nikolay ve Şamil'dir. "Hacı Murat"ta önceki deneyimlerinden yararlanarak suçluyu da tayin etmiştir. Bu yapıtında Tolstoy, iki dünyayı yakınlaştırmaya çalışır. Daha önce bu temayı anlattığı diğer yapıtlarında olduğu gibi savaşı değil, savaştaki insana bakmıştır. Bu savaşın bir çıkış noktasını aramaya çalışır.

Tolstoy, Kafkas temasını içeren tüm yapıtlarında Kafkasya'nın doğa güzelliklerin söz eder. "Kazaklar"da Olenin, bölgeye gönüllü subay olarak yolculuğu sırasında gördüğü "dağ manzarası karşısında serap mı görüyorum" diyerek beğenisini bu sözlerle anlatır. Aynı biçimde "Baskın" adlı öyküsünde, öğle vaktini zirvesinde beyaz olan dağın beyaz-lila bulutları giyinmesi olarak tanımlar. Aynı yapıtında, doğanın koşullarının sonucu olan çalışkan ve güçlü Kafkas kadınlarından, dağlarla çevrili Kafkasya'nın vatanı için ölümü göze alan gençlerinden bahseder. K. Sultanov, Tolstoy'un Kafkas ve savaş temasını taşıyan tüm yapıtlarında doğa güzelliklerinin insan davranışına etkisini incelediğini söyler:

> "Tolstoy'un ilk savaş teması taşıyan yapıtı olan 'Baskın'dan bu konudaki son eseri "Hacı Murat"a kadar doğanın ihtişamını ve sadece kendi üzerinde olmayan insan davranışlarında olan derin etkisine yer vermektedir."[113]

Tolstoy, yapıtlarında Kafkas halkının günlük hayatını ve yaşadıkları köyleri de ayrıntıları ile okuyucuya aktarır. Kazaklar yapıtının dördüncü bölümünün tamamı Kazak köyünü ve orada yaşayan insanların gelenek ve göreneklerini anlatmaya ayrılır. "Kazaklar"ın 5. bölümünde, yakası açık Kazak balıkçı, köşe başında dalları kesen kadın, Kazak çocukların bağırışları ve koşuşturmalar anlatılır. "Hacı Murat"ta ise 2. bölümde köye bir Kafkas köyüne gelen Hacı Murat'ın gözünden köy ahalisi, evlerin biçimleri, kılık kıyafetler betimlenir.

---

[113] K. Sultanov, "Povest "Hadji Murata" v Kontekste Mirovozzrençeskih İskaniiy L. Tolstovo", L. N. **Tolstoy'un Yazınsal Mirası Sunumları**, İstanbul, 2008, s.219.

Tolstoy, "Hacı Murat" ve "Kazaklar" adlı yapıtlarında bölge halkının gelenek göreneklerden özellikle bahsedilir. Hacı Murat'ın 6. bölümünde, Hacı Murat Albay Vorontoz'un evine gelen Hacı Murat albayın küçük oğlunun kılıcını beğenmesi üzerine Kafkas geleneği olarak ona hediye eder. Kazaklar'da da Kafkasya'da yapılan bağ bozumu şenlikleri ile ayrıntılara yer verilir.

Tolstoy yapıtlarında Kafkas kültürünü anlatırken, yerel dilden kelimelere yer vertir. Kunak (arkadaş), cihir (Kafkas içkisi), beşmet (Çerkez kıyafeti), lapçin (ev ayakkabısı), sarafan (kadınların giydikleri kıyafetler) gibi kültürü yansıtan kelimelere ve Allah verdi (İçtikten sonra söyledikleri söz), Sağ bu(Sağ ol), Ayia (Çeçen dilinde-Evet), yerel dilden cümleler kullanır.

Alman sosyolog ve siyaset bilimci Jürgen Habermas "Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak" adlı çalışmasında, bir toplumun geleneklerinin korunmasının onlarının tanınması anlamını geldiğini yazar:

> "Kimliğin oluşturduğu yaşam biçimlerinin ve geleneklerinin korunması, zaten üyelerin tanınması demektir, amaç idari uygulamalarla bir soyu kprumak değildir. Ekolojik açıdan soyların korunması kültürlerle sağlanamz. Kültürel ananeler ve içlerinde dile getirilen yaşam biçimleri normalde tutsak aldıkları ve kişilik yapılarını biçimlendirdikleri insanları inandırarak, başka bir değişle, benimsemelerine ve bunları sürdürmelerine güdüleyerek yeniden oluşturulabilir."[114]

Tolstoy, Kafkas temasını içeren yapıtlarında anlatılan sadece Kafkasya ve orada yaşayan halka yetinmez. Yapıtlarında birbirlerinin diğeri olan halkları karşılaştırarak

[114] Jürgen Habermas, **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak**, çev: İlknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.130.

toplumların farklı kültürlere sahip olmasına rağmen birbirlerinden o kadar da farklı olmadığını, yaşamları uğruna verdikleri vatan sevgisinden, fedakarlık ve sevginin en yüce duygu olduğundan, her şeyin üstünde insan mutluluğunun olduğu mesajlarını da verir. Tolstoy "Hayat Üzerine Düşünceler" adlı yapıtında, sadece kendini düşünen ve üstün tutan insanlar ve toplumların kaybetmeye mahkum olduklarını ifade eder:

> "Her kim ki kendi hayatını korumaya çabalar o adam hayatını kaybeder. Ve her kim ki, hayatını benim uğruna kaybeder; ancak o zaman hayata hakkıyla sahip olur."[115]

Bu bağlamda, yaşamının üç dönemini kapsayan yapıtlarında Tolstoy'un, Kafkasya hakkında üç farklı bakış açısı ile karşılaşılır. Tolstoy ilk yapıtlarında, Rusya'yı öne çıkarması, Rus askerlerine ve kahramanlıklarına ağırlık verirken, "Kazaklar"da iki dünyayı birbirinden tamamen ayırarak ve Kafkasya hakkında saplantılı düşüncelerinden dolayı Rus soylularını suçlar. "Kazaklar"da bütünü ile Kafkas toplumunu çıkarması, "Hacı Murat" uzun öyküsünde ise Hacı Murat ile sade bir Rus askeri olan Avdayev'in ölümleri birleştirmesi ile aynı zamanda da Şamil ve Nikolay'ın despotluklarını bir tutarak toplumları birbirine yakınlaştırmaya çalışır.

Tolstoy'un yaşamının hem gençlik hem olgunluk hem de son döneminde Kafkas teması üzerine yapıtlar vermiş, bu konu hep kafasında olur. Tolstoy yaşamının son dönemlerinde yazdığı "Hacı Murat"ta bu bölge ile düşüncesine sonuca erdirir. "Hacı Murat"ta yazar bir şeyin savaşını veriyor: O da Kafkas ve Rus kültürünün etkileşimine ve iki dünyanın birbiri ile çatıma durumunda olmadığıdır. Rus hümanist yazar Tolstoy, A.S Puşkin ve M. Y. Lermontov ve A. Betyuşev-Marlinski'nin başlattığı, Kafkasya probleminin ancak kültürlerin dialog ile çözüleceği anlayışını içinde barındıran Rus edebiyatında demokratik geleneği devam ettirir.

---

[115] L. N. Tolstoy, **Hayat Üzerine Düşünceler**, Çev. Ahmet Midhat Rıfatov, İstanbul, Furkan Basım Yayın, 1994, s.104.

# SONUÇ

"Tolstoy'un yapıtlarında Kafkas teması" başlıklı çalışmamızda, L. N. Tolstoy'un Kafkas temasını öne çıkardığı yapıtlarının ele alınması ve yazarın yaşamının farklı dönemlerinde bu temayı algılayışı ve yapıtlarına yansıtmasının incelenmesi amaçlanmıştır.

İlk bölümde XIX. yüzyılda Rus toplumsal yaşamında Kafkas temasına değinilmiştir. Kafkasya'nın geniş tanımı yapılarak, Rusya için anlamına bakılmıştır. Ayrıca Rus Çarı IV. İvan'dan itibaren Rusya'nın Kafkasya bölümündeki politikaları incelenmiştir. I. Petro'nun Güney'e inme politikası ve denizlere hakim olma projesi tüm Rus Çar ve Çariçeleri de dış politikalarında amaçları olmuştur. Kafkas temasının Rus edebiyatına yansıması konusu ele alınarak özellikle; A.S. Puşkin ve M. Yu. Lermontov'un bu konuyu işledikleri yapıtlarından örnekler verilmiştir. Rus edebiyatında Kafkas temasının 1820'li yıllardan sonra Kafkas Savaşı ile daha fazla ele alınmaya başlandığı ve ilk dönem savaş teması ile iç içe olan Kafkasya'nın bu tarihten sonra kültürü, doğası ve yaşam tarzlarıyla öne çıkması konusuna değinilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, XIX. yüzyılda Çarlık Rusya'da yaşanan kültürel gelişmeler ele alındı. Burada da özellikle I. Petro ve II. Katerina isimleri öne çıktı. Onların hedef aldığı ülkeyi "Avrupalılaştırma" siyaseti kapsamında, birçok okul açılmış, pek çok kitap basılmış, bunların sonucunda kültürel hayatta köklü yenilikler meydana gelmiştir. Rus edebiyatında 1810 yılına kadar etkili olan klasisizmin yerini Batının da etkisi ile romantizm almıştır. Doğalcılık Okulu'nun yardımlarıyla gerçekçiliğe geçiş dönemi yaşanmış, toplum yapıtlara aynen yansıtılmıştır. Rus edebiyatının altın çağı olarak adlandırılan ve Tolstoy'un da içinde bulunduğu XIX. yüzyıl ikinci yarısı ve bu döneme geçiş süreci çalışmamızda yer almıştır.

Bu tez çalışmasında, XIX. yüzyılda dönemin toplumsal olayları ele alınmış, bu süreçte yaşanan 1812 yılındaki Vatan Savaşı, 1825 yılındaki Dekabrist Ayaklanması ve 1861 yılındaki Toprak Köleliği Reformu gibi önemli toplumsal olayların Rus Çarlığına olan izdüşümü incelendi. Rusya tarihinde çoklukla yer alan savaşlar, özellikle Rus köylülerine zarar vermiş, bunun sonucunda ise ayaklanmalar yaşanmıştır. Çalışmamızda bu olayların gelişiminde Rus toplumsal yaşamında ve edebiyatında bir çıkış noktası aranmasına neden olduğu sonucuna varılmıştır. Rus edebiyatının önemli bir inceleme alanı olan "Doğu" kavramı ele alınarak, Kafkas temasının bu konu ile iç içe olduğu saptanmıştır.

Tolstoy'un 23 yaşında Kafkasya ile tanışması, yaşamını ve yapıtlarını etkilemiştir. Tolstoy'un Kafkasya'ya gidişini ve bu coğrafyanın onda bıraktığı etkiyi incelemeden önce, Moskova'daki yaşamına hayata ve o dönemki iç dünyasına çalışmamızda yer verdik. Tolstoy'un 1851 tarihinde Kafkasya'da bulunduğu ilk günlerde yaşadıklarını ve duygularını anlamak için günlüklerinden bölümler tezde yer almıştır.

Bu çalışmada, Tolstoy'un Kafkas temasını içeren beş yapıtı ele alındı. İlk dönem Kafkas temasını içeren "Baskın" ve "Orman Kesimi" öykülerinde genel olarak Kafkas teması ile savaş konusunun iç içe yer aldığı görüldü. Fakat Tolstoy ileri dönemlerde biçimlenecek ahlak anlayışının en önemli kavramı olan "insan mutluluğunun" önemine ilk öykülerinde de yer vermiş, burada savaşın karşısında insanın düştüğü durumu göstermeye çalışmıştır. Tolstoy'un ilk dönem yapıtlarında özellikle Rus asker ve subaylarını öne çıkardığını görüyoruz.

Yaklaşık 10 yıllık sürede yazdığı "Kazaklar" uzun öyküsünde Tolstoy, Kafkasya'da yaşadığı dönemdeki izlemlerinden yararlanmıştır. İki uygarlığın birbiri ile karşılaştırmasına yer verdiği bu yapıtı, yalın anlatımı yazarın önemli ölçüde gözlem gücünden yararlanmasını görmek açısından da önemlidir. Tolstoy'un Kafkas

temasını işlediği, 1872 yılında tamamladığı "Kafkas Tutsağı" öyküsü ise gerçek bir olaydan kurgulanmıştır.

Tolstoy'un Kafkas temasını işlediği son yapıtı sayılan "Hacı Murat" uzun öyküsünde, bir Kafkas direnişçisi olan Hacı Murat'ın yaşamından yola çıkarak Kafkas kültürü ve coğrafyası açıklanmıştır. 1896-1904 yılları arasında yazdığı Hacı Murat'ta Tolstoy, Kafkasya kültürüne fazlasıyla hakim olduğunu göstermiştir. Ayrıca yaşamı boyunca sorguladığı cesaret ve kahramanlık kavramları ve ayrıca "savaşın haklısı olamayacağı" düşüncesi bu yapıtın temelini oluşturmuştur.

Tolstoy'un yaşamının üç döneminde yazdığı Kafkas temalı yapıtlarında, üç farklı bakış açısıyla biraraya gelmiştir. İlk dönem Kafkas temasını içeren öykülerinde Tolstoy Rus askerlerini öne çıkararak savaştaki insanı incelemiş "kahramanlık nedir" sorusuna yanıt aramıştır. "Kazaklar" da ise Tolstoy, Rus soyluları ve Kafkas halkını karşılaştırmış, savaştaki insanı incelemiştir. "Hacı Murat" yapıtında ise; Kafkas ve Rus kültürünün etkileşimine ve iki dünyanın birbiri ile yakınlaştırmaya çalışmıştır.

Çalışmamızın temelinde, Rus edebiyatının öncü isimleri Puşkin ve Lermontov'un ardından Tolstoy'un Rus kültürel yaşamının sorunsalı olarak "bizim ve bizim olmayan"ı sorgulayışı ve bunu Kafkas teması çerçevesinde yapıtlarına yansıtması bulunmaktadır. Tolstoy sorgulamalarla geçirdiği yaşamında Kafkasya'yı ayrı bir yere koymuş, geliştirdiği ahlak anlayışı ve yaşama bakışı ile Kafkas halkını ötekileştirmeden kaçınmıştır.

Kafkas teması ve L. N. Tolstoy Türkiye'deki Rus filologları ve araştırmacıları tarafından incelenmiştir. Ancak Tolstoy ve Kafkasya ilk kez başlık altında bir tezde

toplanmıştır. Bu çalışmanın bu konuda yazılacak diğer çalışmalara öncelik etmesini umuyoruz.

"Ahlak öğreticisi" olarak tanımlanan Tolstoy, yapıtları aracılığı ile "öteki" ile sorunun dialog yolu ile çözülebileceğini vurgulamıştır. Bu nedenle, yazarın bu bakış açısıyla incelenmesi ve gelecek kuşaklara öğretilmesi, günümüzde temel sorunlarından biri olan "öteki"ni kabullenme konusunda yol gösterici olacak ve geleceğe ışık tutacaktır.

## KAYNAKÇA


Alimpiyeva, Larisa: "Polilog etnokultur i konflikt mirov v povesti L. N. Tolstogo "Hadji Murat", **L.N. Tolstoy'un Yazınsal Mirası Sunumları**, İstanbul, 2008, s.27-33.

Al-Şeyh, Muhammed İdris: "Kontseptsiya Kavkaza v povesti L. N. Tolstogo "Hadji Murat", Ukraina, **L.İ Şkut Donetskiy natsionalnıy meditsinskiy universitet im. M. Gorkava**, C. 5 (79), 2009, s.3-10.

Amineva, V. R.: Russkaya literatura vtroy polovinıy 1820-1830, (Çevrimiçi), http://window.edu.ru/window_catalog, 6 Şubat 2010.

Antipova, A. M.: "Traditsii izuçeniya tvorçestva L. N. Tolstogo v oteçestvennoy şkole", **Tolstoy eta tselıy mir**, Paşkov Dom, Moskva, 2004.

Aygün, Necmettin: "Kafkasya'da Rus-Osmanlı Mücadelesi ve Kars Dolaylarında Sınır İhlalleri- 1826", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları,** C: 3, No: 6, Güz 2007, Ankara, s. 89-116.

Aykut, Altan: "Otnoşeniye L.N. Tolstogo k voyne v rannih kavkazkih rasskazah (Habeg i Rubka lesa)", **L. N. Tolstoy'un Yazınsal Mirası Sunumları**, İstanbul, 2008, s.15-26.

Aykut, Altan: "Lev Tolstoy'un "Hacı Murat" Romanı", **Littera Edebiyat Yazıları**, Ankara, C:21, s.01-21.

Baddeley, John : **Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil**, çev:Sedat Özen, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1989.

Baljanovka, Janeva Taşlin: "Lermontovskiye praleli pri izuçenii proizvedeniy L. N. Tolstogo v şkole", (Çevrimiçi) http://www.festival.1september.ru/articles/500516, 25 Ekim 2009.

Behramoğlu, Ataol: **Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. ve XX Yüzyıllar)**, İstanbul Ünv. Ed. Fak. Yayınları, No:3427, İstanbul, 2007.

Behramoğlu, Ataol: **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001.

Belinskiy, V. G.: "Geroy naşego vremeni.Soçineniye Lermontova", **Sobraniye soçineniy**, Hudojestvennaya literatura, Moskva, 1976, s.28-123.

Bi, Mahmut: **Kafkas Tarihi**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2007.

Veletskaya, E. M.: "Gendernıy otnoşeniy v kavkaskih proizvedeniyah L. N. Tolstogo", **Doklad na mejdunarodnom nauçnom seminare**, sentyabr 2004.

Biryukov, P. İ.: "Biyografiya L. N. Tolstogo", **Lib. Ru/Klassika**, T. 3 Ç.1, 1915.

Burnaşeva, N.V.: **L.N Tolstoy**, sobraniye soçineniy v 22 tomah, Hudojestvennaya literetura, Moskva, 1979.

Dubovin, N.: **İstoriya voynıy i vladıçestva russkih na Kavkaze**, SPB, T.1, Ç.1, 1871.

Eyhenbayum, Boris Mihayloviç: "Çar I. Nikola'nın Lermontov ile İlgili Düşünceleri", Çev:Altan Aykut, **Lıttera Edebiyat Yazıları**, Ankara, C. 21, Aralık 2007.

Fedostyuk, Yu. A.: **Şto neponyatno u klassikov ili entsiklopediya russkogo bıta XIX. veka**, Moskva, İzdatelstvo Flinta-Nauka, 2003.

Gadjieva, N.: "Vostok" v russkoy literature XIX. veka", **Fatih Universitet, Vostok i Zapad v Russkoy literature XI-XXI vekov**, Materialıy mejdunarodnoy konferentsii- 24-26 iyunya, İstanbul, 2009, s.35-39.

Gorki, Maksim: **Tolstoy'dan Anılar**, Çev. Akşit Göktürk, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1967.

Hafizoğlu, Leyla: "Rus Eleştiri Tarihinde F. M. Dostoyevskiy", **U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:4, Sayı:5, 2003, s.125-134.

Haybulayeva, N.M: "Formirovaniye obraza Kavkaza i Kavkaztsev v russkoy publitsistiçeskoy literature XIX. veka", CB **"Sovremennnıye problemıy literaturovedeniya:materialıy mejduharodnogo simpoziuma"**, Tiblisi, 2009.

Hewitt, B.G: "Diller Dağı: Kafkasya", çev:Ali İhsan Aksamaz, **Tarih ve Toplum**, C.32, No:189, İstanbul, 1999,s.163-170.

Hodaseviç, V. F.: **Kazaki**, Sobraniye soçineniy: v: 4 t: 2, Literaturnaya kritika, Moskva, 1996.

Hutorskoy, V. Ya: **İstoriya Rossii**, Moskva, İzdatelskiy dom noviy vek, 2000.

İnanır, Emine: **I. Petro ve II. Katerina'nın Kanatları Altında XVIII. Yüzyıl Rus Edebiyatı,** İstanbul, İskenderiye Yayınları, 2008.

İnanır, Emine: "Poetika predmetno-prostrastvennovo izobrajeniya v "Puteşestvii v Arzurum vo vremya pohoda 1829 goda" A.S Puşkina, **İnterioryat Folklora, Literatura, İzkustvoto/Kulturata,** Şumenskiy Universitet, s. 71-77.

İnanır, Emine: "A.S. Puşkin'in Yapıtlarında Doğu İmgesinden Türk İmgesine geçiş", **6. Uluslar arası Türk Kültürü Kongresi Bildirgeleri,** Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C.2, Ankara, 2008, s.781-787.

İşyar, Ömer Göksel: "ABD Avrasya'da Rus Çarı I. Petro'nun Güneye Yayılma Stratejilerinden mi Etkileniyor?", **Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, Tartışma Platformu OAKA, Ankara, 2008, s.58-171.

İvanov, Sergey M.: "Çağdaşlaşma Sürecinde Rusya'nın ve Türkiye'nin Yazgılarındaki Benzerlik Üzerine (18. Yüzyıl - 20. Yüzyılın Başları)", Çev: Bülent Duru, (Çevrimiçi) http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/dururusya.pdf, 3 Mart 2010.

Karaca, Birsen: "Rus Edebiyatının Güncel Sorunlarından Biri: Sovyet Döneminde Arşivlere Kapatılan Yazarlar", **İmge Öyküler**, C: 1, No: 2, Nisan-Mayıs 2005, s. 112-120.

Karaca, Birsen: "Rus Edebiyat Tarihinde Öykü Türünün Gelişim Evreleri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C:44, No: 1, 2004, s.150-167

Kemenov, V. S.: "Tolstoy i izobrazitelnoye iskusstvo", **L.N. Tolstoy i izobrazitelnoye iskusstvo**, İzdatelstvo İzobrazitelnoye iskusstvo", Moskva, 1981, s.7-12.

Kılıçbay, Mehmet Ali: **Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti**, Ankara, İmge Kitapevi, 2001.

Koçeşkova, L. E.: **Hudojestvennovo filosofiya i poetika "maloy" prozı L.N. Tolstovo v svete problemı tselostnosti (Ot povesti "Kazaki" i "Aleşa Gorşok"**, Dis., Vvedeniye k rabote, 2005.

Komarov, B.B.: Kratkaya istoriya russkoy literaturıy- literatura 1840 godov, (Çevrimiçi),http://www.vitart.ru/history-russia-culture-pages/article-literatura-1840-godov.html,**Ensiklopediçeskiy**

**slovar**, 15 Ocak 2010.

Kondakov, İ. V.: **Kulturologiya:İstoriya kulturıy Rossii**, İzdatelsvo Omega-L, Moskva, 2003.

Kormilov, S. İ. : "L. N. Tolstoy", **Russkaya literatura XIX-XX vekov**, Tom I, MGU im. M.V. Lomonosova, Moskva, 2000.

Kovalenko, Aleksandra: "Dva Kavkaski goda Lva Tolstovo", (Çevrimiçi), http://kmvline.ru/article/a_61.php, 18 Aralık 2009.

Krasovskiy,V. E.: "A.S. Puşkin", **Russkaya literatura XIX-XX vekov**, Moskovskiy gosudarstvennıy universitet im. M.V Lomonosova Filologiçeskiy fakultet, Moskva, 2000. s.53-126

Krutogorov, Yu: "L. N. Tolstoy", **Geroy Russkoy istori**, Moskva, Beliy Gorad, 2001. s.261-270

Kuleşov, V. İ.: **İstoriya Russkoy literaturıy XIX**, Moskva, Fond Mir, 2005.

Kurat, Akdes Nimet: **Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917'ye kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Lenin, V. İ.: "Lev Tolstoy, kak zerkalo russkoy revolyutsii", **Russkaya literatura v otsenkah, sujdeniyah, sporah**, Moskva, İzdatelstvo "Flinta" i "Hauka", 2005, s.315-317.

Lermontov, M. Yu: **Polnoye sobraniye soçineniy M. Yu. Lermontova**, redaksiya V. V. Kallaşa, Moskva, C.1, 1914.

Lermontov, M. Yu: **Polnoye sobraniye soçineniy M. Yu. Lermontova**, redaksiya V. V. Kallaşa, Moskva, C.2, 1914.

Lermontov M. Yu: **Polnoye sobraniye soçineniy M. Yu. Lermontova**, redaksiya V. V. Kallaşa, Moskva, C.3, 1914.

Linkov, V. Ya: "Kommentarii", **L.N Tolstoy sobraniye soçineniy v 22 tomah,** Moskva, Hudojestvennaya literetura, T.3, 1979, s.445-472.

Lomunov, K.N.: **Narodnaya geroiçeskaya epopeya (Voyna i mir Tolstogo)**, Moskva, Det. Lit., 1983.

Luşeva, S.: "Lermontov i L. Tolstoy",(Çevrimiçi) http://feb-web.ru/feb/lermont/critics/tvl/tvl-395-htm, 17 Aralık 2009.

Mansur, Şamil: **Çeçenler/İnceleme**, Ankara, Sam Yayınları, 1995.

Modebadze, İ. İ.-Megrelişvili, T. N.: "Vostok i Zapad v "Kavkazskom" tekste russkovo romantizma", **Vostok-Zapad v russkoy literature XI-XXI vekov**, Fatih Universitet, Stambul, 22-24 iyunya 2009, s. 123-130

Moran, Berna: **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

Oçirova, T. N.: "Evraziystvo puti russkogo istriçeskogo samorozanniya", **Seriya literatury i yazıyka**, C. 52, No: 4, 1993.

Olcay, Türkan: "Edebiyatta Romantizm", **Yaşasın Edebiyat**, No:10, Ağustos 1998, s.56-59.

Olcay, Türkan: **Rus Edebiyatında Doğalcı Okul**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

Pavloskog, S.: **Tolstoy'un Hayatı**, çev:Tahsin Yücel, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

Pekin, Nermin Suner: **Temel Edebiyat Bilgileri**, İstanbul, Minnetoğlu Yayınları, 1982.

Rolland, Rommain: **Tolstoy'un Hayatı**, çev:Tahsin Yücel, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

Poltavets, Yelena Yurevna: "İzuçeniye tvorçestva Leva Tolstogo v şkole", (Çevrimiçi) http://lit.1september.ru/articlef.php?ID=200501703, 22 Nisan 2010.

Popov, V.M.: İstorika literaturıy istoçnik 'Kavkazkogo plennika', (Çevrimiçi) http://feb- web. ru/feb/tolstoy/critics/l2c/l2c2190-.htm, 12 Temmuz 2010.

Pospelov, Gennadiy: **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2005.

Potto, V. A.: "Hadji Murat", **Jurnal naş Dagestan**, No:180, sentyabır-1995, s.11.

Puşkin, A. S.: **Kavkaskiy plennik**, Moskva, RVB Sobraniya ciçineniy v 10 tomah, 2002.

Puşkin, A. S.: **Soçineniya Puşkina**, Peterburg, pod. red. Morodova, C. 1-2, 1887.

Rançin, A. M.: "Lev Nikolayeviç Tolstoy-Oçerk jizni i tvorçestve," (Çevrimiçi) http://www.portal-slovo.ru/philology/37100.php, 21 Mart 2010.

Rollan, P.: **Jizn Tolstogo**, Sobr. Soç., T.2, Kometa, Moskva, 1954.

Pustilnik, Lyubov Semenovna: "Tolstoy i Gertsen", (Çevrimiçi), http://www.c-cafe.ru/days/bio/32/tolstoy.php, 11.03.2010.

Said, Edward: **Oryantalizm**, Çev. Nezih Uzel, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1998.

Sergeyenko, A.: **L. N. Tolstoy "Hadji Murat" neizdannıye tekstı**, İzd. Vo AN SSSR, Moskva, KN. 1, 1939.

Sönmezoğlu, Galip Kemali: **Rusya Tarihi**, İstanbul, Kanaat Kitapevi,ty.

Şifman, A.: **Lev Tolstoy i vostok**, İzdatelstvo vostoçnoy literaturıy, Moskva, 2006.

Şhalahov, Marat: "Şto vızıvayet v vas cam Hadji Murat kak on napisan Tolstım", (Çevrimiçi) http://www.levtolstoy.org.ru/lib/op/author/754, 27 Kasım 2009.

Şlahov, Marat: "Hadji Murat" L. Tolstovo.Çelovek yest vsyo, (Çevrimiçi), http://www.levtolstoy.org.ru/lib/op/author/757, 11 Kasım 2009.

Şklovski, V.: **Lev Tolstoy**, Moskva, İzdatelstvo TSK VLKSM "Molodaya Gvardiya", 1963.

Suchkov, Boris: **Gerçekçiliğin Tarihi**, çev. Aziz Çalışlar, İstanbul, Bilim Yayınları, 1976.

Sultanov, Kazbek: "Povest "Hadji Murat" v konteste mirrovozzrençeski iskaniy L. Tolstogo", **L. N. Tolstoy'un Yazınsal Mirası Sunumları**, İstanbul, 2008, s. 218-231.

Sultanov, K. K.: **Ot doma k miru**, Moskva, Nauka, 2007.

Süphandağı, İsmail: **İslam ve Batı Arasında Oryantalizm**, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2004, s.53.

Sürer, Aydın: **19. Yy Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2006.

Tanili, Servet: **Uygarlık Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2006.

Tavkul, Ufuk: "Kafkasya için Türkiyat Araştırmalarının Önemi", **Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, 25-26 Mayıs 2006, s. 187-202.

Tavkul, Ufuk: "İslamiyetin XIX. Yüzyılda Kafkasya Halklarının Toplumsal Yapılarına Tesirleri", **Kırım Dergisi**, C.7, No:25, 1998, s. 43-46

Tavkul, Ufuk: "Kafkasya'da Konuşulan Türk Lehçeleri", **Kırım Dergisi**, C:15, No:57, Bakü, 1998, s.38-49

Temizkan, Abdullah: "Rusya ve Osmanlı Devleti'nin Kafkas-Ötesinde Nüfus Mücadelesi", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.45, No:2, 2006, s. 447-462.

Temizkan, Abdullah : "Kuzey Kafkasya'da Müridizmin Kurumsallaşması ve Gazavat", **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2010, sayı:25, s.77-92

Tolstoy, L. N.: **Dnevniki 1847-1864**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1985.

Tolstoy, L. N.: **Dnevniki 1895-1910**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, tom dvatsat vtoroy, 1985.

Tolstoy, L.N.: **Povesti i rasskazi 1852-1857**, glavniy redaktor: M. B. Hrapkenko, Moskva, Hudojestvennaya Literatura, 1979.

Tolstoy, L. N.: **Povesti i rasskazi 1903-1910**, Moskva, Hudojestvennaya literatura, tom çetırnatsatıy, 1983.

Boyko, M. N: **L. N. Tolstoy**, RVB Sobraniye soçineniy v 22 tomah, Moskva, Hudojestvennaya literatura, 1985.

Tolstoy, L. N.: **Sivastopol Öyküleri**, Çev:Nedim Önal, İstanbul, Cem Yayınevi,1984.

Tolstoy, L.N. : **Hayat Üzerine Düşünceler**, çev:Ahmet Midhat Rıfatov, İstanbul, Furkan Basım Yayın, 1994.

Tuncer, Selaattin: **Tolstoy-Yaşam Öyküsü-Savaş ve Barış**, İstanbul, Lebib Matbaası, 2004.

Türkmen, Fikret: "Doğulu Konuların Rus Edebiyatında İşlenmesi Meselesi", **Türkoloji Araştırmaları**, 2007, C.2, No:2, s.680-689.

Türkmen, Zekeriya: "XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin başından 1828 Türkmençay Anlaşması'na kadar)", **Manas Sosyal Bilimler Dergisi**, No:10, 2004, s.09-24.

Zubov, Planton: **Kartina Kavkskogo kraya**, Peterburg, Tipografiya konrada vitsgebera, Ç:2, 1835.

## EK 1: L. N. Tolstoy'un Yaşamındaki Önemli Tarihler

1828 - Tolstoy'un doğumu.

1830- Tolstoy'un annesi Mariya Nikolayevna'nın ölümü.

1837- Tolstoy ailesinin Yasnaya Polyana'dan Moskova'ya gelmesi ve Tolstoy'un babası Nikolay İliç'in ölümü.

1841- Tolstoy ailesinin Moskova'dan Kazan'a gelmeleri.

1844- Tolstoy'un Doğu Dilleri Fakültesi'ne girmesi.

1845- Tolstoy'un hukuk fakültesine kaydı.

1847- Tolstoy'un üniversiteyi bırakıp Yasnaya Polyana'ya dönmesi.

1848- Moskova'da bir dönem "amaçsız" hayat sürmesi.

1848- Tolstoy'un üniversitesi sınavlarına tekrar girmesi.

1851- "Çocukluğum" adlı uzun öyküsüne başlayıp, Kafkasya'ya gitmesi.

1852- Tolstoy, "Baskın" adlı öyküyü yazması,
"Çocukluğum" yapıtının Sovremennik dergisinde yayımlanması,
"Toprak Ağasının Sabahı" romanına başlaması,
"İlk Gençlik" uzun öyküsü üzerinde çalışmaya başlaması. (1854 yılında tamamlandı)

1853- Tolstoy'un Çeçenlere karşı baskınlara katılması,
"Kazaklar" yapıtını yazmaya başlaması. (1862 yılında tamamladı)

1854- Tolstoy'un Kafkasya'dan ayrılması ve Kırım'da bulunan Rus ordusuna katılması,

"Rus askerleri nasıl ölüyor" adlı öyküyü yazarak ve Sivastopol'e gelmesi.

1855- "Gençliğim" yapıtı üzerinde çalışmaya başlaması, (1856'da tamamladı)

"Sivastopol" öykülerini yazarak Peterburg'a gelmesi,

Tolstoy'un İ. S. Turgenyev, F. Tyutçev, İ. G. Gonçarof, N. A. Nekrasov, N. Çernişevski, M. Y. Saltıkof-Şçedrin ile birlikte birçok edebiyatçı ile tanışması.

1856 - "Tipi" ve "Rütbesi İndirilmiş Asker" öykülerini yazması.

1857- "Albert" adlı öyküsüne başlaması, (1858'de tamamladı)

Fransa, Almanya, İsviçre'ye yolculuk yapması.

1858- "Üç Ölüm" adlı öyküsünü yazması.

1859- "Aile Mutluluğu" adlı uzun öyküsü üzerinde çalışması.

1859-1862- Yasnaya Polyana'da köylü çocukları için köy okulları yapması.

1860-1861- Avrupa'ya ikinci yolculuğunu yaparak Almanya, İsviçre, Fransa, İngiltere ve Belçika'ya gitmesi ve A. Herzen ile tanışması.

1860-1863- "Holstomer" uzun öyküsü üzerinde çalışmaya başlaması. (1885 yılında tamamladı)

1861-1862- "Yasnaya Polyana" adlı pedagoji dergisini yayımlanması.

1862- S.A.Bers ile evlenmesi.

1863- "Savaş ve Barış" romanı üzerinde çalışmaya başlaması. (1869 yılında tamamladı)

1870-1872- I.Petro dönemi hakkında roman yazmaya başlaması. (yarım kaldı)

1873- "Anna Karenina" romanı üzerinde çalışmaya başlaması. (1877'de tamamladı)

1876- P. İ. Çaykovski ile tanışması.

1878-1879- "I. Nikolay ve Dekabristler" tarih romanı üzerinde çalışması.

1879-1880- "İtiraf "ve "Dogmatik Tanrıbilim" yayınları üzerinde çalışması. V. M. Garşin ve İ. E. Repin ile tanışması.

1881- "İnsan ne için yaşar" adlı öyküsünü yazarak, ailesi ile Moskova'ya gelmesi.

1882- "Ne yapmalı" makalesi üzerinde çalışmaya başlaması, (1886 yılında tamamladı) İvan iliç" uzun öyküsü üzerinde çalışmaya başlaması. (1886 yılında tamamladı)

1883-1884- "Din Nedir" yapıtını yazması.

1884- Rus ressam N. Ge'nin, Tolstoy'un portresini yapması, Yasnaya Polyana'dan ilk kaçışı.

1885-1886- Çok sayıda halk masalları yazması: "İki kardeş ve altın", "İlyas", "Aptal İvan"

1887- "Kroyçer Sonat" üzerinde çalışmaya başlaması. (1889 yılında tamamladı)

1889- "İblis" adlı uzun öyküsü üzerinde çalışmaya başlaması, (İkinci düzeltmesi 1890' da tamamladı) "At yetiştiriciliği" uzun öyküsü üzerinde çalışmaya başlaması, gelecekteki adı "Diriliş" olan bu yapıtını 1899 tamamlaması.

1890- V. G. Çertkov a mektubunda "Sergiy Baba" uzun öyküsünü göndermesi.

(1898 de tamamlandı)

1894-1895- "Usta ve Çırak" öyküsünü yazması.

1895- A. P. Çehov ile tanışması.

1896- "Hacı Murat" üzerinde çalışmaya başlaması. (Bu yapıtını 1904 de tamamlandı)

1897- "Sanat nedir" üzerinde çalışması.

1900- M. Gorki ile tanışması ve "Yaşayan Ölü" üzerinde çalışması.

1901- Kilise tarafından aforoz edilmesi. Hastalığından dolayı Kırım'a gidişi.

1901- Tolstoy'dan II. Nikolay'a mektup.

1903- "Oyun'dan Sonra" öyküsünü yazması.

1906- "Niçin" ve "Rus Devriminin Anlamı" adlı makaleleri yazması.

1908- İdam cezasına karşı olduğu konusunda "Susmak Yok" adlı makaleyi yazması,

V. İ. Lenin' in "Tolstoy Rus Devriminin Aynası" adlı makalesi yayımlanması.

1908-1910- "Dünyada Suçlu Yok" adlı uzun öykü üzerinde çalışması.

1909-1910- "Köyde Üç Gün" adlı denemesi üzerine çalışması.

1910- Yasnaya Polyana'dan ayrılması, yolda hastalanarak hayatını kaybedişi.